



การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ป่าชุมชนดงบ้านเต้  
ตำบลอีง่อง อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด



วิทยานิพนธ์นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ

บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

2558

ลิขสิทธิ์ของสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน



การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ป่าชุมชนดงบ้านเต้  
ตำบลอีง่อง อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด



วิทยานิพนธ์นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต  
สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ  
บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

2558



**PEOPLE'S PARTICIPATION IN THE CONSERVATION  
RESTORATION COMMUNITY FOREST DONG BAN TAE,  
TAMBON E-NGONG JATURAPHAKPIMAN DISTRICT,  
ROI ET PROVINCE**



**BY  
SAKSRI KANACHAROEN**

**THE THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT  
OF THE DEGREE OF MASTER OF ARTS  
IN THE PROGRAM OF  
INTEGRATED LOCAL DEVELOPMENT  
FACULTY OF GRADUATE STUDY  
LEARNING INSTITUTE FOR EVERYONE (LIFE)**

**2015**

วิทยานิพนธ์เรื่อง (Title)	การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนดงบ้านเต้ ตำบลอึ่งอ่อง อำเภอยะรัง จังหวัดร้อยเอ็ด
ผู้วิจัย	ศักดิ์ศรี คณะเจริญ
สาขาวิชา	การพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	ดร. เฉลิมเกียรติ สุวรรณวัฒน์
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม	ดร. อำคา แสงงาม

คณะกรรมการการสอบวิทยานิพนธ์

ลงชื่อ.....	ประธานกรรมการ
(ศ.ดร. จรรยา สุวรรณทัต)	
ลงชื่อ.....	กรรมการ (ผู้ทรงคุณวุฒิ)
(ดร.ศรีปริญญา ฐประจ่าง)	
ลงชื่อ.....	กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก)
(ดร. เฉลิมเกียรติ สุวรรณวัฒน์)	
ลงชื่อ.....	กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม)
(ดร. อำคา แสงงาม)	
ลงชื่อ.....	กรรมการ (ผู้แทนบัณฑิตศึกษา)
(รศ.ดร.เดวี พงศ์พิศ)	
ลงชื่อ.....	กรรมการ (ผู้แทนบัณฑิตศึกษา)
(ดร.สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์)	
ลงชื่อ.....	กรรมการ (ผู้แทนบัณฑิตศึกษา)
(ดร.ทวิช บุญธิรัมย์)	
ลงชื่อ.....	เลขานุการ
(อาจารย์บุญมาก ปุราสะเก)	

บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน อนุมัติให้วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ

## บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่อง	การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ป่าชุมชนดงบ้านเต้ ตำบลอีง่อง อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด
ชื่อผู้เขียน	ศักดิ์ศรี คณะเจริญ
ชื่อปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา	การพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ
ปีการศึกษา	2558
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	ดร. เฉลิมเกียรติ สุวรรณวัฒน์
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม	ดร. อำคา แสงงาม

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาประวัติความเป็นมาของป่าชุมชนดงบ้านเต้ ที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวตำบลอีง่อง อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด 2. ศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ป่าชุมชนดงบ้านเต้ ตำบลอีง่อง อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด 3. ศึกษาแนวทางในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ป่าชุมชนดงบ้านเต้ ตำบลอีง่อง อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด

ผลการวิจัย มีดังนี้สภาพปัจจุบันของการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ป่าชุมชนดงบ้านเต้ ตำบลอีง่อง ถูกบุกรุกแผ้วถางป่าอย่างผิดกฎหมายแพร่กระจายอย่างกว้างขวาง เพื่อปลุกต้นยูคาลิปตัส มีการลักลอบตัด ไม้อย่างต่อเนื่อง ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและความอุดมสมบูรณ์ของป่าลดลง ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพเศรษฐกิจและสังคม ทั้งระดับครัวเรือนและชุมชน ดังนั้น องค์การบริหารส่วนตำบลอีง่อง และผู้นำท้องถิ่น ได้จัดทำโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระบรมราชินีนาถ เพื่อเพิ่มพื้นที่สีเขียว ฟื้นฟูสภาพป่า และได้มีการกันแนวเขตป่าชุมชนโดยการขุดคลองรอบแนวเขตป่าชุมชนดงบ้านเต้ เพื่อแก้ไขปัญหาการบุกรุกทำลายป่า

แนวทางที่เหมาะสมของการอนุรักษ์ป่าชุมชนดงบ้านเต้ โดยประชาชนมีส่วนร่วมนั้น จำเป็นต้องอาศัยกฎ 3 กฎ คือ กฎหมาย กฎสังคม และกฎศาสนา เป็นมาตรการควบคุม ดูแลและ

รักษาป่า โดยการใช้หลักพุทธธรรม ความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมต่างๆ เช่น การปลูกจิตสำนึก สร้างความรู้ความเข้าใจและส่งเสริมกิจกรรมการอนุรักษ์ป่า

แนวทางที่เหมาะสมของการฟื้นฟูป่าชุมชนดงบ้านเต้ โดยประชาชนมีส่วนร่วมต้องมีการจัดกิจกรรมที่เป็นการฟื้นฟูสภาพป่า มีความจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในชุมชน เช่น การจัดกิจกรรมบำรุงฟื้นป่า การปลูกป่าทดแทน การประชาสัมพันธ์กิจกรรมเกี่ยวกับป่าทุกรูปแบบ และการป้องกันไฟป่า

สำหรับแนวทางที่เหมาะสมของการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ป่าชุมชนดงบ้านเต้ โดยประชาชนมีส่วนร่วม ได้แก่ การประกาศแนวเขตพื้นที่ป่าชุมชน การขุดคลองรอบแนวเขตป่าชุมชน การฟื้นฟูสภาพป่าชุมชน การตัดขุดหรือ ไม้ยูคาลิปตัสออก การกำหนดขอบเขตในการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าสาธารณะของชุมชน และการบวชต้นไม้

โดยสรุป ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจและให้ความสำคัญทางนิเวศวิทยาของป่า น้ำ และดินค่อนข้างน้อย ควรส่งเสริมให้ประชาชนได้มีโอกาสมีส่วนร่วมในการดูแลจัดการป่าของชุมชน โดยการเข้ามามีส่วนร่วมโดยตรง และชุมชนในเขตพื้นที่ยังขาดความร่วมมือในการดูแลและเฝ้าระวัง การอนุรักษ์ ฟื้นฟู ป่าชุมชนดงบ้านเต้ ข้อเสนอที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ สามารถนำไปวิเคราะห์ปัญหาด้วยการสนทนากลุ่มและประชุมกลุ่มย่อย การกำหนดแนวทาง การวางแผน การดำเนินงาน และติดตามประเมินผลร่วมกันทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชน จนสามารถอนุรักษ์ ฟื้นฟู ป่าชุมชนดงบ้านเต้ ดำปล่องเอง ให้กลับคืนสู่ความอุดมสมบูรณ์ ส่งผลให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นต่อไป

ข้อเสนอแนะ สามารถนำผลการวิจัยไปปรับใช้ได้ ดังนี้ 1. สำหรับหน่วยงานราชการ ควรให้การสนับสนุนด้านงบประมาณ เป็นที่ปรึกษาและให้คำแนะนำในการจัดการบริหารป่า ให้ความรู้ด้านวิชาการเรื่องการใช้ประโยชน์จากป่า อย่างยั่งยืน การป้องกันไฟป่า โดยจัดอบรมเชิงปฏิบัติการและจัดให้มีการประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนและประชาชนเห็นความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ โดยใช้แนวความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน 2. สำหรับชุมชน ต้องให้ความร่วมมือและเฝ้าระวังในการไม่เข้าไปทำลาย และช่วยกันสอดส่องไม่ให้นายทุนจากนอกพื้นที่เข้ามาทำลายป่า และควรให้การสนับสนุนทั้งแรงงานในการจัดกิจกรรมอนุรักษ์ ฟื้นฟู ป่าชุมชนทุกรูปแบบ 3. สำหรับเอกชน ควรให้การช่วยเหลือในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ป่าชุมชน โดยการสนับสนุนงบประมาณ ส่วนข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป ควรวิจัยเกี่ยวกับการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาป่าวัฒนธรรมในสถานศึกษา สถานที่ราชการ วัด เพราะจะทำให้มีพื้นที่สีเขียวให้แก่ท้องถิ่นมากขึ้น และควรวิจัยเกี่ยวกับการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาป่าในวัดของภาคอื่นๆ

เพื่อเป็นการเปรียบเทียบว่ารูปแบบที่เกิดขึ้นในพื้นที่ภาคอีสานสามารถนำไปใช้กับพื้นที่อื่นได้หรือไม่



## Abstract

Thesis Title	People's participation in the conservation restoration Community forest Dong Ban Tae, Tambon E-Ngong Jaturaphakpiman District, Roi et province
Researcher	Mr. Saksri Kanacharoen
Degree	The degree of master of arts
In the Program of	Integrated Local Development
Year	2015
Principal Thesis Advisor	Dr. Chalermkai Suwanwathana
Associate Thesis Advisor	Dr. Amkha Saeng-ngam

The purpose of this were to 1) to study history of the Dong Ban Tae Community Forest, E-ngong Sub-district, Jaturaphakpimarn District, Roi et Province, 2) to investigate the process of public participation in preserving and restoring the community forest, and 3) to find useful strategies for preserving and restoring the community forest.

The study result found that the findings showed that the current conditions of the community forest was destroyed and cut down greatly, illegally and continuously for planting Eucalyptus trees. Consequently, the fertility of natural resources in the forest has decreased. As a result, the damage has affected economy, society of people in the communities. Therefore, the E-ngong Sub-district Administrative organization and community leaders restored forest in honoring for His Majesty the King Anniversary and Her Majesty the Queen Anniversary. The community forest was separated clearly to protect the deforestation by people in the communities.

The study showed that three appropriate strategies for preserving the Dong Ban Tae Community Forest were laws, social regulations and religious regulation. The Buddhism principles, beliefs, traditions and religious rites were implemented to preserve the forest.

The appropriate strategies for restoring the Dong Ban Tae Community Forest the public participation were organizing collaborative activities of all sectors: forest preservation, and restoration, promotion of forest preservation and restoration and wildfire protection.

The appropriate strategies for restoration of the Dong Ban Tae Community Forest were separating clearly the forest, making canal around the forest, cutting down eucalyptus, determining a specific area for public in the forest, and no cutting regulations.

The study suggest the research findings reveal that people understand and realize the ecological system of the forest, water and soil. The people should be provided directly an opportunity to participate in preserving and restoring forest. The research results are useful to analyze the problems and find the solutions. Additionally, the study provides the strategy for improving behaviors of forest preservation and restoration for the better life quality of people in community.



## กิตติกรรมประกาศ

รายงานวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยดีเพราะความอนุเคราะห์จากสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน และคณาจารย์ เจ้าหน้าที่ทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ตลอดจนให้คำแนะนำเป็นอย่างดีมาโดยตลอด

ขอขอบพระคุณ ดร. เฉลิมเกียรติ สุวรรณวัฒนะ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก และ ดร.อำคา แสงงาม อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม ที่ได้กรุณาให้ความรู้ คำแนะนำ และข้อคิดเห็นในการวิจัยตลอดจนแก้ไขปรับปรุง ทำให้สารนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จและมีความสมบูรณ์ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอขอบพระคุณผู้ร่วมวิจัยและประชาชนในตำบลอึ่งอ่อง ตำบลศรีโคตร ทุกท่านที่ให้ความร่วมมือในการเก็บข้อมูลเป็นอย่างดี

ขอขอบพระคุณบิดา มารดา ครอบครัวญาติพี่น้องและเพื่อนทุกท่าน ที่ให้การสนับสนุนและเป็นกำลังใจให้แก่ผู้วิจัยตลอดมา จนสำเร็จการศึกษาเรียบร้อยด้วยดี คุณค่าแห่งวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบเพื่อบูชาพระคุณบิดา มารดา บูรพาจารย์ รวมทั้งผู้มีพระคุณทุกท่านที่มีส่วนส่งเสริมสนับสนุนผู้วิจัยในด้านการศึกษาด้วยดีตลอดมา

ศักดิ์ศรี คณะเจริญ

## สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ง
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง .....	ฅ
สารบัญภาพ .....	ญ
บทที่	หน้า
1 บทนำ	
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	4
ขอบเขตของการวิจัย.....	4
ประชากรและผู้ร่วมวิจัย.....	5
คำถามสำคัญในการวิจัย.....	6
คำนิยามศัพท์เฉพาะ.....	6
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	7
2 ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
ข้อมูลทั่วไปของชุมชนคงบ้านเต้ ตำบลอึ่งอ่อง.....	8
กฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้อง.....	12
แนวคิดการจัดการป่าชุมชน.....	20
แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน.....	33
แนวคิดการอนุรักษ์ ฟื้นฟู.....	43
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	49
กรอบความคิดในการวิจัย.....	52
3 วิธีดำเนินการวิจัย	
รูปแบบในการวิจัย วิธีการและเทคนิคในการวิจัย.....	53
ประชากรและผู้ร่วมวิจัย.....	53
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	54

## สารบัญ (ต่อ)

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	56
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	57
การนำเสนอข้อมูลผลการวิจัย.....	57
สถานที่ในการวิจัย.....	57
ระยะเวลาการดำเนินการวิจัย.....	58
ปฏิทินการปฏิบัติงาน .....	58
4 ผลการวิจัย	
1. ตอนที่ 1 ประวัติความเป็นมาของป่าชุมชนดงบ้านแต่ที่มีต่อวิถีชีวิต ของชาวตำบลอึ่งอ่อง อำเภอดุสิต กรุงเทพมหานคร จังหวัดร้อยเอ็ด.....	60
2. ตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ ป่าชุมชน ดงบ้านแต่ ตำบลอึ่งอ่อง อำเภอดุสิต กรุงเทพมหานคร จังหวัดร้อยเอ็ด.....	69
3. ตอนที่ 3 แนวทางในการอนุรักษ์ ป่าชุมชนดงบ้านแต่ ตำบลอึ่งอ่อง อำเภอดุสิต กรุงเทพมหานคร จังหวัดร้อยเอ็ด.....	73
5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
สรุปผลการวิจัย.....	80
อภิปรายผล .....	85
ข้อเสนอแนะ .....	92
บรรณานุกรม.....	94
ภาคผนวก.....	99
ประวัติผู้วิจัย.....	123

## สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1.	แสดงปฏิทินการปฏิบัติงาน.....	58
2.	แสดงการสังเคราะห์ประเด็นสำคัญจากการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เพื่อทดสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวทางที่เหมาะสมของการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ป่าชุมชนดงบ้านเต้ โดยชุมชนมีส่วนร่วม.....	76



## สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1. กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	52



# บทที่ 1

## บทนำ

### ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ป่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในระบบนิเวศ และมีความสัมพันธ์กับมนุษย์ในลักษณะของการพึ่งพาอาศัย มนุษย์เก็บเกี่ยวทรัพยากรจากระบบนิเวศ โดยเฉพาะจากป่าไปใช้ประโยชน์มากมาย ป่าไม่ช่วยในการรักษาเสริมสร้างความอุดมสมบูรณ์ของผิวดิน ช่วยควบคุมการดูดซึมและการเพิ่มปริมาณน้ำในดิน ทำให้เกิดสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมแก่การดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ จนกลายเป็นศูนย์รวมของความหลากหลายทางชีวภาพ ป่าเป็นแหล่งต้นน้ำที่หล่อเลี้ยงสรรพสิ่งที่มีชีวิต เป็นปัจจัยการผลิตเพื่อยังชีพและเอื้ออำนวยประโยชน์แก่มนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ป่าเป็นสถานที่ที่มนุษย์ใช้แสวงหาความสุขทางใจ จากความสงบร่มเย็นและความสวยงามของธรรมชาติ อันเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตอยู่ด้วยความสมบูรณ์ของมนุษย์ ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอนุรักษ์ป่าไว้ในอัตราส่วนที่เหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศไทยควรมีพื้นที่ป่าประมาณร้อยละ 40 ของพื้นที่ทั้งหมด (เสน่ห์ จามริก และยศ สันตสมบัติ, 2536, หน้า 13)

ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 – 2559) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยการอนุรักษ์และฟื้นฟู ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เพียงพอต่อการรักษาสมดุลของระบบนิเวศ และเป็นฐานที่มั่นคงของการพัฒนาประเทศ ขับเคลื่อนการผลิตและการบริโภคที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ประเทศก้าวไปสู่การเป็นสังคมคาร์บอนต่ำ สร้างภูมิคุ้มกัน และเตรียมพร้อมในการรองรับและปรับตัวต่อผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและประเด็นสิ่งแวดล้อมโลก

พระราชบัญญัติป่าไม้ พุทธศักราช 2484 หมวด 5 การแผ้วถางป่า มาตรา 54 (30) ห้ามมิให้ผู้ใดก่อสร้าง แผ้วถาง หรือเผาป่า หรือ กระทำด้วยประการใด ๆ อันเป็นการทำลายป่า หรือเข้ายึดถือหรือครอบครองป่า เพื่อตนเองหรือผู้อื่น เว้นแต่จะกระทำภายในเขตที่ได้จำแนกไว้เป็นประเภท เกษตรกรรม และรัฐมนตรีได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา หรือโดยได้รับใบอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่การขออนุญาตและการอนุญาต ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง และ มาตรา 55 ผู้ใดครอบครองป่าที่ได้ถูกแผ้วถาง โดยฝ่าฝืนต่อบัญญัติแห่งมาตรา ก่อน ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าบุคคลนั้นเป็นผู้แผ้วถางป่านั้น (กรมการปกครอง, 2552, หน้า 40)

ป่าชุมชนเป็นพื้นที่ซึ่งได้รับการจัดการโดย ขบวนการของชุมชน เพื่อให้เกิดประโยชน์ ตามความประสงค์ของชุมชนอย่างยั่งยืน และป่าชุมชนต้องมียอดประกอบ ดังนี้ 1. ต้องมีพื้นที่เพื่อ เป็นพื้นที่ที่ชุมชนเข้าไปจัดการ เพื่อประโยชน์ของชุมชน 2. ต้องมีขบวนการของชุมชนในการเข้าไปจัดการ เพื่อประโยชน์ของชุมชน และ 3. ต้องมีการใช้ประโยชน์จากป่าตามความประสงค์ของชุมชนอย่างยั่งยืนสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ ป่าชุมชนนั้น ประชาชนในท้องถิ่นเป็นผู้ที่พึงป่าต้องรู้จักคุณค่าของป่ามากกว่าผู้อื่น ย่อมสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับความหลากหลายของทรัพยากรป่า สถานที่ตั้งของทรัพยากรนาชนิดในป่า สถานภาพของป่าในปัจจุบัน หลักการและวิธีการที่จะใช้ทรัพยากรและจัดการอนุรักษ์เพื่อให้ทรัพยากรป่ามีความยั่งยืน ดังนั้น ประชาชนในท้องถิ่นจึงเป็นผู้ที่เหมาะสมอย่างยิ่งที่จะเป็นผู้อนุรักษ์ ป่าชุมชน ภายในชุมชนของตน วิธีการจัดการย่อมแล้วแต่ละชุมชน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพป่าและทรัพยากรในป่า รวมไปถึงการพึงพิงทรัพยากรในป่าของประชาชนว่ามีทัศนคติต่อป่าชุมชนอย่างไร ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ ป่าชุมชนนั้น จุดสำคัญอยู่ที่การให้ความสำคัญของชุมชนในการเป็นผู้นำในการเก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล เพื่อระบุถึงปัญหาและสิ่งที่จะต้องดำเนินการและวางแผนการปฏิบัติออกมา โดยประชาชนมีส่วนร่วมสำคัญในการตัดสินใจ

จากการสอบถามข้อมูลเบื้องต้นจากคนเฒ่าคนแก่ในชุมชน ได้แก่ 1. นายเคน กิมภา อายุ 78 ปี อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 3 บ้านหนองบัว หมู่ที่ 7 ตำบลอึ่งอ่อง 2. นางสาว บุศยาทำ อายุ 72 ปี อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 8 บ้านหนองบัว หมู่ที่ 7 ตำบลอึ่งอ่อง และ 3. นายสอน ชูตรี อายุ 72 ปี อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 11/1 บ้านหนองบัว หมู่ที่ 7 ตำบลอึ่งอ่อง ได้ให้ข้อมูลป่าชุมชนดั้งบ้านแต่ ตำบลอึ่งอ่อง อำเภอ จตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด ย้อนหลังประมาณ 30 ปี มีสภาพเป็นป่าสมบูรณ์ ลักษณะเป็นป่าเบญจพันธุ์ มีไม้พื้นเมืองที่สำคัญ ได้แก่ ต้นประดู่ พยอม พยุง ตะแบก มะค่า ต้นชาด ฯลฯ มีผักป่า มีสมุนไพรต่างๆ มีสัตว์ป่า ได้แก่ กระรอก กระแต อีเห็น แอ้ กิ้งก่า ฯลฯ เป็นป่าที่มีระบบนิเวศที่สมดุล ชาวบ้านที่อาศัยอยู่รอบๆป่าชุมชนดั้งบ้านแต่ ได้ใช้ประโยชน์จากป่าในการการดำรงชีพ และมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับป่า เช่น เก็บเห็ด แห้ว ไข่มดแดง ใช้ฟืน เก็บผักหวาน ดอกกระเจียว เก็บสมุนไพรต่างๆ เหลือจากการใช้ในครัวเรือนจะนำไปขายเป็นรายได้

จากการสำรวจแบบไม่เป็นทางการ โดยใช้แบบสังเกตและแบบสำรวจ พบว่า ป่าแห่งนี้มีความหลากหลายของพันธุ์พืช ประมาณ 120 ชนิด ต้นไม้ใหญ่ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางมากกว่า 30 เซนติเมตร มีจำนวน 700 ต้น ได้แก่ ต้นพะยุง จำนวน 108 ต้น ต้นมะค่า จำนวน 80 ต้น ต้นชาด จำนวน 242 ต้น ต้นพะยอม จำนวน 90 ต้น ต้นจิก จำนวน 120 ต้น ต้นกระบาก จำนวน 60 ต้น นอกนั้นเป็นไม้ยืนต้นทั่วไป

ส่วนไม้พุ่มไม้เลื้อย สมุนไพร ผักป่าต่างๆ มีจำนวนมากมาย ได้แก่ ไม้ลำควน ต้นตั่ว เครือ ย่านาง เถาผีพวน ผักหวาน ดอกกระเจียว เป็นต้น ซึ่งยังไม่ได้นับรวมถึงพืชประเภทมีหัวใต้ดิน เช่น มันนกก รากหูกวาง มีสรรพคุณแก้ท้องเสีย รากนางแซง มีสรรพคุณแก้ปวดขา รากก้นจ้ำ มีสรรพคุณแก้เด็กท้องเสีย เห็ดชนิดต่างๆ เช่น เห็ดโคน เห็ดผึ้งหวาน เห็ดเผาะ เห็ดโค เห็ดแดง เห็ดผึ้ง เป็นต้น

จากการสอบถามในเวทีสนทนากลุ่ม พบว่าในแต่ละปีชาวบ้านมีรายได้ จากการเก็บเห็ดขายได้ไม่น้อยกว่า 5,000 บาทต่อคนต่อเดือน และสามารถเก็บเห็ดได้ปีละไม่น้อยกว่า 4 เดือน แต่ถ้าปีใดฝนตกถูกต้องตามฤดูกาล มีปริมาณน้ำฝนมากก็จะเก็บเห็ดได้นานถึง 6 เดือน

นอกจากรายได้จากการเก็บเห็ดแล้ว ชาวบ้านยังสามารถเก็บของป่าขายได้อีกหลายอย่าง เช่น ใบย่านาง ทำเป็นน้ำสมุนไพร ได้ ดอกกระเจียว ยอดตั่ว ผักหวาน ใบโอมง ลูกไม้ป่า เช่น ลูกค้อ ลูกผีพวน ลูกหว่า หมากเบ็น หมากยาง หมากแงว เป็นต้น และยังมี ไข่มดแดง หน่อไม้ แมลงต่างๆ ที่สามารถสร้างรายได้ ได้เป็นอย่างดี เช่น แมงกิ้งกูน แมงเงา แมงกิ้งโปม เขียดน้อย อังอาจ แะ กิ้งก่า ฯลฯ

กล่าวได้ว่า ป่าชุมชนดงบ้านเต้ เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านที่อาศัยอยู่รอบป่าและใกล้ป่า ในเรื่องอาหารซึ่งมีไม่น้อยกว่า 30 ชนิด สมุนไพรมีไม่น้อยกว่า 40 ชนิด ไม้พื้น ไม้ใช้สอย ซึ่งเชื่อมโยงถึงภูมิปัญญาชาวบ้านจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

ปัจจุบันสภาพป่าชุมชนดงบ้านเต้ เกือบไม่หลงเหลือสภาพเดิมที่อุดมสมบูรณ์ไว้ให้เห็น ดูกรุกแผ้วถางป่า โดยปลูกไม้ยูคาลิปตัสเพื่อตัดขาย เพราะได้รับการส่งเสริมว่าเป็นไม้เศรษฐกิจ เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2548 องค์การบริหารส่วนตำบลอึ่งอ่องทำการกันแนวเขตป่าชุมชนดงบ้านเต้ โดยการรังวัดออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง(นสล.) เพื่อป้องกันการบุกรุกของชาวบ้าน มีการประชาคมชี้แนวเขต มีข้อตกลงให้ชาวบ้านที่ปลูกไม้ยูคาลิปตัสตัดขายได้ในต่อแรก ซึ่งชาวบ้านและองค์การบริหารส่วนตำบลก็สามารถตกลงกันได้ด้วยดี และองค์การบริหารส่วนตำบลอึ่งอ่องได้ตั้งงบประมาณในการขุดคลองรอบป่าชุมชนดงบ้านเต้ตามแนวเขต นสล. เพื่อเป็นการป้องกันการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าและป้องกันการบุกรุกพื้นที่ป่าอีกชั้นหนึ่ง แต่เมื่อเวลาผ่านไปประมาณ 2-3 ปี ก็เริ่มมีการลักลอบตัดไม้ไปขายอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดปัญหาระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับชาวบ้านมาโดยตลอด

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยซึ่งดำรงตำแหน่งกำนันตำบลอึ่งอ่อง มีอำนาจหน้าที่ในการป้องกันและปราบปรามการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า และการกระทำผิดต่างๆ ตามพระราชบัญญัติป่าไม้ภายในเขตท้องที่รับผิดชอบ จึงมีความสนใจที่จะศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ป่าชุมชนดงบ้านเต้ ตำบลอึ่งอ่อง อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อสร้าง

สำเนิกร่วมของชุมชนให้ร่วมกันรักษา คูแลป่าชุมชน และเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ในการอนุรักษ์  
พื้นที่ป่าชุมชน ต่อไป

## วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของป่าชุมชนดงบ้านเต้ ที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวตำบล  
อึ่งอ่อง อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด
2. เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนดงบ้านเต้ ตำบลอึ่งอ่อง  
อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด
3. เพื่อศึกษาแนวทางในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนดงบ้านเต้ ตำบลอึ่งอ่อง อำเภอ  
จตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด

## ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยเกี่ยวกับพื้นที่วิจัย เนื้อหาวิจัย และ  
ระยะเวลาในการวิจัย ดังนี้

### 1. พื้นที่วิจัย

พื้นที่วิจัย ได้แก่ ป่าชุมชนดงบ้านเต้ ตั้งอยู่พื้นที่บ้านหนองบัว หมู่ที่ 7 ตำบลอึ่งอ่อง  
อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งมีพื้นที่ ประมาณ 841 ไร่ ตั้งอยู่ระหว่างบ้านหนองหนอง  
หมู่ที่ 5, 9 บ้านหนองบัว หมู่ 7 ตำบลอึ่งอ่อง และบ้านเหล่าลือ หมู่ที่ 3 ตำบลศรีโคตร ซึ่งมีขอบเขต  
พื้นที่ติดต่อกับ 4 หมู่บ้าน ดังนี้

- 1.1 บ้านหนองหนอง หมู่ที่ 5 ตำบลอึ่งอ่อง อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด
- 1.2 บ้านหนองหนอง หมู่ที่ 9 ตำบลอึ่งอ่อง อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด
- 1.3 บ้านหนองบัว หมู่ที่ 7 ตำบลอึ่งอ่อง อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด
- 1.4 บ้านเหล่าลือ หมู่ 3 ตำบลศรีโคตร อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด

### 2. เนื้อหาวิจัย ได้แก่

- 2.1 ศึกษาประวัติความเป็นมาของป่าชุมชนดงบ้านเต้ ที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวตำบล  
อึ่งอ่อง อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด

2.2 ศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชุมชนดงบ้านเต้ ตำบล อีง่อง อำเภोजตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด

2.3 ศึกษาแนวทางในการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชุมชนดงบ้านเต้ ตำบลอีง่อง อำเภोजตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด

### 3. ระยะเวลาในการวิจัย

ระยะเวลาในการวิจัย ตั้งแต่วันที่ 1 เดือน ตุลาคม พ.ศ. 2556 ถึง วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2557 รวมเป็นเวลา 1 ปี

### ประชากรและผู้ร่วมการวิจัย

ประชากรกลุ่มเป้าหมาย ได้จากการเลือกแบบเจาะจง ได้แก่ ประชากรที่มีภูมิลำเนาใน 4 หมู่บ้าน คือ บ้านหนองหนอง หมู่ที่ 5 บ้านหนองหนอง หมู่ที่ 9 บ้านหนองบัว หมู่ที่ 7 ตำบลอีง่อง และบ้านเหล่าลือ หมู่ที่ 3 ตำบลศรีโคตร อำเภोजตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด และประชากรที่ไม่มีภูมิลำเนาในตำบลอีง่อง แต่มีสถานที่ทำงานในเขตตำบลอีง่อง มีส่วนเกี่ยวข้องได้รับผลประโยชน์จากป่าชุมชนดงบ้านเต้ ประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวข้องกับป่าชุมชน และบุคคลทั่วไป รวม 44 รูป/ราย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 รูป/ราย
  - 1.1 นายกองค้การบริหารส่วนตำบล จำนวน 1 ราย
  - 1.2 กำนันตำบลอีง่อง จำนวน 1 ราย
  - 1.3 ผู้บริหารโรงเรียน จำนวน 1 ราย
  - 1.4 พระจากวัดป่า จำนวน 1 รูป
  - 1.5 เจ้าหน้าที่ป่าไม้ จำนวน 1 ราย
2. ผู้ปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับป่าชุมชน จำนวน 30 ราย
  - 2.1 ผู้ที่มีที่นาหรือที่สวนติดกับป่าชุมชน จำนวน 4 ราย
  - 2.2 ผู้มีอาชีพเสริมหาของป่าไปจำหน่าย จำนวน 4 ราย
  - 2.3 ผู้เลี้ยงสัตว์ในพื้นที่ป่า จำนวน 4 ราย
  - 2.4 กลุ่มเด็ก/เยาวชน จำนวน 4 ราย
  - 2.5 กรรมการหมู่บ้าน จำนวน 6 ราย
  - 2.6 กลุ่มแม่บ้าน/ กลุ่มอาชีพ จำนวน 4 ราย

- 2.7 ผู้ใหญ่บ้านหรือผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 4 ราย
3. บุคคลทั่วไป จำนวน 9 ราย
  - 3.1 ครูจากโรงเรียนในตำบลอึ่งอ่อง จำนวน 2 ราย
  - 3.2 เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 1 ราย
  - 3.3 สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 2 ราย
  - 3.4 กรรมการจากศูนย์ประสานงานองค์กรชุมชนตำบลอึ่งอ่อง จำนวน 4 ราย

### คำถามสำคัญในการวิจัย

1. ประวัติความเป็นมาของป่าชุมชนดงบ้านแต่ ที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวตำบลอึ่งอ่อง อำเภอดุสิต จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นอย่างไร
2. กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนที่นำไปสู่การอนุรักษ์ ป่าชุมชนดงบ้านแต่ ตำบลอึ่งอ่อง อำเภอดุสิต จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นอย่างไร
3. แนวทางการอนุรักษ์ ป่าชุมชนดงบ้านแต่ ตำบลอึ่งอ่อง อำเภอดุสิต จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นอย่างไร

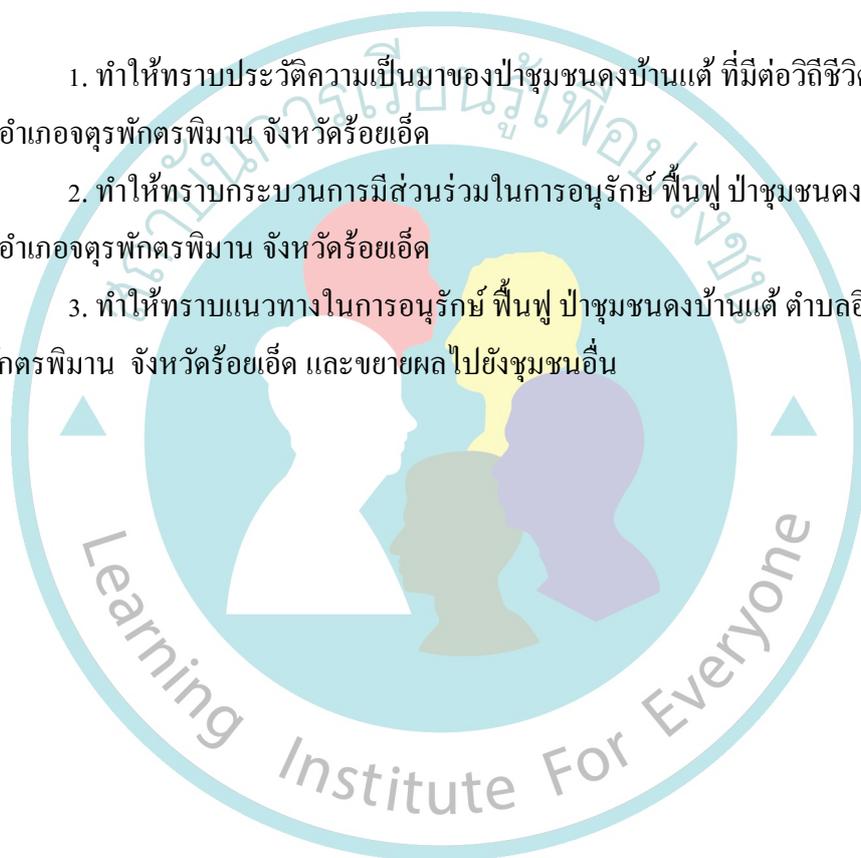
### คำนิยามศัพท์เฉพาะ

1. การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่ประชาชนในชุมชนเข้ามามีบทบาทในการร่วมริเริ่ม ร่วมคิด ร่วมดำเนินงาน ร่วมควบคุม ร่วมประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์ ในกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาและการใช้ประโยชน์ในขั้นตอนหนึ่งหรือทั้งหมด
2. การอนุรักษ์ ป่าชุมชน หมายถึง การดูแลรักษาป่า การบำรุง รักษาให้คงสภาพเดิม และการป้องกันการทำลาย ตลอดจนการดำเนินการให้ป่าชุมชนดงบ้านแต่ที่เสื่อมโทรมสามารถกลับคืนสภาพได้ดังเดิม
3. ป่าชุมชน หมายถึง ป่าชุมชนดงบ้านแต่ ตำบลอึ่งอ่อง อำเภอดุสิต จังหวัดร้อยเอ็ด
4. ประวัติความเป็นมา หมายถึง สภาพทั่วไป สภาพปัญหา และความเป็นมาของป่าชุมชนดงบ้านแต่ ตำบลอึ่งอ่อง อำเภอดุสิต จังหวัดร้อยเอ็ด

5. แนวทางการอนุรักษ์ฟื้นฟู หมายถึง การดูแล เก็บรักษา สงวน ซ่อมแซม บำรุง ปรับปรุง และใช้ประโยชน์ป่าชุมชนดงบ้านเต้ ตำบลอีง่อง อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด ตามความต้องการเอื้ออำนวยให้เกิดคุณภาพสูงสุดในการสนองความเป็นอยู่ของชุมชนอย่างถาวรต่อไป

### ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบประวัติความเป็นมาของป่าชุมชนดงบ้านเต้ ที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวตำบลอีง่อง อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด
2. ทำให้ทราบกระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ป่าชุมชนดงบ้านเต้ ตำบลอีง่อง อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด
3. ทำให้ทราบแนวทางในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ป่าชุมชนดงบ้านเต้ ตำบลอีง่อง อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด และขยายผลไปยังชุมชนอื่น



## บทที่ 2 ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ป่าชุมชนดงบ้านแต่ ตำบลอีง่อง อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด” ผู้วิจัยได้ศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง และได้ นำเสนอตามลำดับหัวข้อ ต่อไปนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของชุมชนดงบ้านแต่ ตำบลอีง่อง อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด
2. กฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้อง
3. แนวคิดการจัดการป่าชุมชน
4. แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน
5. แนวคิดการอนุรักษ์ ฟื้นฟู
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
7. กรอบความคิดในการวิจัย

**ข้อมูลทั่วไปของชุมชนดงบ้านแต่ ตำบลอีง่อง อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด**

### 1. ข้อมูลทั่วไปของชุมชนดงบ้านแต่ ตำบลอีง่อง

#### 1.1 ที่ตั้งและอาณาเขต

ตำบลอีง่อง เป็นตำบลหนึ่งของอำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด มีพื้นที่ ทั้งหมด 44.29 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 27,683 ไร่ โดยมีพื้นที่การเกษตร 17,136 ไร่ พื้นที่ป่า 1,811 ไร่ พื้นที่อยู่อาศัย 6,875 ไร่ และพื้นที่ห้วย, คลอง, หนองน้ำ, อ่าง 1,861 ไร่ ตั้งอยู่ ทิศ ตะวันออกเฉียงใต้ของอำเภอจตุรพักตรพิมาน มีอาณาเขตติดต่อกับตำบลอื่นๆ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลหนองผือ และตำบลหัวช้าง อำเภอจตุรพักตรพิมาน

ทิศใต้ ติดต่อกับตำบลเหล่าหลวง อำเภอเกษตรวิสัย

ทิศตะวันออก ติดต่อกับตำบลศรีโคตร อำเภอจตุรพักตรพิมาน

ทิศตะวันตก ติดต่อกับตำบลคู่น้อย อำเภอจตุรพักตรพิมาน

## 1.2 ประวัติความเป็นมา

ตำบลอิงอ่อง ตั้งขึ้นเมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2412 ที่ตั้งของตำบล อยู่ทางทิศใต้ของอำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด จากการบันทึกและบอกเล่าของ นายบุญทัน พันธุ์พาณิชย์ อดีตกำนันตำบลอิงอ่อง (คนที่ 4) เล่าว่าเดิมทีมีราษฎรส่วนหนึ่งได้อพยพมาจากแคว้นสุวรรณภูมิมาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินและล่าสัตว์ที่ป่าดงอุมงหรือดงอุมง ซึ่งอยู่ทางทิศใต้ของบ้านข่าใหญ่และต่อมาญาติพี่น้องของผู้นำที่มาจากแคว้นสุวรรณภูมิ คือ ท้าวพรหมหาราชได้มีการอพยพมาเป็นจำนวนมากและได้ตั้งเป็นชุมชนขึ้น เรียกว่า “บ้านป่าบาก” ขึ้นที่ป่าดงศรีเชียงใหม่ ซึ่งอยู่ติดกับป่าดงอุมงขึ้นไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือประมาณ 200 เมตร ต่อมาเกิดโรคระบาดขึ้นในหมู่บ้านราษฎรเจ็บป่วยล้มตายเป็นจำนวนมาก ท้าวพรหมหาราช พร้อมด้วยประชาชนจึงได้อพยพแยกย้ายไปตั้งหมู่บ้านขึ้นใหม่จำนวนหลายหมู่บ้าน ซึ่งส่วนมากผู้อพยพได้ติดตามผู้นำคือ ท้าวพรหมหาราชมาทางทิศใต้ของหมู่บ้านเดิมเรื่อยลงมาทางใต้และได้เสาะแสวงหาพื้นที่อุดมสมบูรณ์โดยหาหนองน้ำและขุดเจาะบ่อน้ำไปเรื่อย ๆ จนในที่สุดได้มาขุดบ่อน้ำกลางดงทึบ ซึ่งเป็นบ่อน้ำมีน้ำซึมไหลออกมาตลอดเวลาพอที่จะใช้เป็นน้ำดื่มน้ำใช้สำหรับราษฎรที่จะมารวมกลุ่มกันตั้งเป็นหมู่บ้านได้ และบ่อน้ำนี้ยังปรากฏอยู่จนปัจจุบันซึ่งชาวบ้านเรียกบ่อน้ำแห่งนี้ว่า “สา่งแซง” อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงของหมู่บ้านอิงอ่องและทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านมีหนองน้ำใหญ่แห่งหนึ่งมีเนื้อที่ประมาณ 60 ไร่ อยู่กลางป่าทึบมีสัตว์ป่ามากมายชนิดพากันมาดื่มน้ำที่หนองน้ำแห่งนี้เป็นประจำ ซึ่งในบรรดาสัตว์ทั้งหลายนี้มีฝูงวัวป่าฝูงหนึ่งมีวัวเพศเมียที่อายุมากเป็นหัวหน้าฝูงเดินนำหน้าฝูงวัวทั้งหลายลงดื่มน้ำเป็นประจำ ซึ่งลักษณะของวัวเพศเมียหัวหน้าฝูงมีสภาพที่แก่และอายุมากจนมีเขาโค้งงอเข้าหากัน จนนานวันเข้าในที่สุดวัวตัวเมียที่เป็นหัวหน้าฝูงได้ตายลงด้วยความชราที่ทำน้ำของหนองน้ำแห่งนั้น ชาวบ้านได้ไปพบซากวัวตัวนั้นซึ่งเขาหัวมีลักษณะโค้งงอเข้าหากัน ซึ่งภาษาท้องถิ่น เรียกว่า “เขาง่อง” ชาวบ้านจึงได้เรียกหนองน้ำแห่งนั้นว่า “หนองอิงอ่อง” ตามลักษณะของวัวหัวหน้าฝูงซึ่งเป็นเพศเมีย ซึ่งในสมัยก่อนเรียกเพศเมียว่า “อี” ต่อมาชาวบ้านได้ตั้งชื่อหมู่บ้านตามชื่อของหนองน้ำว่า “บ้านอิงอ่อง”

ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2412 – 2430 ท้าวพรหมหาราชซึ่งเป็นผู้นำคนแรกของหมู่บ้าน (เป็นผู้นำที่ชาวบ้านยกให้เป็นผู้นำแต่ไม่ได้เป็นผู้ใหญ่บ้าน) ได้พัฒนาหมู่บ้านให้มีความเจริญขึ้นทุกๆ ด้าน จนมีจำนวนครัวเรือนและประชากรเพิ่มขึ้น และสิ้นสุดยุคของท้าวพรหมหาราชซึ่งต่อมาชาวบ้านได้เลือกให้ขุนพัน พันธุ์พาณิชย์ เป็นผู้นำคนต่อมาและได้เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก of บ้าน อิงอ่อง จนกระทั่งปี พ.ศ. 2431 บ้านอิงอ่องและหมู่บ้านใกล้เคียงมีจำนวนประชากรและครัวเรือนเพิ่มมากขึ้น อำเภอจตุรพักตรพิมาน จึงได้ยกฐานะบ้านอิงอ่องเป็นตำบลอิงอ่อง

### 1.3 การปกครองและประชากร

การปกครอง แบ่งการปกครองออกเป็น 9 หมู่บ้าน ดังนี้

หมู่ที่ 1 บ้านกุดจอก

หมู่ที่ 2 บ้านค้อ

หมู่ที่ 3 บ้านอึ่งอ่อง

หมู่ที่ 4 บ้านสวนมอญ

หมู่ที่ 5 บ้านหนองหนอง

หมู่ที่ 6 บ้านหนองผง

หมู่ที่ 7 บ้านหนองบัว

หมู่ที่ 8 บ้านสวนมอญ

หมู่ที่ 9 บ้านหนองหนอง

จำนวนประชากรและหมู่บ้าน ตำบลอึ่งอ่อง ประกอบด้วย 9 หมู่บ้าน 962 ครัวเรือน ประชากร 4,341 คน แยกเป็น ชาย 2,198 คน และ หญิง 2,143 คน (องค์การบริหารส่วนตำบลอึ่งอ่อง, 2556 , หน้า 5-6)

### 1.4 ประเพณีวัฒนธรรม

ประเพณีวัฒนธรรมจะมีเป็นประจำทุกเดือน ฮีตสิบสอง ได้แก่ เดือนอ้ายหรือเดือน 1 ประเพณีบุญเข้ากรรม, เดือนยี่ หรือ เดือน 2 ประเพณีบุญคุณลาน, เดือนสามประเพณีบุญข้าวจี๋, เดือนสี่ ประเพณีบุญพะเหวด, เดือนห้า ประเพณีบุญสงกรานต์, เดือนหก ประเพณีบุญบั้งไฟ, เดือนเจ็ด ประเพณีบุญซำฮะ (ซำระ), เดือนแปด ประเพณีบุญเข้าพรรษา, เดือนเก้า ประเพณีบุญข้าวประดับดิน, เดือนสิบ ประเพณีบุญข้าวสาก, เดือนสิบเอ็ด ประเพณีบุญออกพรรษา และ เดือนสิบสอง ประเพณีบุญกฐิน โดยแต่ละปีจะจัดทำตามประเพณีแต่ละเดือน

### 1.5 ลักษณะภูมิประเทศ

ตำบลอึ่งอ่อง มีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นโดยทั่วไปเป็นที่ราบสูง ดินมีลักษณะเป็นดินเค็ม

### 1.6 การคมนาคม

ตำบลอึ่งอ่องมีเส้นทางคมนาคมติดต่อกันได้ทุกหมู่บ้านเส้นทางส่วนใหญ่เป็นทางลูกรังจะมีปัญหาบ้างในฤดูฝน ทำให้การเดินทางเป็นไปได้ด้วยความยากลำบาก และยังขาดแคลนเส้นทางขนส่งผลผลิตทางการเกษตรอีกมาก ถนนลาดยางมี 2 สาย ได้แก่

สายที่ 1 จากถนนปัทมานนท์ตรงทางแยกเข้าบ้านดอนแคน ตำบลศรีโคตร ผ่านบ้านหนองหิน ตำบลศรีโคตร และผ่านบ้านหนองหนอง หมู่ที่ 5,9 ตำบลอึ่งอ่อง

สายที่ 2 จากถนนปัทมานนท์ตรงทางแยกบ้านหนองตอ ตำบลหัวช้าง ถนนสายบ้านหนองตอ – บ้านอึ่งอ่อง

#### 1.7 แหล่งน้ำ ตำบลอึ่งอ่องมีแหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญดังนี้

1.7.1 ห้วย จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ ห้วยหนองแล้ง, ห้วยค้อกุดจอก, ห้วยวังจาน

1.7.2 คลอง จำนวน 4 แห่ง ได้แก่ คลองสายยันต์, คลองนาทม

1.7.3 สระ จำนวน 2 แห่ง ได้แก่ สระดงมุง, สระหนองม่วง

1.7.4 หนอง จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ หนองพง, หนองฮางบ่อ, หนองม่วง

1.7.5 อ่างเก็บน้ำ จำนวน 2 แห่ง ได้แก่ อ่างเก็บน้ำหนองบัว, อ่างเก็บน้ำอึ่งอ่อง

แต่ไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้มากนักเนื่องจากไม่มีที่กักเก็บน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้ง และขาดคลองส่งน้ำเข้าไปในพื้นที่เกษตร

#### 1.8 สภาพดิน

ตำบลอึ่งอ่องมีสภาพดินเป็นดินเค็มแทบทุกหมู่บ้าน จะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับสภาพพื้นที่ลักษณะดินเป็นดินทรายไม่อุ้มน้ำ และมีชั้นเกลือหินอยู่ใต้พื้นดิน น้ำใต้ดินจึงเค็มมากใช้บริโภคไม่ได้

#### 1.9 อาชีพ

ประชากรประกอบอาชีพด้านการเกษตรกรรมเกือบทุกครัวเรือนโดยการทำนาปีเป็นหลัก หลังจากนั้นจะอพยพเข้าเมืองเพื่อหางานทำ ผลผลิตข้าวเก็บไว้บริโภคในครอบครัวที่เหลือนำไปจำหน่ายกับพ่อค้าคนกลางและสหกรณ์ ไม่นิยมรวมตัวเพื่อจัดตั้งกลุ่ม ขาดพลังต่อรอง เนื่องจากสภาพดินไม่มีความอุดมสมบูรณ์ ผลผลิต จึงได้น้อยเฉลี่ย 250 - 350 กิโลกรัม/ไร่ ส่วนอาชีพรองคือรับจ้าง ค้าขายและรับราชการ ส่วนอาชีพเสริม คือ ทอผ้าไหม, เลี้ยงโค, เลี้ยงกระบือ เป็นต้น

#### 1.10 การศึกษา

1.10.1 โรงเรียนประถมศึกษา จำนวน 4 แห่ง

1.10.2 โรงเรียนมัธยมศึกษา จำนวน 1 แห่ง

1.10.3 โรงเรียนขยายโอกาส จำนวน 1 แห่ง

1.10.4 ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน จำนวน 9 แห่ง

1.10.5 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (กสน.) จำนวน 1 แห่ง

1.10.6 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จำนวน 1 แห่ง

1.10.7 ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 1 แห่ง

#### 1.11 สถาบันและองค์กรทางศาสนา

วัด / สำนักสงฆ์ จำนวน 8 แห่ง

## 1.12 สาธารณสุข

โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล จำนวน 1 แห่ง ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 บ้านอึ่งอ่อง (องค์การบริหารส่วนตำบลอึ่งอ่อง, 2556, หน้า 7-8)

## กฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้อง

### 2. กฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้อง

2.1 พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542

กฎหมายฉบับนี้ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไว้ใน หมวด 2 ว่าด้วย การกำหนดอำนาจหน้าที่ในการจัดการระบบบริการ สาธารณะและให้อำนาจหน้าที่ในเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเทศบาล เมืองพัทยา องค์การบริหารส่วนตำบล ในมาตรา 16 ให้เทศบาลเมืองพัทยาและองค์การบริหารส่วน ตำบล มีอำนาจและหน้าที่ในการจัดระบบการบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนใน ท้องถิ่นของตนเอง ข้อ (24) การจัดการบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ที่ดินทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และอำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดในมาตรา 17 ภายใต้ บังคับมาตรา 16 ให้้องค์การบริหารส่วนจังหวัดมีอำนาจและหน้าที่ในการจัดระบบบริการสาธารณะ เพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นของตนเอง ข้อ (5) การคุ้มครองดูแลและบำรุงรักษาป่าไม้ ที่ดินทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ภายหลังกฎหมายบังคับใช้ คณะกรรมการการกระจายอำนาจให้แก่องค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น ได้ออกประกาศเรื่องแผนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่น พ.ศ. 2543 โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 17 มกราคม 2544 ซึ่งการบริหาร จัดการทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็น 1 ใน 6 ด้านของการถ่ายโอนภารกิจทั้งหมดและยัง ครอบคลุมภารกิจ 3 เรื่อง คือ 1. การคุ้มครองดูแลบำรุงรักษาใช้ประโยชน์จาก ป่าไม้ ที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 2. การจัดการสิ่งแวดล้อมและมลพิษ 3. การดูแลรักษาที่ สาธารณะ

นอกจากนี้ในปีถัดมา คณะกรรมการฯ ได้ออกประกาศแผนปฏิบัติการการ กำหนดขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งเป็นรายละเอียดของการ ถ่ายโอนในรายการกิจ ในส่วนของการจัดการทรัพยากรป่าไม้ มีภารกิจที่ถ่ายโอน 2 งาน คือ งาน

พัฒนาป่าชุมชน และงานควบคุมไฟป่า (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 119 ตอนพิเศษ 23 ง หน้า 184 – 185 วันที่ 13 มีนาคม 2545)

งานพัฒนาป่าชุมชน มีกรมป่าไม้เป็นส่วนราชการที่ดูแลกำกับอยู่ โดยมีขั้นตอนและวิธีการถ่ายโอน ภารกิจ 8 ขั้นตอน ดังนี้ คือ

1. มอบอำนาจการบริหารจัดการ การอนุรักษ์ ฟื้นฟู บำรุงรักษา ดูแลและการใช้ประโยชน์ตามระเบียบกฎหมายบัญญัติ

2. ประชาสัมพันธ์

3. สำรวจข้อมูลและความพร้อมขององค์การบริหารส่วนตำบลในการดำเนินงานด้านป่าชุมชน

4. เตรียมความพร้อมให้แก่องค์การบริหารส่วนตำบล ในด้านการพัฒนาป่าชุมชน และการกระจายอำนาจ

5. สนับสนุนให้มีส่วนร่วมดำเนินกิจกรรมด้านการพัฒนาป่าชุมชนทุกกิจกรรม

6. สนับสนุนให้องค์การบริหารส่วนตำบลจัดทำและบรรจุงานพัฒนาป่าชุมชนในแผนพัฒนาตำบล

7. สนับสนุนด้านวิชาการทางด้านป่าไม้เฉพาะให้แก่การดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

8. ถ่ายโอนภารกิจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น งานควบคุมไฟป่า มีกรมป่าไม้เป็นส่วนราชการที่ดูแลกำกับอยู่ โดยมีขั้นตอนและวิธีการถ่ายโอน ภารกิจ 9 ขั้นตอน ดังนี้ คือ

1. มอบอำนาจการบริหารจัดการ การอนุรักษ์ การฟื้นฟู บำรุงดูแลรักษา และการใช้ประโยชน์ตามระเบียบกฎหมายบัญญัติ

2. ประชาสัมพันธ์

3. สำรวจข้อมูลและความพร้อมขององค์การบริหารส่วนตำบลในการดำเนินงานด้านการควบคุมไฟป่า

4. เตรียมความพร้อมให้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลในด้านการควบคุมไฟป่า

5. ร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลกำหนดขอบเขตพื้นที่รับผิดชอบดูแลควบคุมไฟป่า

6. สนับสนุนให้องค์การบริหารส่วนตำบลดำเนินการป้องกันไฟป่า และดับไฟป่า ตลอดจนบรรจุงานควบคุมไฟป่าในแผนพัฒนาตำบล

7. ฝึกอบรมอาสาสมัครป้องกันไฟฟ้าให้องค์การบริหารส่วนตำบลทั้งในระดับตำบลและหมู่บ้านที่มีพื้นที่ติดกับป่า

8. ถ่ายโอนภารกิจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

9. สนับสนุนด้านวิชาการไฟฟ้าให้แก่การดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ทั้งสองภารกิจดังกล่าว มีขอบเขตของการถ่ายโอน ที่กำหนดไว้ในแผนปฏิบัติการคือ

1. เขตพื้นที่ที่เป็นป่าสงวนแห่งชาติ ยกเว้นพื้นที่อนุรักษ์ ได้แก่ เขตอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และพื้นที่ต้นน้ำลำธารที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการอยู่แล้วให้ถ่ายโอนได้ทันที โดยมีเงื่อนไขว่า พื้นที่ป่าดังกล่าวต้องอยู่ติดกับชุมชนหรือชุมชนได้ดูแลป่าอยู่แล้ว

2. ป่าชุมชน การป้องกันไฟฟ้า และควบคุมไฟฟ้า ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการกำหนดแผนดำเนินการและสนับสนุนด้านงบประมาณ

3. ป่าชุมชน ให้ประชาชนมีส่วนร่วมดูแลป่าไม้และวางแผนใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนในท้องถิ่นของตน

แม้กระนั้น ภารกิจที่ถ่ายโอนดังกล่าวทั้ง 2 กลุ่มงานมิได้มีการถ่ายโอนทั้งบุคลากร และงบประมาณมาด้วย การดำเนินการส่วนใหญ่เป็นไปในรูปแบบร่วมกับราชการ ส่วนกลางดำเนินการ โดยมีเจ้าหน้าที่ช่วยสนับสนุนงานทางวิชาการเท่านั้น อาจจะมีการจัดฝึกอบรมให้ ซึ่งเท่ากับเป็นการขยายภาระหน้าที่ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมากขึ้นเท่านั้นเอง

นอกจากนี้ ในแผนปฏิบัติการฯ ยังกำหนดไว้ในหมายเหตุว่าให้แก้ไขกฎหมายว่าด้วยป่าไม้และกฎหมายว่าด้วยป่าสงวนแห่งชาติ ให้ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและข้าราชการหรือพนักงานส่วนท้องถิ่นเป็นพนักงานเจ้าหน้าที่ตามภารกิจที่ถ่ายโอน ซึ่งต่อมาใน พ.ศ. 2547 กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้ออกประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เรื่อง แต่งตั้งพนักงานเจ้าหน้าที่ตามพระราชบัญญัติป่าไม้

สรุปได้ว่า พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 ได้มีการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอำนาจหน้าที่ในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในท้องถิ่น และกรมป่าไม้ได้ถ่ายโอนภารกิจที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ 2 งาน คือ งานพัฒนาป่าชุมชน งานควบคุมไฟฟ้า ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพราะมีฐานะเป็นนิติบุคคล และเป็นหน่วยงานราชการที่ใกล้ชิดประชาชนมากที่สุด

2.2 พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 และแก้ไขเพิ่มเติมถึง (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2546

พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 และแก้ไขเพิ่มเติมถึง (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2546 ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขององค์การบริหารส่วนตำบลไว้ใน มาตรา 67 ภายใต้บังคับแห่งกฎหมายขององค์การบริหารส่วนตำบลมีหน้าที่ต้องทำในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล ข้อ (7) คຸ້ມຄອງดูแลบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

นอกจากบทบัญญัติดังกล่าว การปฏิบัติการ การดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลอาจจะออกข้อบัญญัติขององค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อใช้บังคับในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล ได้เท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งต่อกฎหมาย ซึ่งในส่วนของจัดการทรัพยากรป่าไม้นั้น มีกฎหมายอยู่หลายฉบับ อาทิเช่น กฎหมายว่าด้วยป่าไม้ กฎหมายว่าด้วยป่าสงวนแห่งชาติ กฎหมายว่าด้วยอุทยานแห่งชาติ เป็นต้น

มาตรา 71 องค์การบริหารส่วนตำบลอาจออกข้อบัญญัติขององค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อใช้บังคับในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล ได้เท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งต่อกฎหมายเพื่อปฏิบัติการให้เป็นไปตามอำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลหรือเมื่อมีกฎหมายบัญญัติให้องค์การบริหารส่วนตำบลออกข้อบัญญัติหรือให้มีอำนาจออกข้อบัญญัติในกรณีนี้จะกำหนดค่าธรรมเนียมที่จะเรียกเก็บและกำหนดโทษปรับผู้ฝ่าฝืนด้วยก็ได้แต่มิให้กำหนดโทษปรับเกินหนึ่งพันบาทเว้นแต่จะมีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น

สรุปได้ว่า พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 ได้ให้อำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการจัดการ การบำรุงรักษา การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้อย่างชัดเจน แสดงให้เห็นว่า องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นองค์กรหลักอีกองค์กรหนึ่งที่มีความสำคัญในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ นอกเหนือจากกรมป่าไม้ ดังนั้น ชุมชนจึงสามารถขอความร่วมมือกับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมกันพัฒนาระบบการจัดการทรัพยากรป่าไม้ได้

### 2.3 กฎหมายว่าด้วยป่าไม้

พระราชบัญญัติป่าไม้ พุทธศักราช 2484 หมวด 5 การแผ้วถางป่า มาตรา 54 (30) ห้ามมิให้ผู้ใดก่อสร้าง แผ้วถาง หรือเผาป่า หรือ กระทำด้วยประการใด ๆ อันเป็นการทำลายป่า หรือ เข้ายึดถือหรือครอบครองป่า เพื่อตนเองหรือผู้อื่น เว้นแต่จะกระทำภายในเขตที่ได้จำแนกไว้เป็นประเภทเกษตรกรรม และรัฐมนตรีได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา หรือโดยได้รับใบอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่การขออนุญาตและการอนุญาต ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง และ มาตรา 55 ผู้ใดครอบครองป่าที่ได้ถูกแผ้วถาง โดยฝ่าฝืนต่อบทบัญญัติแห่ง

มาตรา ก่อน ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าบุคคลนั้นเป็นผู้แสวงหาน้ำมัน (กรมการปกครอง, 2552, หน้า 40)

กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นพนักงานเจ้าหน้าที่ตามพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. 2484 มีอำนาจหน้าที่ในการป้องกันและปราบปรามการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า และการกระทำผิดต่างๆ ตามพระราชบัญญัติป่าไม้ภายในเขตท้องที่รับผิดชอบ ดังนี้ (กรมการปกครอง, 2552, หน้า 62-63)

1. การทำไม้หวงห้ามโดยไม่ได้รับอนุญาตหรือมีไม้หวงห้ามที่ยังไม่ได้แปรรูปไว้ในครอบครองโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ไม้หวงห้ามกำหนดไว้ให้มีประมาณ 200 ประเภท อันได้แก่ ไม้สัก ไม้ยาง ไม้ก่อ กะท้อน ชิงชัน เต็ง รัง จันทน์หอม ฯลฯ

2. การเก็บหรือทำอันตรายของป่าหวงห้าม โดยไม่ได้รับอนุญาต ของป่าหวงห้าม ได้แก่ รวงผึ้ง น้ำผึ้ง น้ำมันยาง ยางสน ไม้พิน และถ่านไม้ทุกชนิด กัลวยไม้ เปลือกไม้ ฯลฯ

3. การแปรรูปไม้โดยไม่ได้รับอนุญาตหรือมีไม้แปรรูปไว้ในครอบครอง (ตามกฎหมายห้ามมิให้ไม้สักแปรรูปไม่ว่าจำนวนเท่าใดหรือไม้แปรรูปอื่นๆ จำนวนเกินกว่า 0.20 ลูกบาศก์เมตร)

4. การเคลื่อนย้ายไม้เรือนเก่าโดยไม่ถูกต้อง

5. ไม้เรือนเก่าหรือเครื่องใช้เก่า การขนย้ายต้องมีใบอนุญาต (กรณีที่เป็นไม้สัก) หรือมีหนังสือรับรอง (กรณี ไม้ชนิดอื่นๆ)

6. การบุกรุกทำลายป่า โดยการเข้าไปก่อสร้าง แสวงหา เสาป่าหรือเข้ายึดถือครอบครองป่า

เกี่ยวกับการบุกรุกทำลายป่า กระทรวงมหาดไทยได้สั่งการให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สอดส่องดูแลพื้นที่ป่าไม้ในความรับผิดชอบ เมื่อพบว่าป่าไม้ในเขตท้องที่ถูกรุกทำลายให้รายงานอำเภอหรือเจ้าหน้าที่ตำรวจทราบ โดยเร็วและให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ในการแก้ไขการบุกรุกทำลายป่าตามโครงการต่างๆ เช่น โครงการปลูกป่า โครงการอนุรักษ์ต้นน้ำลำธาร โครงการดูแลป่าไม้ เป็นต้น (หนังสือกระทรวงมหาดไทย ด่วนมาก ที่ มท 0404/ว 14 ลงวันที่ 27 มกราคม 2527 และหนังสือกระทรวงมหาดไทย ที่ มท 0404/ว 149 ลงวันที่ 16 ตุลาคม 2527)

#### 2.4 กฎหมายว่าด้วยป่าสงวนแห่งชาติ

กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นพนักงานเจ้าหน้าที่ตามพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 มีอำนาจหน้าที่ในการป้องกันและปราบปรามการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าในเขตป่าสงวนแห่งชาติรวมทั้งมีอำนาจสั่งให้ผู้ใดออกจากเขตป่าสงวนแห่งชาติ หรืองดเว้นการกระทำใดๆ ในเขตป่าสงวนแห่งชาติและมีอำนาจสั่งให้ผู้กระทำความผิดแก้ไข รื้อถอนสิ่งที่เป็นอันตรายต่อป่าหรือทำ

ให้ป่าเสื่อมสภาพ หากไม่ปฏิบัติตามก็หรือ ทำลาย แก้ไขได้ทั้งนี้ให้มีอำนาจและหน้าที่ภายในเขต  
ท้องที่ที่รับผิดชอบ

## 2.5 กฎหมายว่าด้วยการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า

กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นพนักงานเจ้าหน้าที่ตามพระราชบัญญัติสงวนการคุ้มครอง  
สัตว์ป่า พ.ศ. 2535 มีอำนาจหน้าที่ในการป้องกัน และปราบปรามการกระทำผิดตามกฎหมายนี้  
รวมทั้งตรวจสอบการอนุญาตต่างๆ ภายในเขตท้องที่ที่รับผิดชอบ ดังนี้

1. ห้ามมิให้ผู้ใดล่าสัตว์ป่าสงวน ครอบครองสัตว์ป่าสงวนหรือซากสัตว์ป่าสงวน
2. ห้ามมิให้ผู้ใดล่าสัตว์ป่าคุ้มครอง ครอบครองสัตว์ป่าคุ้มครองเกินปริมาณที่  
กำหนด หรือค้าสัตว์ป่าคุ้มครอง เว้นแต่ได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่
3. ห้ามมิให้ผู้ใดค้า หรือมีซากสัตว์ป่าคุ้มครองชนิดที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง  
เว้นแต่ได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่

## 2.6 ประมวลกฎหมายอาญา

หมวด 2 ความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการ มาตรา 157 ผู้ใดเป็นเจ้าพนักงาน  
ปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ เพื่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้หนึ่งผู้ใด หรือปฏิบัติ  
หรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยทุจริต ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีถึงสิบปี หรือปรับตั้งแต่  
สองพันบาทถึงสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

สรุปได้ว่า การกระทำความผิดตามมาตรา 157 ต้องมีองค์ประกอบดังนี้ ผู้กระทำความ  
ต้องเป็นเจ้าพนักงานที่มีหน้าที่กระทำการตามที่กฎหมายให้อำนาจไว้ และในการปฏิบัติหรือละเว้น  
การปฏิบัติหน้าที่นั้นเป็นการกระทำโดยมิชอบ เพื่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่น หรือปฏิบัติ  
หรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยทุจริต

## 2.7 นโยบายป่าไม้แห่งชาติ

เพื่อให้การจัดการและพัฒนารักษาทรัพยากรป่าไม้สามารถกระทำโดยต่อเนื่องในระยะ  
ยาวและประสานสอดคล้องกับการพัฒนารักษาทรัพยากรธรรมชาติชนิดอื่น จึงสมควรกำหนดนโยบาย  
การป่าไม้แห่งชาติไว้ให้เป็นการแน่นอน เพื่อให้ส่วนราชการและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องได้มีความ  
เข้าใจร่วมกันและถือเป็นแนวทางปฏิบัติอันจะทำให้การพัฒนา ป่าไม้เป็นไปอย่างราบรื่นและ  
บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ดังนี้

1. ให้มีการกำหนดแนวทางการจัดการและการพัฒนารักษาทรัพยากรป่าไม้ในระยะยาว  
อันจะทำให้ประเทศได้รับประโยชน์อย่างคุ้มค่าทางสังคม เศรษฐกิจ ความมั่นคงและสิ่งแวดล้อม  
มากที่สุด โดยเน้นให้มีการประสานกันระหว่างทรัพยากรป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติอื่น

2. ส่งเสริมบทบาทและหน้าที่ของส่วนราชการต่างๆ และภาคเอกชนให้มีส่วนร่วมรับผิดชอบในการจัดการและพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ร่วมกัน

3. ปรับปรุงระบบการบริหารงานป่าไม้ของชาติให้สอดคล้องกับปริมาณคุณภาพและสภาพ ทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป

4. กำหนดให้มีพื้นที่ป่าไม้ทั่วประเทศอย่างน้อยในอัตราร้อยละ 40 ของพื้นที่ประเทศเพื่อประโยชน์ 2 ประการ ดังนี้

4.1 ป่าเพื่อการอนุรักษ์กำหนดไว้เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ที่หายากและป้องกันภัยธรรมชาติอันเกิด จากน้ำท่วมและการพังทลายของดินตลอดทั้ง เพื่อประโยชน์ในการศึกษาวิจัยและนันทนาการของประชาชนใน อัตราร้อยละ 25 ของพื้นที่ประเทศ

4.2 ป่าเพื่อเศรษฐกิจ กำหนดไว้เพื่อการผลิตไม้และของป่าเพื่อประโยชน์ ในทางเศรษฐกิจในอัตราร้อยละ 15 ของพื้นที่ประเทศ

5. รัฐและภาคเอกชนจะพัฒนาพื้นที่ป่าไม้ไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้และจะจัดการพัฒนาให้อำนวยประโยชน์ทั้งในทางตรงและทางอ้อมโดยสม่ำเสมอตลอดไป

6. ให้เพิ่มการใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ในการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตทางการเกษตรเพื่อลดการทำลายพื้นที่ป่าไม้

7. เพื่อก่อให้เกิดการประสานการใช้ประโยชน์ร่วมกันระหว่างป่าไม้และ ทรัพยากร ธรรมชาติ ชนิดอื่นๆ เช่น ที่ดิน แหล่งน้ำ และทรัพยากรธรณี รวมทั้งเพื่อก่อให้เกิดการ ประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานของรัฐกับภาคเอกชนและประชาชนในท้องถิ่น รัฐจะจัดให้ มีแผนพัฒนาป่าไม้ไว้เป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติโดยบรรจุไว้ในแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

8. เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตไม้ด้วยการจัดการป่าไม้ทั้งในระบบวนวัฒนแบบ เลือกตัด และระบบวนวัฒนแบบตัดหมดตามหลักวิชาการ โดยเฉพาะในระบบตัดหมดนี้เมื่อตัดแล้ว ให้ปลูกทดแทน ในพื้นที่ที่ถูกตัดทันที

9. เพื่อประโยชน์ในการอนุรักษ์และการป้องกันภัยอันเกิดจากสิ่งแวดล้อม รัฐ จะต้องเร่งรัดปรับปรุงการวางผังเมืองและกำหนดพื้นที่ป่าไม้ให้แน่นอนเพื่อกำหนดเขตการใช้ ประโยชน์ที่ดิน สำหรับเป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัย พื้นที่ประเภทชนบทและพื้นที่เกษตรกรรมในแต่ละ จังหวัดที่แน่นอนเพื่อป้องกันการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้

10. การแต่งตั้งคณะกรรมการนโยบายป่าไม้ระดับชาติ ให้กำหนดไว้ในกฎหมาย ว่าด้วยป่าไม้

11. เพื่อเป็นการปลูกฝังให้ประชาชนมีความรู้สึกรักและหวงแหน รู้จักใช้ ทรัพยากรป่าไม้อย่างประหยัด รัฐจะต้องให้ความรู้ ทักษะ ความสำนึก ความรู้สึกและทักษะแก่ ประชาชนเกี่ยวกับผลประโยชน์ที่จะได้รับจากทรัพยากรป่าไม้และผลเสียจากการตัดไม้ ทำลายป่า การใช้สอยไม้อย่างฟุ่มเฟือย จัดให้มีการเผยแพร่ความรู้และความเข้าใจ แก่ประชาชนเกี่ยวกับความ สำคัญของทรัพยากรป่าไม้ที่มีต่อส่วนรวม

12. ให้มีการพัฒนาด้านป่าไม้โดยส่งเสริมการปลูกป่าภาคเอกชนและภาครัฐบาล เพื่อใช้ภายในประเทศ เพื่อประโยชน์ในการอุตสาหกรรมและสนับสนุนให้มีการส่งออกไป จำหน่ายต่างประเทศ ส่งเสริมการปลูกป่าชุมชน ส่งเสริมการปลูกป่าในที่ดินของรัฐ และการปลูกป่า ตามหัวไร่ปลายนาหรือการปลูกป่ารายย่อยเพื่อประโยชน์ใช้สอยในครัวเรือน

13. สนับสนุนให้มีโรงงานอุตสาหกรรมแบบต่อเนื่อง และโรงงานเชื้อกระดาษ เพื่อนำทุกส่วนของไม้มาใช้ประโยชน์ และส่งเสริมให้มีการใช้วัสดุอื่นทดแทนไม้

14. ให้มีการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายเพื่ออำนวยความสะดวกให้การรักษาและเพิ่ม ทรัพยากรป่าไม้และการตัดฟันไม้มาใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

15. การดำเนินการวิจัยด้านป่าไม้ ให้กรมป่าไม้ขอความร่วมมือจากมหาวิทยาลัย และสถาบันการศึกษาระดับสูงต่างๆ แทนการตั้งสถาบันวิจัยป่าไม้ระดับชาติ

16. เพื่อลดการนำเข้าน้ำมันเชื้อเพลิง จึงให้มีการใช้ไม้เพื่อพลังงาน โดยให้มีการ ปลูกป่า เพื่อเป็นแหล่งพลังงาน

17. กำหนดพื้นที่ที่มีความลาดชันโดยเฉลี่ย 35 เปอร์เซ็นต์ขึ้นไปไว้เป็นพื้นที่ป่า ไม้ โดยไม่อนุญาตให้มีการออกโฉนดหรือรับรองการทำประโยชน์ตามประมวลกฎหมายที่ดิน

18. กำหนดแนวทางปฏิบัติงานที่เน้นอนชดเจนเกี่ยวกับการแก้ปัญหาการทำลาย ป่าในรูปแบบต่างๆ เช่น การทำไร่เลื่อนลอย ภัยจากไฟฟ้า การทำลายป่าจากชนกลุ่มน้อย การรุกกล้า พื้นที่ป่าจากเชิงเขา โดยให้มีการกำหนดมาตรการและขั้นตอนที่เน้นอนชดเจน เกี่ยวกับการปราบปรามและการลงโทษผู้กระทำผิด รวมทั้งการจัดตั้งศูนย์รวมการปราบปรามในแต่ละภาคและให้มี มาตรการลงโทษเจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้มีอิทธิพลตัดสินใจ และผู้กระทำผิดไว้เป็นหลักในการปฏิบัติงาน ของหน่วยราชการและภาคเอกชน

19. กำหนดให้มีสิ่งจูงใจในการส่งเสริมการปลูกป่าภาคเอกชน

20. กำหนดให้มีการวางแผนทรัพยากรมนุษย์ และการตั้งถิ่นฐานในท้องถิ่นให้ สอดคล้องกับการใช้ทรัพยากรและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

สรุปได้ว่า กรมป่าไม้มีภารกิจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ สงวน คุ้มครอง ป่า ฟู ฟู ดูแล รักษาส่งเสริม ทำนุบำรุงป่าไม้ และการดำเนินการเกี่ยวกับการป่าไม้ การทำไม้ การเก็บหาของป่า

การใช้ประโยชน์ในที่ดินป่าไม้ ให้เป็นไปตามระเบียบและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ด้วยกลยุทธ์ เสริมสร้างความร่วมมือของประชาชนเป็นหลัก เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจของประเทศ

## แนวคิดที่เกี่ยวข้อง

### 3. แนวคิดการจัดการป่าชุมชน

#### 3.1 ความหมายของป่าชุมชน

ป่าชุมชน (Communal Forest) หมายถึง พื้นที่ป่าที่จัดแบ่งหรือกำหนดไว้ให้เป็นของชุมชน มีการจัดการ โดยชุมชน และเพื่อชุมชนจะนำไปใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนและถาวรตามกฎเกณฑ์ที่ชุมชน ได้กำหนดไว้ พื้นที่ป่าไม้สำหรับชุมชนนี้เป็นป่าธรรมชาติหรือป่าปลูกก็ได้ ป่าชุมชนเป็นวิธีฟื้นฟูป่าที่สำคัญอย่างหนึ่ง ควบคู่กับการปลูกป่าทดแทน หรือการทำสวนป่าชุมชนเป็นการระดมประชาชนจำนวนมากให้ร่วมกันปลูก และรักษาดูแลต้นไม้ทั้งในที่ของรัฐหรือของเอกชนก็ได้ บางที่เรียกว่า ป่ามวลชน ในประเทศกำลังพัฒนาป่าชุมชนยังมีบทบาทสำคัญอีกประการหนึ่งในการช่วยพัฒนาชนบท (มูลนิธิโลกสีเขียว, 2536, หน้า 88)

ป่าชุมชน หมายถึง ป่าที่ชาวบ้านร่วมแรงร่วมใจกันหวงแหนดูแลรักษาไว้เพราะเห็นว่าป่ามีความสำคัญต่อชีวิตของชาวบ้าน ป่าที่ดูแลกันนี้อาจเป็นป่าธรรมชาติที่มีต้นไม้และสัตว์ป่าที่สมบูรณ์ หรือเป็นป่าเสื่อมโทรม ที่ชาวบ้านปล่อยให้ฟื้นตัวเป็นป่าอีกหรือเป็นป่าปลูกใหม่สามารถเรียกเป็นป่าชุมชนได้ (กลุ่มฮักเมืองน่าน, 2535, หน้า 3)

ป่าชุมชน หมายถึง พื้นที่ป่าที่ชาวบ้านอาศัยและทำมาหากิน มีความหวงแหนและรู้สึกผูกพันกับทรัพยากรป่า เป็นพื้นที่ป่าที่ชาวบ้านเลือกเพื่อใช้ประโยชน์ ชาวบ้านมีส่วนร่วมในระบบการจัดการทรัพยากร รวมทั้งยอมรับกฎเกณฑ์ร่วมกันของชุมชนในการจัดการทรัพยากร (เสน่ห์ จามริก และคณะ, 2536, หน้า 3)

ป่าชุมชน เป็นรูปแบบของการจัดการป่าไม้ที่นำเอาความต้องการที่พึงปรารถนาของประชาชนมาเป็นวัตถุประสงค์ในการจัดการป่านั้น และให้ประชาชนผู้ได้รับประโยชน์จากป่าดังกล่าว เป็นผู้กำหนดแผนการและควบคุมการดำเนินงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ (โกมล แพรกทอง, 2533, หน้า 15)

ป่าชุมชน คือ ป่าที่ตอบสนองความต้องการของประชาชน ประชาชนต้องเป็นผู้ตัดสินใจเองว่าต้องการอะไรจากป่า และต้องการเมื่อไร ป่าชุมชนเป็นป่าที่ประชาชนเก็บหาผลผลิตจากป่าไม้โดยใช้วิธีการที่ไม่ทำลายป่า (สมศักดิ์ สุขวงศ์, 2535, หน้า 4)

อำนาจ คอวนิช (2528, หน้า 49) ได้อธิบายว่า ป่าชุมชน หมายถึง ป่าไม้ ธรรมชาติหรือป่าที่สร้างขึ้น เพื่อให้ประชาชนในชุมชนนั้นได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน โดยมี จุดมุ่งหมายของการพัฒนาชุมชนเพื่อยกระดับรายได้ให้กับชุมชน เจ้าหน้าที่ของทางราชการเข้าไป จะต้องรู้จักการวางตัวให้เข้ากับชาวบ้าน สำนวณภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมของหมู่บ้าน ผู้นำ ชุมชน สถานที่ที่จะสร้างป่าชุมชนควรเป็นที่ดินสาธารณะ การเลือกพืชพรรณที่จะปลูกป่าในป่า ชุมชนควรที่จะเป็นไม้โตเร็วเพื่อที่จะได้ผลเร็ว เพื่อเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ประชาชน แรงงานที่ใช้ในการปลูกป่า ควรเป็นชาวบ้านเพื่อให้เกิดความสำนึกในการเป็นเจ้าของ การใช้ ประโยชน์และผลประโยชน์จากป่าชุมชนให้คณะบุคคลหรืออาจจะเป็นกรรมการหมู่บ้าน สภาตำบล เป็นผู้แบ่งปันผลประโยชน์

ศรีสุวรรณ ควรขจร (2533, หน้า 9) ได้อธิบายความหมายของป่าชุมชนว่าเป็นการ อนุรักษ์และการพัฒนาการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชนเพื่อผลประโยชน์สูงสุดทาง เศรษฐกิจต่อชุมชนและเพื่อดำรงไว้ซึ่งระบบนิเวศน์ในท้องถิ่นซึ่งจะเป็นพื้นฐานรองรับประโยชน์ ทางเศรษฐกิจที่หลากหลายต่อชุมชนในระยะยาวป่าชุมชนเปรียบเสมือนแหล่งสร้างวัตถุดิบต่างๆ และยังเป็นตัวควบคุมสภาพทางนิเวศน์วิทยาให้กับมนุษย์ในโลกอีกด้วย

เสน่ห์ จามริก และคณะ (2536, หน้า 170) กล่าวถึงป่าชุมชนไว้ว่า เป็นขบวนการ ทางสังคมหรือการรวมตัวกันขององค์กรประชาชนในระดับชุมชน และหรือระดับเครือข่ายภายใน ระบบนิเวศน์แห่งหนึ่ง เพื่อทำการใช้ประโยชน์และจัดการทรัพยากรดิน – น้ำ – ป่า ซึ่งถือเป็น ทรัพย์สินส่วนรวมของท้องถิ่นอย่างยั่งยืนและเป็นธรรมบนฐานของระบบ ความคิด ภูมิปัญญา อุดมการณ์ และสิทธิชุมชนซึ่งเน้นหลักการทางศีลธรรมและความมั่นคงในการยังชีพของชุมชนเป็น สำคัญ

ณัฐา หังสพฤกษ์ และคณะ (2542, หน้า 56) ได้กล่าวถึง ป่าชุมชน ว่าเป็นป่า ธรรมชาติหรือป่าปลูกที่สร้างขึ้นมา ซึ่งได้กำหนดไว้ให้เป็นของชุมชน มีการจัดการโดยชุมชน เพื่อ ชุมชนได้ใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนตามกฎหมายที่ชุมชนได้กำหนดไว้อย่างสอดคล้อง กับความเชื่อ และวัฒนธรรมของประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งแยกประเภทได้เป็น 4 ชนิด คือ

1. ป่าชุมชนเพื่อการใช้สอยและการยังชีพของชุมชน
2. ป่าชุมชนตามความเชื่อและวัฒนธรรมของชุมชน
3. ป่าชุมชนเพื่อเป็นแหล่งซับน้ำของชุมชน
4. ป่าชุมชนเพื่อรักษาภาวะแวดล้อมและเป็นแหล่งพันธุกรรม

ฉลาดชาย รมิตานนท์ และคณะ (2536, หน้า 70) ป่าชุมชนประกอบด้วย 5 แนวคิดหลัก ดังนี้

แนวคิดที่หนึ่ง มิติทางวัฒนธรรมเป็นหลักการพื้นฐานของการศึกษามีลักษณะสำคัญ คือ

1. การมองความสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่างๆ ของชีวิตและธรรมชาติอย่างเป็นองค์รวมโดยไม่จำกัดอยู่ที่ด้านใดด้านเดียว

2. การเน้นที่วิถีคิดหรือระบบคิดที่มีความหลากหลายและซับซ้อน เป็นลักษณะสำคัญของการมองแบบองค์รวม

3. การศึกษาจากมุมมองของผู้ถูกศึกษา คือ วิถีคิดหรือมุมมองของชาวบ้าน ซึ่งเป็นช่องทางสำคัญในการทำความเข้าใจต่อปัญหา ก่อนจะนำมาวิเคราะห์หาความเชื่อมโยงกับแง่มุมในส่วนอื่น ๆ ต่อไป

4. การให้ความสำคัญกับเรื่องของอุดมการณ์อำนาจ ซึ่งเป็นพื้นฐานในการจัดความสัมพันธ์ต่าง ๆ ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคมและมนุษย์กับธรรมชาติ

5. การมองในแง่ของการผลิตซ้ำทางอุดมการณ์ หมายถึงการปรับเปลี่ยนแปลงไป

6. การเห็นว่ามนุษย์มีศักดิ์ศรี และมีสิทธิตามธรรมชาติที่จะใช้แรงงานเพื่อการดำรงชีวิตของตน หากชุมชนใดถูกความคิดมาครอบงำให้ต้องสูญเสียความเป็นคน

แนวคิดที่สอง ระบบทรัพย์สินส่วนรวมของชุมชน (Communal Property System) เป็นแนวคิดเกี่ยวกับระบบกรรมสิทธิ์ในทรัพยากรที่สำคัญของชุมชน ตั้งอยู่บนหลักการของสิทธิการใช้ทรัพยากรที่มีระบบการจัดการ โดยชุมชนเป็นทั้งผู้ใช้และผู้จัดการ

แนวคิดที่สาม ศักยภาพในการจัดการทรัพยากรของชุมชน หมายถึง ภูมิปัญญาที่แสดงให้เห็นถึงการบังคับใช้ระเบียบกฎเกณฑ์ของการใช้และการจัดการทรัพยากร โดยผ่านการจัดองค์กรของชุมชน

แนวคิดที่สี่ เครือข่ายและการจัดการทรัพยากรในลุ่มน้ำ เป็นแนวคิดที่มุ่งชี้ให้เห็นว่า การศึกษาเรื่องการจัดการเรื่องทรัพยากรธรรมชาติ จะต้องอยู่ภายใต้บริบทของระบบนิเวศหนึ่งจึงจะสามารถเห็นความสัมพันธ์ที่ต้องพึ่งพาองค์ประกอบต่าง ๆ ทั้งทางกายภาพและสังคมได้ชัดเจน

แนวคิดที่ห้า การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมือง และระบบนิเวศ หมายถึง การปรับเปลี่ยนอำนาจในการจัดการทรัพยากร

สรุปได้ว่า ป่าชุมชนเป็นพื้นที่ซึ่งได้รับการจัดการโดย ขบวนการของชุมชน เพื่อให้เกิดประโยชน์ตามความประสงค์ของชุมชน และป่าชุมชนต้องมียุทธศาสตร์ประกอบดังนี้ 1. ต้องมีพื้นที่ เพื่อเป็นพื้นที่ที่ชุมชนเข้าไปจัดการเพื่อประโยชน์ของชุมชน 2. ต้องมีขบวนการของชุมชนในการเข้าไปจัดการเพื่อประโยชน์ของชุมชน และ 3. ต้องมีการใช้ประโยชน์จากป่าตามความประสงค์ของชุมชนสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน

### 3.2 วิวัฒนาการของป่าชุมชน

โดยที่ทรัพยากรป่าไม้สามารถอำนวยประโยชน์หลายๆ ด้านให้เกิดขึ้นต่อมนุษยชาติโดยส่วนรวม แนวความคิดในการรักษาและพัฒนารูปแบบการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ จึงได้ดำเนินการต่อเนื่องติดต่อกันมา ก่อให้เกิดนโยบายและแนวทางปฏิบัติ นำมาใช้ในการจัดการแหล่งป่าไม้ในลักษณะแตกต่างกันออกไป ตามระบบนิเวศ เศรษฐกิจ สังคมและการเมืองของประเทศ ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงตามยุคตามสมัย

ในระยะแรกเป็นการจัดการที่เป็นการใช้ประโยชน์ในลักษณะเพื่อประโยชน์ในระยะยาวและการใช้ในเชิงอนุรักษ์ ระยะที่สอง เป็นการจัดการที่เป็นการใช้ประโยชน์หลายๆ ด้าน เพื่อสนองต่อความต้องการของสังคม ในระยะปัจจุบันเป็นการจัดการที่มุ่งเน้นให้ผู้ที่ใช้ประโยชน์ได้มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ เพื่อให้ตอบสนองความต้องการที่หลากหลายของแต่ละท้องถิ่น ป่าชุมชน เป็นการดำเนินการที่เกิดจากการริเริ่มของผู้ดำเนินการ 2 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 ดำเนินการโดยชุมชนในการรักษาพื้นที่ป่าไม้ เพื่อเป็นแหล่งทรัพยากรป่าไม้ ที่สามารถเอื้อประโยชน์ให้แก่ชุมชนในท้องถิ่นภายใต้วัตถุประสงค์ที่ต่างกันของแต่ละชุมชน

กลุ่มที่ 2 ดำเนินการโดยภาครัฐและภาคเอกชน โดยการจัดทำโครงการต่าง ๆ เพื่อให้สาธารณชนได้ร่วมมือ ร่วมใจกันปลูกป่าชุมชนเพื่อเป็นแหล่งทรัพยากรป่าไม้และชุมชน

### 3.3 วัตถุประสงค์ของการพัฒนาป่าชุมชน

เพื่อให้ป่าเป็นเครื่องมือสำคัญในการลดความขัดแย้งระหว่างคนกับป่าไม้ และคนกับคน ในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ จนนำไปสู่การเพิ่มพื้นที่ป่าไม้น้อยกว่าร้อยละ 40 ของพื้นที่ประเทศ ซึ่งวัตถุประสงค์รวมของการพัฒนาป่าชุมชน ดังนี้

1. เพื่อเป็นเครื่องมือสร้างความรู้ ความเข้าใจแก่ประชาชน ไม่น้อยกว่า 40,000 หมู่บ้านในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการผลิตอย่างสมดุลและยั่งยืน ด้วยการวางรากฐานการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการป่าไม้และการเกษตร การอยู่อาศัยอย่างเหมาะสมกลมกลืน รวมทั้งการผสมผสานการผลิตด้านการเกษตรและการป่าไม้ในพื้นที่เดียวกัน ในรูปของระบบการเกษตรที่ผสมผสานวิถีชีวิตของชุมชนที่สงบสุขอย่างแท้จริงให้เกิดขึ้นด้วย

2. เพื่อเป็นเครื่องมือที่ทำให้ประชาชนกว่า 4 ล้านคน มีโอกาสเข้ามาเรียนรู้ร่วมกัน โดยใช้หัวข้อเรื่องป่าชุมชนเป็นหัวข้อการเรียนรู้ และการปฏิบัติการศึกษา และทำร่วมกัน จนเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นสร้างความรู้ ความสำนึกรับผิดชอบ ความรู้ด้านบริหารจัดการ และความรู้ด้านเทคนิควิธีที่จะเป็นรากฐานในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนตามแนวทางการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน

3. เพื่อเป็นยุทธศาสตร์การเพิ่มพื้นที่ป่าไม้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากการใช้ งานพัฒนา ป่าชุมชนมาสร้างพลังความรู้ และพลังความร่วมมือที่เข้มแข็งของชุมชนจะทำให้การ พัฒนาป่าชุมชนเพิ่มขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ และผลจากกระบวนการเรียนรู้โดยใช้เรื่องป่าชุมชนจะ นำไปสู่ความเข้าใจในการป้องกันและฟื้นฟู ป่าอนุรักษ์ และป่าสงวน มิให้ถูกทำลายอีกต่อไป ซึ่งทำ ให้เกิดการเปลี่ยนความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่กับชุมชน ให้เป็นความร่วมมือในการพัฒนาป่าไม้ ในพื้นที่ต่างๆ จนบรรลุวัตถุประสงค์ของกรมป่าไม้ ที่ให้มีพื้นที่ป่าไม้ของชาติไม่น้อยกว่าร้อยละ 40

4. เพื่อให้การจัดการป่าชุมชนเป็นวิธีการจัดการป่าไม้ที่ตอบสนองประโยชน์ หลายๆ อย่างต่อชุมชนในชนบทและมหาชนทั่วไปได้อย่างสอดคล้องเหมาะสม

### 3.4 ประเภทและลักษณะของป่าชุมชน

ป่าชุมชน ซึ่งชุมชนเป็นผู้จัดการดูแลร่วมกันนั้น มีกระจกระบายไปทั่วประเทศ ทุกภาคและมีความเป็นมา ตลอดจนวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันไปตามสภาพของระบบนิเวศป่าไม้ และระบบนิเวศชุมชน รวมทั้งความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรมความเชื่อที่ชุมชนมีและกำหนดเป็น ความต้องการใช้ประโยชน์จากป่าก็ไม่เหมือนกันด้วย

โดยปกตินั้น กรมป่าไม้ ได้พยายามจำแนกป่าชุมชนออกเป็นประเภทต่าง ๆ เพื่อ ทำความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินการของกรมป่าไม้ให้ชัดเจน ในการจัดทำแผนส่งเสริมพัฒนาป่า ชุมชนให้ชัดเจน ปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดจำแนกประเภทที่สำคัญ ได้แก่ ลักษณะสภาพป่าและความ เป็นมาตลอดจนวัตถุประสงค์ของชุมชน ซึ่งทำให้จำแนกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 2 ประเภท ดังนี้

1. ป่าชุมชนดั้งเดิม ลักษณะป่าทั่วไปจะมีสภาพเป็นพื้นที่ป่าที่เกิดขึ้น โดย ธรรมชาติ มีไม้ขนาดใหญ่ รวมทั้งพันธุ์พืชอย่างหลากหลาย มีอายุยาวนาน โดยเป็นพื้นที่ป่าชุมชน กำหนดมิให้ผู้บุกรุกเข้ามาตัดไม้ ทำลายป่า บุกรุกถือครองหรือเปลี่ยนแปลงสภาพเป็นพื้นที่ เกษตรกรรม เพื่อให้ป่าได้มีความอุดมสมบูรณ์และตอบสนองประโยชน์ของชุมชนในด้านอื่น ๆ สภาพเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีของชุมชนนั้น ๆ รูปแบบของป่าชุมชน ประเภทนี้ ยังแตกต่างเป็นหลายรูปแบบตามสภาพท้องถิ่นและวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งรูปแบบที่สำคัญ คือ

#### 1.1 ป่าชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ดินและป่าไม้ ได้แก่

1.1.1 ป่าต้นน้ำลำธาร ป่าขุนน้ำ หมายถึงบริเวณพื้นที่ป่าซึ่งอยู่ตอนบน ของลุ่มน้ำ มักเป็นเขตพื้นที่ภูเขาที่มีความลาดชันสูงแตกต่างกับพื้นที่ตอนล่างของลุ่มน้ำ ซึ่งเป็นที่ราบ หรือมีความลาดชันน้อย

1.1.2 ป่าน้ำซับ ป่าน้ำจ้ำ ป่าน้ำผุด ตามธรรมชาติแล้วเมื่อเกิดฝนตกลงมา บนแผ่นดิน น้ำก็จะซึมลงใต้ดินกลายเป็นน้ำบาดาล

### 1.1.3 ป่ารกน้ำ เป็นโครงการที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์

พระบรมราชินีนาถทรงมีพระราชเสาวนีย์ให้จัดตั้งขึ้นเมื่อ วันที่ 20 ธันวาคม 2526 ที่พื้นที่รอบอ่างเก็บน้ำถ้ำตัว บ้านถ้ำตัว อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี เพื่อให้ประชาชนเห็นความสำคัญของป่า

### 1.1.4 ป่าห้วยนา ในภาคเหนือชุมชนที่อาศัยอยู่ได้อาศัยการทำนา

ขึ้นบันไดบนที่ราบเชิงเขามานาน ทำให้ดินถูกน้ำฝนกัดชะและพังทลายไหลลงสู่ที่ต่ำกับที่ราบลุ่มตลอดเวลา เพื่อเป็นการรักษาจึงมีข้อบังคับให้เกี่ยวกับการรักษาป่าที่ติดกับนา เพื่อให้ป่าป้องกันการชะพังของดินมาถล่มนาและรักษาธรรมชาติอีกด้วย

### 1.1.5 ป่าพรุ เป็นป่าที่มีน้ำท่วมขังอยู่ตลอดทั้งปี พบทางภาคใต้บริเวณที่

ราบลุ่มชายฝั่ง เป็นที่รวมของพืชพรรณ และสัตว์หลากหลายชนิดซึ่งเป็นประโยชน์ต่อชุมชน

### 1.2 ป่าซึ่งใช้ประกอบพิธีกรรมตามวัฒนธรรมความเชื่อท้องถิ่น ได้แก่ ป่า

ดอนปู่ตา ป่าช้า ป่าพิธีกรรม ป่าในวัด ป่าอภัยทาน

### 2. ป่าสาธารณะของชุมชน ส่วนมากเป็นป่าติดหมู่บ้านประชาชนเคยไปหาฟืน

เก็บเห็ด เก็บผักหวาน เลี้ยงสัตว์ สภาพป่าเคยมีความหนาแน่น

### 3.5 รูปแบบของป่าชุมชน

อำนาจ คอวนิช (2531, หน้า 4-5) ได้แบ่งรูปแบบของป่าชุมชนไว้ 3 แบบ คือ

1. ป่าชุมชนที่ปลูกขึ้น มีลักษณะเป็นการปลูกสร้างสวนป่า ที่มีการกำหนดพื้นที่ชนิดไม้ ระยะปลูก รวมถึงอายุครบรอบตัดฟันที่จะนำไม้นั้นมาใช้ประโยชน์
2. ป่าชุมชนธรรมชาติ เป็นรูปแบบใหม่ของป่าชุมชนในประเทศไทย ซึ่งเกิดจากเสียงเรียกร้องของราษฎรที่อยู่ใกล้ป่า แสดงความรักหวงแหนพื้นที่ป่าไม้ในบริเวณใกล้เคียงหมู่บ้าน เป็นสิ่งแสดงว่าประชาชนในท้องถิ่นนั้น เริ่มมีความรู้สึกในความเป็นเจ้าของพื้นที่ป่าไม้นั้น รวมทั้งเริ่มรู้ถึงคุณค่าของป่าไม้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทำให้เกิดความคิดในการจัดตั้ง

3. ป่าชุมชนที่สร้างขึ้นตามเงื่อนไขการจ่ายเงินงบประมาณพัฒนาชนบทของรัฐบาลโดยเฉพาะงบประมาณสิ่งก่อสร้างต่างๆที่รัฐบาลมอบให้ในรูปโครงการ กสข. เช่น ถนน คลองส่งน้ำ เขื่อนฝาย อ่างเก็บน้ำ เป็นต้น อันเป็นความต้องการของประชาชนในชุมชนแต่เพื่อเป็นการรักษาสงครามหรือสิ่งก่อสร้างนั้น โดยใช้ป่าชุมชนเป็นเงื่อนไขในการบำรุงรักษา จะทำให้สิ่งก่อสร้างนั้นๆ มีอายุการใช้งานนาน และเกิดประโยชน์มากขึ้น เช่น ต้นไม้ริมถนนจะช่วยรักษาสภาพถนน ให้ความร่มเย็น กันฝุ่น กันเสียง ต้นไม้ริมอ่างเก็บน้ำ จะช่วยป้องกันการพังทลายของดิน และยังอาจเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ

บัวเรศ ประไซโย (2535, หน้า 143-144) ได้จัดชนิดป่าชุมชนตามลักษณะการใช้ประโยชน์แบ่งเป็น 4 ประเภท คือ

1. ป่าช้า ประชาชนจะใช้ประโยชน์จากป่าไม้ร่วมกันในการเผาศพ ต้นไม้จะเป็นต้นไม้ขนาดเล็กพอเหมาะกับการเผาศพ ประชาชนจะไม่นำไม้ในป่าช้าไปทำฟืนหุงต้ม หรือก่อสร้างบ้านเรือน
2. ป่าคอนปู้ตา เป็นป่าที่ใช้สำหรับตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่ของหมู่บ้าน โดยมีพื้นฐานความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษที่ทำหน้าที่คุ้มครองลูกหลานจะอาศัยอยู่ในป่าแห่งนี้ ลักษณะจะเป็นป่าธรรมชาติต้นไม้ในป่าคอนปู้ตาจะไม่มีใครนำไปใช้ประโยชน์ส่วนตัว เว้นแต่นำไปก่อสร้างหรือซ่อมแซมวัด
3. ป่าวัด เป็นป่าที่เกิดขึ้นในวัดหรือสำนักสงฆ์ของพระสงฆ์สายธรรมยุท วัตถุประสงค์เพื่อแสวงหาความวิเวก เพื่อปฏิบัติธรรม
4. ป่าสาธารณะของชุมชน ส่วนมากเป็นป่าติดหมู่บ้าน ประชาชนเคยไปเก็บฟืน เก็บเห็ด เก็บผักหวาน สภาพป่าเคยมีความหนาแน่น

สรุปได้ว่า ป่าชุมชนแบ่งรูปแบบได้เป็น 2 รูปแบบตามวัตถุประสงค์และการใช้ประโยชน์ คือ ป่าชุมชนแบบอนุรักษ์ และป่าชุมชนแบบพัฒนา

ป่าชุมชนแบบอนุรักษ์ คือ ป่าชุมชนดั้งเดิมมักเป็นป่าธรรมชาติ ชุมชนมีการอนุรักษ์ปกป้องป่าเพื่อคงไว้ในการประกอบพิธีกรรมอันเป็นความเชื่อที่มีมาตั้งแต่บรรพบุรุษ โดยมากจะไม่มีใครนำไม้ไปใช้ประโยชน์ส่วนตัว เว้นแต่การนำไปใช้ประโยชน์เพื่อการสาธารณะ เช่น ป่าคอนปู้ตา ป่าช้า ป่าที่เป็นแหล่งต้นน้ำ

ป่าชุมชนแบบพัฒนา คือ ป่าชุมชนเพื่อการใช้สอย เป็นป่าชุมชนที่มีการพัฒนาปลูกสร้างขึ้นมาใหม่เพื่อประโยชน์ในการใช้สอยภายในชุมชน โดยการร่วมแรงร่วมใจปลูกเพื่อประโยชน์ในอนาคต ส่วนมากมักเป็นป่าที่อยู่ติดหมู่บ้านประชาชนเคยใช้ประโยชน์ เช่น การเก็บเห็ด การเก็บฟืน หรือการเลี้ยงสัตว์ได้แก่ ป่าสาธารณะของชุมชนในหมู่บ้าน ป่าชุมชนในโรงเรียน วัดป่า เป็นต้น

### 3.6 เงื่อนไขการเกิดป่าชุมชน

เสนห์ จามริก และคณะ (2536, หน้า 174-186) ได้กล่าวว่าชุมชนที่มีการอนุรักษ์ป่าในปัจจุบัน แม้จะมีความแตกต่างกันในหลายๆ ด้านทั้งขนาดของชุมชน วิธีการผลิต ลักษณะชาติพันธุ์ สถานที่ตั้งชุมชน ความเก่า-ใหม่ของชุมชน แต่ในความแตกต่างนี้ชุมชนที่อนุรักษ์ป่าจะมีลักษณะ ร่วมกันอยู่ 8 ประการ คือ

1. มีความเป็นชุมชนสูง ความเป็นชุมชนมิได้หมายความว่าเพียงแต่การตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยร่วมกันเท่านั้น แต่ยังมีความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างสมาชิกของชุมชน เช่น ความสัมพันธ์ทางเครือญาติที่แน่นแฟ้น หรือความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้านที่ช่วยเหลือเกื้อกูล ซึ่ง

ความเป็นชุมชนสะท้อนออกมาในรูปของความเชื่อ อุดมการณ์ และพิธีกรรมที่ชุมชนยึดถือและปฏิบัติร่วมกัน

2. มีทรัพยากร ดิน-น้ำ-ป่า ที่อยู่ในสภาพที่ใช้ได้หรือยังมีศักยภาพเพียงพอที่จะพลิกฟื้นให้คืนกลับสู่ความอุดมสมบูรณ์ได้อย่างยั่งยืน สามารถเอื้ออำนวยต่อการผลิตทางการเกษตรของชุมชนดั่งนั้น ป่าชุมชนย่อมไม่อาจเกิดขึ้นได้บนพื้นที่ที่ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมลงมาก ๆ และไม่อยู่ในสภาพที่จะใช้ประโยชน์ในรูปแบบที่หลากหลายได้อีกต่อไป

3. การมีผลประโยชน์ร่วมกัน การอนุรักษ์ป่าของชาวบ้านมีพื้นฐานเบื้องต้นมาจากการมีผลประโยชน์ร่วมกันในการใช้ทรัพยากร ดิน-น้ำ-ป่า เพื่อการเกษตร และการใช้ผลผลิตจากป่าในชีวิตประจำวัน เช่น เป็นแหล่งอาหาร ยารักษาโรค ไม่สำหรับก่อสร้างบ้านเรือน และเป็นเชื้อเพลิง ใบไม้สำหรับ มุงหลังคา รวมทั้งการเก็บของป่าเพื่อขาย เป็นต้น การอนุรักษ์ป่า จึงเป็นการรักษาผลประโยชน์ร่วมของชุมชนเอาไว้นั่นเอง

4. มีจิตสำนึกในการรักษาป่า ซึ่งอาจเกิดขึ้นจากเงื่อนไขปัจจัยต่างๆ ดังต่อไปนี้  
4.1 เกิดจากประเพณี ความเชื่อ และการผลิตซ้ำของอุดมการณ์สืบทอดต่อกันมา ป่าชุมชนมิได้เป็นเพียงพื้นที่ที่มีต้นไม้ขึ้นเท่านั้น หากแต่คือวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน ป่าเป็นส่วนหนึ่งของการทำมาหากินระบบครอบครัว เครือญาติ โครงสร้างอำนาจ กฎระเบียบ คุณภาพชีวิต อุดมการณ์ ระบบคุณค่าทางสังคม

4.2 เกิดจากความจำเป็นในการป้องกัน และรักษาคุณภาพของระบบนิเวศของชุมชน

4.3 เกิดจากการต่อต้านการรุกรานจากภายนอกหรือการเข้ามาแย่งชิงทรัพยากร โดยคนภายนอก เช่น การให้สัมปทานทำไม้ โครงการต่างๆ ของรัฐ ธุรกิจเอกชน หรือการแย่งชิงทรัพยากรกับชุมชนใกล้เคียง

4.4 เกิดจากปัญหาภัยแล้ง

5. มีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง ชุมชนแทบทุกแห่งที่ประสบความสำเร็จในการอนุรักษ์ป่าล้วนแล้วแต่เป็นชุมชนที่มีผู้นำที่เข้มแข็ง ทั้งผู้นำทางธรรมชาติและผู้นำที่เป็นทางการ สามารถควบคุมและรักษากฎระเบียบต่างๆ ของชุมชนได้ และทำงานบนพื้นฐานของการรักษาผลประโยชน์ของชุมชนโดยส่วนรวมเป็นหลัก

6. มีการจัดตั้งองค์กรประชาชน ชุมชนที่สามารถอนุรักษ์ป่าไว้ได้ ล้วนแล้วแต่เป็นชุมชนที่มีองค์กรชาวบ้านในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของชาวบ้านหรือกลุ่มผู้ใช้และดูแลรักษาป่า เช่น กลุ่มเหมืองฝาย กลุ่มอนุรักษ์ป่า คณะกรรมการหมู่บ้าน องค์กรบริหารส่วนตำบล เป็นต้น

7. มีจารีตของการจัดการทรัพยากรที่ถือว่าเป็นทรัพยากรเป็นสิทธิและทรัพย์สิน  
ร่วมของชุมชน

8. มีระบบการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนและเป็นธรรม แบ่งออกเป็นประเด็น  
ใหญ่ๆ ได้ 3 ประเด็น คือ หลักการจัดการ วิธีการจัดการ และรูปแบบการจัดการทรัพยากร

8.1 หลักการจัดการ อยู่บนพื้นฐาน 4 ประการ คือ

8.1.1 การยอมรับในจารีตประเพณีและสิทธิชุมชนในการจัดการ

ทรัพยากร

8.1.2 การคำนึงถึงผลประโยชน์ร่วมกันของสมาชิก และความเป็นธรรม

ทางสังคม

8.1.3 ความยั่งยืนของระบบการผลิตและความสมดุลของระบบนิเวศ

8.1.4 การมีส่วนร่วมของสมาชิกทั้งหมดของชุมชน

8.2 วิธีการจัดการ จำแนกได้ 3 ลักษณะคือ

8.2.1 มีการจำแนกประเภทของป่าออกเป็นประเภทต่างๆ เช่น ป่าอนุรักษ์  
ป่าต้นน้ำ ป่าพิธีกรรม ป่าใช้สอย ฯลฯ และทำการกำหนดขอบเขตอย่างชัดเจน

ทราบ

8.2.2 มีการร่างกฎเกณฑ์และแนวทางการใช้ประโยชน์ให้สมาชิกชุมชน

8.2.3 มีการประชุมปรึกษาหารือระหว่างสมาชิกของชุมชนเป็นครั้งคราว  
เพื่อทบทวนกฎเกณฑ์และกติกาของชุมชน และมีการจัดตั้ง “องค์กร” ของชุมชนขึ้นเพื่อทำหน้าที่  
ดูแล ควบคุมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร

8.3 รูปแบบการจัดการป่าชุมชน อาจมีรูปแบบที่แตกต่างหลากหลายไปตาม  
เงื่อนไขทางกายภาพและสภาวะการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของแต่ละพื้นที่ โดยแบ่ง  
รูปแบบการจัดการป่าชุมชนได้เป็น 3 ประเภท คือ

8.3.1 รูปแบบการจัดการตามจารีตประเพณี หมายถึง การนำเอา  
อุดมการณ์ ความเชื่อ และวิถีคิดตามประเพณีมาใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกฎเกณฑ์ที่ใช้ในการ  
จัดการทรัพยากร

8.3.2 รูปแบบการจัดการแบบประยุกต์ จะใช้ในบางพื้นที่ที่สิทธิชุมชน  
ไม่ได้รับการยอมรับหรือถูกละเมิด เช่น มีความขัดแย้งในการแย่งชิงทรัพยากร มีการลักลอบตัดไม้  
หรือป่าเริ่มเสื่อมสภาพ โดยอาจจะนำวิธีการจัดการอื่นๆ มาประยุกต์ใช้ร่วมกัน เช่น การจัดการตาม  
ประเพณี การจัดการเป็นทางการ หรือประยุกต์แนวความคิดใหม่ๆ จากคำแนะนำของพระสงฆ์  
องค์กรพัฒนาเอกชน หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ เป็นต้น

8.3.3 รูปแบบการจัดการที่เป็นขบวนการต่อรองทางการเมือง ในบริบทของการแย่งชิงทรัพยากร โดยเฉพาะระหว่างชุมชนกับรัฐและนายทุน บางครั้งรูปแบบการจัดการทรัพยากร ถูกปรับเปลี่ยนให้กลายเป็นขบวนการต่อสู้เพื่อสิทธิของชุมชน เช่น การต่อสู้กับสัมปทานป่าไม้ โดยมีการรวมกลุ่มในการจัดการทรัพยากรของชุมชนโดยชุมชนเอง เพื่อสร้างอำนาจต่อรองทางการเมือง

### 3.7 การส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมป่าชุมชน

จากประสบการณ์ในการส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมป่าชุมชน ตั้งแต่ระยะเริ่มต้นก่อนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จนถึงปัจจุบัน สามารถสร้างความเข้มแข็งให้การส่งเสริมพัฒนาป่าชุมชนในด้านต่างๆ สรุปได้ ดังนี้

#### 1. การพัฒนาระบบส่งเสริมป่าชุมชนมีการพัฒนาการตามลำดับ ดังนี้

1.1 ชั้นสร้างจิตสำนึก ให้ประชาชนเข้าใจถึงความสำคัญของป่าไม้และต้นไม้ ซึ่งเป็นการดำเนินงานในช่วงก่อนการมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติถึงฉบับที่ 3

1.2 ชั้นรวมพลังประชาชน ได้พัฒนาขึ้นมาเป็นรูปแบบของการรณรงค์เพื่อการปลูกป่าโดยรวมพลังประชาชนกำหนดวันปลูกและพื้นที่ปลูกที่ชัดเจน การดำเนินการในช่วงแผนฯ ฉบับที่ 4

1.3 ชั้นมุ่งสู่กลุ่มเป้าหมายซึ่งเป็นหมู่บ้านเป้าหมาย การดำเนินการในช่วงแผนฯ ฉบับที่ 5

1.4 ชั้นขยายผลการมีส่วนร่วมให้ภาคเอกชนได้มีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น การดำเนินการในช่วงแผนฯ ฉบับที่ 6

1.5 คูป้าธรรมชาติได้มีการขยายตัวการปลูกป่าให้มากขึ้น การดำเนินการในช่วงแผนฯ ฉบับที่ 6

#### 2. การพัฒนาโดยสถาบันต่างๆ

2.1 กรมป่าไม้ เพื่อทำหน้าที่ในการส่งเสริมและสนับสนุนการปลูกป่าในรูปแบบสวนป่าวนเกษตรและป่าชุมชน จึงเน้นการจัดตั้งหน่วยงานในการปฏิบัติหน้าที่ชัดเจนขึ้น

2.2 องค์กรพัฒนาชุมชน มีหลายองค์กรที่ให้ความสำคัญในการส่งเสริมป่าชุมชนให้เป็นกิจกรรมร่วมในการพัฒนาชุมชนในชนบท

2.3 องค์กรบริหารส่วนตำบลและคณะกรรมการหมู่บ้านในหลายพื้นที่ ดำเนินการรักษาป่าชุมชนให้เป็นกิจกรรมร่วมในการพัฒนาชุมชนในชนบท

2.4 การพัฒนาระบบข้อมูลและการประสานงานด้านป่าชุมชน ได้มีรูปแบบของการปฏิบัติงานร่วมในการศึกษาและพัฒนาป่าชุมชน เป็นผลให้มีระบบข้อมูลการดำเนินงานของป่าชุมชนกระจายไปยังหน่วยปฏิบัติทั้งภาครัฐและเอกชน รวมทั้งสถานการศึกษาต่างๆ

2.5 การจัดการร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชนในการส่งเสริมเพื่อให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน

2.6 การพัฒนาด้านการศึกษาป่าชุมชนได้รับความสนใจจากสถาบันการศึกษาหลายแห่ง ได้ดำเนินการศึกษาและวิจัยป่าชุมชน ซึ่งจะเป็นการพัฒนาบุคลากรให้กับหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ทั้งก่อนและระหว่างการทำงานของหน่วยงานต่าง ๆ

สรุปได้ว่า ป่าชุมชนเป็นพื้นที่ซึ่งได้รับการจัดการโดยขบวนการของชุมชน เพื่อให้เกิดประโยชน์ตามความประสงค์ของชุมชน และเพื่อประโยชน์ในการใช้สอยภายในชุมชน เช่น การเก็บเห็ด การเก็บฟืน หรือการเลี้ยงสัตว์

### 3.8 การจัดการป่าชุมชน

การจัดการป่าชุมชนนั้น มีพื้นฐานมาจากแนวความคิดการกระจายอำนาจออกจากศูนย์กลางของประเทศมาสู่องค์กรของประชาชนให้มีอำนาจหน้าที่ในการจัดการป่าชุมชนของตนเอง โดยประชาชนในท้องถิ่นเป็นแกนนำในการจัดการ เพื่อประโยชน์ของประชาชนเองในส่วนของจัดการป่าชุมชนในเชิงอนุรักษ์หรือเชิงนิเวศนั้น มีแนวคิด 2 แนวคิด คือ การอนุรักษ์ที่มาจากเบื้องบนกับเบื้องล่าง จากสองแนวคิดนี้ แนวคิดการอนุรักษ์ที่มาจากเบื้องล่างจะสามารถรักษาทรัพยากรให้คงอยู่ต่อไปได้ เนื่องจากการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพิทักษ์รักษา และใช้ประโยชน์ เพราะแนวคิดการอนุรักษ์จากเบื้องบน เป็นการมองประโยชน์ทางตรงที่มีเป้าหมายทางเศรษฐกิจเป็นหลัก (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2534, หน้า 21-23)

การจัดการป่าชุมชน เป็นการนำหลักความรู้ทางวิชาการป่าไม้และความรู้ด้านอื่นๆ เข้าไปดำเนินการป่าชุมชน เพื่อให้ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้อย่างต่อเนื่อง มีหลักที่สำคัญ ได้แก่ การจัดการผลผลิตและการจัดการผลประโยชน์

1. การจัดการผลผลิตป่าชุมชน เป็นการจัดการเพื่อเพิ่มปรับปรุง รักษา ผลผลิตป่าไม้ไม่มีความยั่งยืน ซึ่งมีหลายประการ แต่ที่สำคัญสามารถจำแนกได้ 4 ประการ คือ การเพาะชำกล้าไม้ การปลูกไม้ การบำรุงรักษา และการป้องกันรักษา (โกมล แพรกทอง, 2537, หน้า 159)

1.1 การเพาะชำกล้าไม้ การจัดเตรียมกล้าไม้ องค์กรประชาชนที่รับผิดชอบ จำเป็นจะต้องมีความรู้ความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับเทคนิควิธีการและขั้นตอนต่าง ๆ คือ การเลือกชนิดพันธุ์ไม้ให้เป็นไปตามความต้องการของชุมชน และเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น วิธีการทำแหล่งเพาะชำกล้าไม้ประจำหมู่บ้าน การจัดหาและเตรียมเมล็ดไม้ และการเพาะเมล็ด ฯลฯ

1.2 การปลูกป่า เป็นกิจกรรมที่ปลูกป่าขึ้นใหม่หมดในพื้นที่ว่างเปล่า หรือ ปลูกเสริมในป่าธรรมชาติ ประกอบด้วยหลายขั้นตอนตามหลักวิชาการป่าไม้ ได้แก่ การถางพื้นที่ การเก็บริบเผาวัช การปักหลักหมายระยะปลูก ขุดหลุม และการปลูก เป็นต้น

1.3 การบำรุงรักษาป่า การบำรุงรักษาป่าชุมชนที่สำคัญ เช่น การปลูกซ่อม ต้นไม้ที่ตาย การกำจัดวัชพืช การป้องกันไฟป่า การป้องกันสัตว์เหยียบย่ำต้นไม้ การป้องกันโรคและแมลง การลิดกิ่ง และการจัดสายขยายระยะ เป็นต้น

1.4 การป้องกันรักษาป่า เป็นกิจกรรมที่ดำเนินการในป่าชุมชนแบบอนุรักษ์ โดยชุมชนรักษาป่าธรรมชาติให้คงสภาพ กิจกรรมการรักษาป่า ได้แก่

1.4.1 กำหนดขอบเขตของป่าไม้ที่ทำการรักษา

1.4.2 ตรวจสอบตรา จัดเวรยามดูแลป่าอย่างสม่ำเสมอทั้งกลางวันและกลางคืน มิให้มีการลักลอบตัดไม้ บุกรุกพื้นที่เพื่อเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนตัว

1.4.3 ทำแนวกันไฟ เพื่อป้องกันไฟป่า และดับไฟป่า

1.4.4 กำหนดมาตรการในการควบคุมดูแลรักษาป่า

2. การจัดการผลประโยชน์ป่าชุมชน คือ การจัดการแบ่งปันปันส่วน การใช้ประโยชน์ของป่าชุมชนให้ตรงกับความต้องการที่หลากหลายของชุมชน โดยทั่วไปจะเป็นการใช้ประโยชน์ที่สนองต่อความจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิต สามารถสรุปการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนของประชาชนในท้องถิ่นได้ 2 รูปแบบ

2.1 การใช้ประโยชน์ของผลิตภัณฑ์ไม้และของป่า เช่น เป็นแหล่งเชื้อเพลิง แหล่งอาหาร แหล่งยาสมุนไพร แหล่งไม้ใช้สอย เป็นต้น

2.2 การใช้ประโยชน์ในทางบริการ ชุมชนท้องถิ่นได้รับประโยชน์จากป่า ได้แก่ เป็นแหล่งชับน้ำ แหล่งรักษาสภาพแวดล้อม แหล่งพักผ่อนหย่อนใจ สถานที่ศึกษาพันธุ์ไม้ สถานที่ศึกษาความหลากหลายทางธรรมชาติ และสถานที่ท่องเที่ยว เป็นต้น

สมศักดิ์ สุขวงศ์ (2538, หน้า 28) กล่าวว่า การดำเนินการป่าชุมชนสามารถหยุดยั้งการทำลายป่าไม้ เพิ่มพื้นที่ป่า และสามารถจัดการป่าที่เหลืออยู่ให้มีประสิทธิภาพ สร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรชุมชน เพิ่มขีดความสามารถให้กับชุมชนให้รู้จักจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของตนเอง สร้างความรัก ความเห็นอกเห็นใจกันในชุมชน เพราะฉะนั้นการจัดการป่าชุมชนบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมไม่เพียงแต่ป้องกันรักษาป่า แต่เป็นการได้ใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนของชุมชนด้วย

ศูนย์ฝึกอบรมวนศาสตร์ชุมชน (2541, หน้า 43) สรุปแนวคิดการจัดการป่าชุมชนบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของประชาชนควรมีองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้

1. การใช้ประโยชน์ของพื้นที่ป่า เป็นวัตถุประสงค์ในการรักษาป่าไม้ เพื่อเป็นแหล่งต้นน้ำ ลำธารของหมู่บ้าน แหล่งไม้ใช้สอย แหล่งอาหาร ยาสมุนไพร เป็นต้น เพื่อการใช้สอยร่วมกัน
2. มีพลังกลุ่มทางสังคมในท้องถิ่นเข้มแข็ง เพื่อที่จะดูแลป่าให้เกิดประโยชน์ต่อทุกคนในชุมชนและองค์กร
3. มีการออกระเบียบและกฎเกณฑ์ การใช้ประโยชน์ที่มีแบบแผนเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการบริหารควบคุมกันเองภายในชุมชน และให้เป็นที่ยอมรับของทุกคนในชุมชน
4. มีการสนับสนุนจากองค์กรภายนอกชุมชน เพื่อให้การดำเนินงานองค์กรชาวบ้านบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้

จากแนวความคิดการจัดการป่าชุมชนข้างต้น กล่าวได้ว่า ป่าชุมชนคงบ้านแต่ตำบล อีง่อง อำเภोजตุรพิตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด มีแนวทางในการกำหนดขอบเขตของพื้นที่ป่าคงบ้านแต่ โดยได้ขุดคลองรอบแนวป่า เพื่อป้องกันการบุกรุกและตัดไม้ทำลายป่า มีการกำหนดแนวเขตที่แน่นอนโดยได้ออกโฉนด และมีรูปแบบในการจัดการป่าชุมชนธรรมชาติ ที่มีการอนุรักษ์โดยการอาศัยพลังกลุ่มทางสังคมในท้องถิ่นเป็นตัวผลักดันให้มีการออกกฎระเบียบ และการใช้ประโยชน์ที่เป็นแบบแผนในการบริหารจัดการป่าชุมชน โดยการระดมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีพและการคงอยู่ของทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น

สรุปได้ว่า ป่าชุมชนคงบ้านแต่ เป็นพื้นที่สาธารณะที่มีป่าไม้ขึ้นอยู่ หรือถูกปลูกขึ้นใหม่ หรือถูกปลูกเสริมให้มีมากขึ้น เพื่อการใช้ประโยชน์ร่วมกันของชุมชน เช่น เป็นแหล่งไม้ใช้สอย แหล่งอาหาร แหล่งสมุนไพรรักษาโรค และแหล่งเลี้ยงสัตว์ โดยชุมชนมีการจัดการป่าชุมชนให้เกิดประโยชน์ในด้านอื่นๆ ได้ตามความต้องการของชุมชน เช่น การพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ จึงต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชน ไม่ว่าจะเป็น ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน สถานศึกษา และองค์กรที่เกี่ยวข้อง ข้องมาร่วมพัฒนาอย่างเป็นกระบวนการ

## แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน

### 4. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน

#### 4.1 ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2537, หน้า 185) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเกี่ยวข้องกับจิตใจและอารมณ์ (Mental and Emotional Involvements) ของสถานการณ์ (Group Situation) ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุให้กระทำการ (Contribution) บรรลุจุดมุ่งหมายของการนั้น กับทำให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย สรุปได้ว่าเป็นการเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องซึ่งไม่ใช่เป็นเพียงแต่การมีส่วนหนึ่ง (Belonging) ของชุมชนเท่านั้น หรือการมีส่วนร่วมอาจเป็นการทำงานร่วมกับกลุ่มเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ด้วยความตั้งใจ โดยการทำงานในห้วงเวลาและลำดับเหตุการณ์ที่ทรงประสิทธิภาพ คือ ถูกจังหวะและเหมาะสมกับการทำงานดังกล่าว ด้วยความรู้สึกผูกพันให้ประจักษ์ว่าเชื่อถือไว้ใจได้ (ความรับผิดชอบ) ดังนั้น การมีส่วนร่วมจึงเป็นหัวใจของการเสริมสร้างพลังการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม

การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นปัจจัยร่วมสำคัญในกระบวนการพัฒนาซึ่งจะต้องมีการพิจารณาและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริง ไม่ว่าจะเป็ทางตรงหรือทางอ้อม เพราะถ้าการพัฒนาขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนแล้วก็ไม่อาจกล่าวได้ว่า การพัฒนานั้นจะบรรลุผลสำเร็จอย่างแท้จริง (สำนึก ปัญญาสิงห์, 2532, หน้า 267)

บุญทัน ดอกโรสง และธเนศ ต่วนชะเอม (2529, หน้า 45) ได้เสนอข้อสรุปเกี่ยวกับ การมีส่วนร่วมว่า เป็นอุปกรณ์ทางใจที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือ ถ้าเป็นบุคคลไม่รู้จักการทำงานเป็นทีมแล้วงานนั้นๆ ย่อมไม่เจริญก้าวหน้า เพราะการร่วมพลังสร้างชาติ และชุมชนอย่างเข้มแข็งเท่านั้น จึงจะสร้างชาติและสังคมได้

นักวิชาการ นักพัฒนา ได้ให้ทัศนะและความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนหลากหลาย แตกต่างกันไปตามความรู้และประสบการณ์ที่ตนเองมีอยู่ (ทะนงศักดิ์ คุ่มไชนะ, 2540, หน้า 30) ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้อง ในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจแก้ไขปัญหาของตนเอง ร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์ความรู้ความชำนาญร่วมกับการใช้วิทยาการเหมาะสม และสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่เกี่ยวข้อง

2. การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการที่ประชาชนกลุ่มเป้าหมายรับโอกาสและได้ใช้โอกาสที่ได้รับแสดงออกซึ่งปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ และแสดงออกซึ่งวิธีแก้ไข ปัญหาและลงมือปฏิบัติ โดยการช่วยเหลือของหน่วยงานภายนอกน้อยที่สุด

3. การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริมชักนำ สนับสนุน และสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชน ทั้งในส่วนบุคคล กลุ่มคน ชมรม สมาคม มูลนิธิ และองค์กรอาสาสมัครรูปแบบต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือหลายเรื่องร่วมกัน

ไพรัตน์ เจริญมิตร (2527, หน้า 6) ได้ให้ความหมายและหลักการสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชนในการพัฒนาว่า หมายถึง กระบวนการที่รัฐทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุน และสร้างโอกาสให้ประชาชน ทั้งในส่วนบุคคล ชมรม สมาคม มูลนิธิ และองค์กรอาสาสมัครรูปแบบต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานในเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องร่วมกัน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้

วีระ โอศถานนท์ (2532, หน้า 8) ได้ให้ความหมายและหลักการสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชนในการพัฒนาว่า หมายถึง การที่ประชาชนได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับ หรือผูกพันกับกิจกรรมสาธารณะในทุกระดับของการตัดสินใจ ทั้งในด้านการเมือง ด้านการบริหาร เศรษฐกิจและสังคม โดยอาศัยวิธีการต่างๆ ตั้งแต่การลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง การร่วมกันปรับปรุง สภาพแวดล้อม การมีบทบาทหรือหน้าที่ในองค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ ทางสังคมรวมทั้งการ ร่วมมือของประชาชนในกิจกรรมทางศาสนา สมาคม ตลอดจนขบวนการอื่นๆ ที่มีอิทธิพลต่อชีวิต ทางสังคมของบุคคล

สรุปได้ว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นการเปิดโอกาสให้ ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น การร่วมในการพิจารณาตัดสินใจ ร่วม ปฏิบัติ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมในการประเมินผลการปฏิบัติ เพราะมีผลกระทบต่อประชาชน โดยตรง

#### 4.2 ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน

ทะนงศักดิ์ คุ่มไชนะ (2540, หน้า 94) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานอันชอบธรรมของทุกคนที่ เราเคารพให้การยอมรับและยกย่อง โดยการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงออกเกี่ยวกับการปรับปรุงวิถีชีวิตของเขา

2. งานพัฒนาเป็นงานที่ต้องเกี่ยวข้องกับประชาชนจำนวนมาก เราจำเป็นต้องให้คนหมู่มากเหล่านี้มีสิทธิ์มีเสียงในการแสดงออก

3. กลยุทธ์ทั้งหลายในการพัฒนาที่ผ่านมา ยังไม่สามารถส่งผลถึงกลุ่มของประชาชนผู้ด้อยโอกาสและยากจน และในทางตรงกันข้ามกลับส่งผลให้กลุ่มคนผู้ได้เปรียบมีโอกาสมากขึ้น ดังนั้น จึงมีความจำเป็นต้องปรับกลยุทธ์ในการพัฒนาใหม่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนมากขึ้น

4. ประสบการณ์ที่ผ่านมาได้พบว่า มีโครงการจำนวนมากไม่น้อยที่ประสบผลสำเร็จโดยอาศัยวิธีให้ประชาชนมีส่วนร่วมในรูปของการรวมกลุ่มกันและจัดตั้งองค์กรประชาชนในขณะเดียวกัน ก็มีตัวอย่างของโครงการที่ล้มเหลวอีกเป็นจำนวนมากอันเนื่องมาจากไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม

5. การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นเรื่องของการปฏิบัติการเป็นกลุ่ม หรือของกลุ่มอันเป็นผลมาจากความรู้สึกผูกพันของสมาชิกแต่ละคน ที่เข้ามาร่วมเพื่อพิทักษ์ประโยชน์ของเขาและในขณะเดียวกันก็ได้ประโยชน์แก่ส่วนร่วมด้วย การมีส่วนร่วมจึงเป็นสิ่งจำเป็น

6. การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นตัวชี้วัดของการพัฒนาชุมชน ยิ่งประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมากเท่าใด ยิ่งแสดงว่าประชาชนจะได้รับประโยชน์จากการพัฒนามากยิ่งขึ้น

7. ประชาชนย่อมรู้ดีว่า ตนเองกำลังต้องการอะไร มีปัญหาอะไร และอยากจะทำปัญหาเหล่านั้นอย่างไร ถ้าให้โอกาสแก่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนา ย่อมช่วยให้โครงการต่างๆสนองความต้องการที่แท้จริงของประชาชนได้ดีกว่า

#### 4.3 จุดมุ่งหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน

สมนึก ปัญญาสิงห์ (2532, หน้า 277-278) กล่าวว่าในการพัฒนาชุมชน จุดมุ่งหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ต้องการให้เกิดขึ้น คือ

1. ทางเศรษฐกิจ (Economic) ประชาชนสามารถสร้างอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจได้โดยอาศัยการร่วมมือกันซื้อ และร่วมมือกันขาย เพื่อให้ได้ของที่มีคุณภาพและมีความยุติธรรมทางด้านราคา เช่น การดำเนินงานในรูปของสหกรณ์ หรือประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ไม่เป็นหนี้สินใครและไม่อพยพไปขายแรงงานในชุมชนนั้นๆ เป็นต้น นั่นหมายถึง การลดการพึ่งพาทางเศรษฐกิจจากภายนอกชุมชน

2. ทางสังคม (Social) การมีส่วนร่วมของชุมชนมากขึ้น ทำให้ประชาชนเกิดความเชื่อมั่นในตนเอง (self-confidence) เกิดความไว้วางใจในตนเอง (self-reliance) มีความรับผิดชอบ (responsibility) ต่อตนเองและผู้อื่นช่วยเหลือตนเองได้ (self-help) ประชาชนสามารถเข้าจัดการแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นได้สำเร็จ

3. ททางการเมืองและการปกครอง (Politics and Government) การมีส่วนร่วมของประชาชนในแต่ละคนนั้น เป็นการสร้างบุคลิกภาพและจิตสำนึกของการปกครอง ในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งจะมุ่งไปสู่การปกครองตนเอง เช่น เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการบริหารงานหมู่บ้านและตำบลในลักษณะของคณะกรรมการหมู่บ้าน สภาตำบล ที่ได้รับการคัดเลือก และเห็นชอบจากชาวบ้านให้กระทำหน้าที่เพื่อชุมชนของตนเอง ซึ่งในที่สุดแล้ว ต้องการให้เกิดลักษณะของการปกครองท้องถิ่น (Local Government) นั้นเอง

#### 4.4 ลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชน

ไพรัตน์ เชชรินทร์ (2527, หน้า 6-7) ได้แบ่งลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนออกเป็น 8 ลักษณะ ดังนี้

1. ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ตลอดจนความต้องการของชุมชน
2. ร่วมคิดหา และสร้างรูปแบบ วิธีการพัฒนา แก้ไขลดปัญหาของชุมชนหรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน
3. ร่วมวางแผนนโยบายแผนงาน หรือ โครงการ หรือกิจกรรมเพื่อจัดและแก้ไข ปัญหา และสนองความต้องการของชุมชน
4. ร่วมตัดสินใจการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
5. ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
6. ร่วมการลงทุนในกิจกรรม โครงการของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเอง และของหน่วยงาน
7. ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการ กิจกรรม ให้บรรลุตามเป้าหมาย
8. ร่วมควบคุมติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมได้ทำไว้ทั้งโดยเอกชนและรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

อิระวัจน์ จันทรประเสริฐ (2539, หน้า 32-33) ได้จำแนกลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาออกเป็น 5 ลักษณะ คือ

1. การมีส่วนร่วมในลักษณะของตัวบุคคล ในลักษณะนี้จะให้ความสำคัญในปัจเจกบุคคลที่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ โดยมอบประสบการณ์ของแต่ละบุคคลเป็นสิ่งสำคัญของแนวคิด เช่น การตัดสินใจ จิตสำนึก ความเป็นเจ้าของ ความรู้สึกรับผิดชอบ

2. การมีส่วนร่วมในลักษณะของกลุ่มขบวนการ ที่มุ่งสร้างพื้นฐานอำนาจจากการสร้างกลุ่มและโครงสร้างภายในหน่วยงานให้เป็นขบวนการที่มีความเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง ในลักษณะนี้ได้ให้ความสำคัญในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำ ผู้ตาม และองค์กรที่มีประสิทธิภาพ

3. การมีส่วนร่วมในลักษณะของโครงการ ให้ความสำคัญที่การจัดโครงการอันก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมที่ดี โดยเน้นกลุ่มเป้าหมาย การถ่ายทอดระบบ เทคนิคความรู้ และการกระจายอำนาจสู่ประชาชน ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงที่ดีระหว่างประชาชนกับรัฐ

4. การมีส่วนร่วมในลักษณะของสถาบัน ที่ให้ความสำคัญในแง่การก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสถาบัน มีการถ่ายทอดหรือขยายโครงสร้างทางอำนาจของกลุ่มผลประโยชน์และชนชั้นทางสังคมในการกำหนดรูปแบบการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ การบริหาร สถานะ อำนาจในสังคม

5. การมีส่วนร่วมในลักษณะนโยบายให้การยอมรับหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนและผู้เสียเปรียบทางสังคม แล้วนำมากำหนดเป็นนโยบายและแผนงานระดับชาติ

#### 4.5 รูปแบบของการมีส่วนร่วม

ประสพสุข คีอินทร์ (2531, หน้า 21) ได้แบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 แบบ คือ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ
3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

ประสพสุข คีอินทร์ (2531, หน้า 22) ได้แบ่งรูปแบบการมีส่วนร่วมออกเป็น 5

แบบ คือ

1. การมีส่วนร่วมในการเป็นสมาชิก
2. การมีส่วนร่วมในการเป็นสมาชิกผู้เข้าประชุม
3. การมีส่วนร่วมในการเป็นผู้บริจาคเงิน
4. การมีส่วนร่วมในการเป็นกรรมการ
5. การมีส่วนร่วมในการเป็นประธาน

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527, หน้า 189) ได้กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมมีหลายระดับ ตั้งแต่เป็นสมาชิกจนถึงการเป็นผู้นำ ดังนี้

1. เป็นสมาชิก
2. เป็นสมาชิกที่เข้าประชุม
3. เป็นสมาชิกที่บริจาคเงินช่วย
4. เป็นกรรมการ

5. เป็นประธานกรรมการ

6. สมาชิกผู้้นทำอะไรระหว่างประชุม

7. สมาชิกผู้้นเล่นบตอะไร ในที่ประชุม

กรรณิกา ชมดี (2524, หน้า 13) ได้สรุปรูปแบบการมีส่วนร่วมออกเป็น 10 แบบ

คือ

1. การมีส่วนร่วมประชุม

2. การมีส่วนร่วมออกเงิน

3. การมีส่วนร่วมเป็นกรรมการ

4. การมีส่วนร่วมเป็นผู้นำ

5. การมีส่วนร่วมสัมผัส

6. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ชักชวน

7. การมีส่วนร่วมเป็นผู้บริโภค

8. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ริเริ่ม

9. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ใช้แรงงานหรือเป็นลูกจ้าง

10. การมีส่วนร่วมออกวัสดุอุปกรณ์

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527, หน้า 183) รูปแบบของการมีส่วนร่วม สามารถ

จำแนกได้เป็น 3 แบบ คือ

1. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรง (Direct participation) โดยผ่านองค์กรจัดตั้งของประชาชน(Inclusive organization) เช่น การรวมกลุ่มเยาวชน หรือกลุ่มต่าง ๆ

2. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมทางอ้อม (Indirect participation) โดยผ่านองค์กรผู้แทนของประชาชน (Representative organization) เช่น กรรมการของกลุ่ม หรือกรรมการหมู่บ้าน

3. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยการที่รัฐเปิดโอกาสให้ (Open participation) โดยผ่านองค์กรที่ไม่ใช่ผู้แทนของประชาชน (Non-representative organization) เช่น สถาบัน หรือหน่วยงานของรัฐที่เชิญชวน หรือเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมได้ตลอดเวลาการกล่าวถึงรูปแบบของการมีส่วนร่วมในลักษณะนี้ เป็นการกล่าวในภาพรวม ซึ่งสามารถนำไปใช้ได้ทั้งงานด้านพัฒนาชุมชน งานด้านการเมืองการปกครองรวมไปถึงงานด้านการอนุรักษ์ป่าได้ด้วย

4.6 ขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชน

ทะนงศักดิ์ คุ่มไข่น้ำ (2540, หน้า 95-97) ได้กล่าวถึงขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา ควรจะมี 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาของชาวชนบท ขั้นตอนนี้เป็นส่วนแรกที่สำคัญที่สุด เพราะถ้าหากไม่เข้าใจปัญหาและค้นหาสาเหตุของปัญหาด้วยตัวเองแล้ว กิจกรรมต่าง ๆ ที่ตามมาก็ไร้ประโยชน์ เพราะชาวชนบทจะขาดความเข้าใจและมองไม่เห็นความสำคัญของกิจกรรมนั้น

ขั้นที่ 2 การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม เป็นขั้นตอนที่ขาดไม่ได้ เพราะหากต้องการแต่ผลงานการพัฒนาวัตถุให้เสร็จสิ้นโดยฉับไว ก็จะวางแผนดำเนินการด้วยตัวเอง ผลที่ตามมาคือ ชาวบ้านไม่สามารถวางแผนได้ด้วยตนเอง และไม่สามารถพัฒนาต่อไปได้

ขั้นที่ 3 การมีส่วนร่วมในการลงทุนและการปฏิบัติงาน ทำให้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานด้วยตนเองอย่างใกล้ชิด เมื่อเห็นประโยชน์ก็สามารถดำเนินกิจกรรมด้วยตนเองไปได้

ขั้นที่ 4 การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลงาน เป็นขั้นตอนสุดท้ายที่มีความสำคัญ เพราะถ้าหากขาดการติดตามประเมินผลงาน ขาดการมีส่วนร่วมของชาวชนบท แต่ดำเนินการโดยบุคคลภายนอก ชาวชนบทย่อมจะไม่ได้ประเมินด้วยตนเองว่างานที่ดำเนินไปนั้นได้รับผลดีได้รับประโยชน์อย่างไรหรือไม่ การดำเนินกิจกรรมอย่างเดียวในโอกาสต่อไปจึงอาจประสบความยากลำบาก เพราะชาวชนบทไม่ได้ประเมินด้วยตนเองให้รู้แจ้งว่าดีหรือไม่อย่างไร

นริศ ขำนุรักษ์ (2538, หน้า 25) ได้ลำดับขั้นตอนการมีส่วนร่วม ดังนี้

1. การร่วมประชุม
2. การออกความเห็น
3. การตีปัญหาให้กระจ่าง
4. การออกเสียงสนับสนุนหรือคัดค้านปัญหา

ทะนงศักดิ์ คุ่มไชนะ (2540, หน้า 100) ได้กล่าวถึง กรรมวิธีให้ประชาชนมีส่วนร่วมไว้หลายประการ คือ

1. การเข้าร่วมประชุมอภิปราย (Discussion) เป็นการเข้าร่วมถกปัญหาหรือเนื้อหาสาระของแผนงานหรือโครงการพัฒนา เป็นลักษณะของการมีส่วนร่วมแบบ face-to-face ระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือบุคคลภายนอกกับประชาชนในท้องถิ่น เพื่อสอบถามความเห็นของประชาชน

2. การถกเถียง (Debate) เป็นการแสดงความคิดเห็นโต้แย้งกันตามวิถีทางประชาธิปไตย เพื่อให้ทราบผลดีผลเสียในกรณีต่าง ๆ ควรให้มีการถกเถียงเพื่อเสนอข้อมูลจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะประชาชนในท้องถิ่นที่มีผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบต่อความเป็นอยู่ของเขา

3. การให้คำปรึกษาแนะนำ (Consultation) วิธีการนี้ประชาชนต้องร่วมเป็นกรรมการในคณะกรรมการบริหาร โครงการ เพื่อให้ความมั่นใจว่ามีเสียงของประชาชนที่ถูกผลกระทบเข้ามามีส่วนร่วมรับรู้และร่วมในการตัดสินใจและการวางแผนด้วย

4. การสำรวจ (Survey) เป็นวิธีการให้ประชาชน ได้มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ อย่างทั่วถึง ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจจะเป็นหลักฐานอ้างอิงว่ามีประชาชนจำนวนเท่าใด ได้มีส่วนร่วมในการพิจารณาเรื่องดังกล่าวด้วย

5. การประสานงาน (Cooperation) เป็นกรรมวิธีที่ประชาชนได้มีส่วนร่วมตั้งแต่การคัดเลือกตัวแทนของกลุ่มเข้าไปร่วมเป็นแกนนำในการจัดการหรือบริหารหรืออาจจะตั้งเป็นรูปแบบของคณะกรรมการที่ปรึกษาจากฝ่ายประชาชน

6. การจัดทัศนศึกษา (Field trips) เป็นการให้ประชาชนได้เข้าร่วมตรวจสอบข้อเท็จจริง ณ จุดดำเนินการก่อนเพื่อจะให้มีการตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่ง ยกตัวอย่าง เช่น การนำประชาชนไปศึกษาพื้นที่ดำเนินการสร้างเขื่อนหรือดูสถานที่สำหรับเตรียมอพยพครอบครัวที่มีผลกระทบจากการสร้างเขื่อนไปอยู่ในพื้นที่เหมาะสม

7. การสัมภาษณ์หรือพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับผู้นำ (Key Information Interview) ร่วมทั้งประชาชนผู้ได้รับผลกระทบเพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นและความต้องการที่แท้จริงของท้องถิ่น

8. การไต่สวนสาธารณะ (Public hearing) เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกกลุ่มเข้าร่วมแสดงความคิดเห็นต่อนโยบาย กฎ ระเบียบ ในประเด็นต่าง ๆ ที่จะมีผลกระทบต่อประชาชนโดยรวม

9. การสาธิต (Demonstration) เป็นการใช้เทคนิคการสื่อสารทุกรูปแบบ เพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารให้ประชาชนรับทราบทั่วถึง และชัดเจนอันจะเป็นแรงจูงใจให้เข้ามามีส่วนร่วม

10. การรายงานผล (Report back) เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชน ทบทวนและสะท้อนผลการตัดสินใจต่อโครงการอีกครั้งหนึ่ง หากมีการเปลี่ยนแปลงจะได้แก้ไข ได้ทันที่

#### 4.7 ปัจจัยที่เป็นปัญหาอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2523, หน้า 23) ได้สรุปปัญหาเกี่ยวกับตัวประชาชน ตัวเจ้าหน้าที่ และระบบราชการที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วม ดังนี้

1. ในอดีตสังคมไทยเป็นสังคมที่มีความมั่งคั่งจึงไม่มีความจำเป็นในการเสริมสร้างการทำงานร่วมกัน ต่างคนต่างทำก็เพียงพอแก่การยังชีพ ชาวชนบทจึงขาดนิสัยการทำงานร่วมกันอย่างจริงจังและถาวร จะมีการทำงานร่วมกันเป็นครั้งคราวเท่านั้น

2. ชาวชนบทมีทัศนคติในแนวทางลัทธิปฏิบัตินิยม ซึ่งจะยอมรับความคิดริเริ่มหรือของแปลกใหม่ก็ต่อเมื่อเห็นว่าจะได้ประโยชน์โดยตรงในระยะสั้น

3. ชาวชนบทไม่ขอแสดงตัวเป็นศัตรูกันซึ่งหน้า รวมทั้งไม่ชอบโต้เถียงกันกับบุคคล ภายนอก เขาจึงรับทุกอย่างโดยไม่คัดค้านแต่ในใจอาจจะไม่เห็นด้วย เมื่อถึงเวลาดำเนินกิจการ เขาจะไม่เข้าไปมีส่วนร่วมหรือเข้าไปตอนแรกแล้วขาดหายไป

4. นโยบายในระบบราชการมักมาจากเบื้องบน จึงเป็นการยากลำบากที่ผู้ปฏิบัติงานในชนบท จะให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงและให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจดำเนินการเอง เมื่อระบบบริหารงานถูกสั่งการมาจากเบื้องบน การประสานงานของเจ้าหน้าที่ระดับสนามของแต่ละกรม จึงเป็นไปด้วยความยากลำบาก แนวทางการมีส่วนร่วมของชาวชนบทที่เจ้าหน้าที่แต่ละฝ่ายเข้าใจจึงแตกต่างกันตามไปด้วย

5. เจ้าหน้าที่ราชการมีแนวโน้มชอบทำงานในสำนักงาน โดยเฉพาะงานในด้านเอกสารที่จะเสนอผู้บังคับบัญชามากกว่างานสนาม เนื่องมาจากการที่ต้องปฏิบัติหน้าที่ตอบสนองเบื้องบน ซึ่งจะมีผลต่อระบบการให้ความดีความชอบ การละเลยงานในภาคสนามดังกล่าว ส่งผลให้ขาดความเข้าใจชนบทและข้อมูลของชุมชนอย่างแท้จริง และไม่สามารถกระตุ้นชุมชนให้มีส่วนร่วมได้ในที่สุด

6. เจ้าหน้าที่บางคน บางหน่วยงานยังมีความคิดไม่ต้องการให้ชาวชนบทร่วมมือกันและรวมตัวกันอย่างจริงจัง เพราะมีความเชื่อว่าจะทำให้ปกครองชาวบ้านได้ยากขึ้น ซึ่งเป็นการแสดงถึงทัศนคติที่ควรได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน

สรุปได้ว่า ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนยังไม่มีส่วนร่วมเท่าที่ควร คือ ประชาชนยังไม่เกิดแนวคิดในการพัฒนาและการมีส่วนร่วม และยังไม่ตระหนักในปัญหาสุขภาพการดูแลตนเอง และเจ้าหน้าที่ของรัฐให้ความสำคัญในการติดต่อประสานงานกับผู้บังคับบัญชามากกว่าประชาชน ดังนั้น จึงมีโอกาสดูแลประชาชนให้มีส่วนร่วมน้อย

#### 4.8 การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนนั้น ประชาชนในท้องถิ่นเป็นผู้พึงพึงป่าต้องรู้จักคุณค่าของป่ามากกว่าผู้อื่น ย่อมสามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับความหลากหลายของทรัพยากรป่า สถานที่ตั้งของทรัพยากรนาชนิดในป่า สถานภาพของป่าในปัจจุบัน หลักการและวิธีการที่จะใช้ทรัพยากรและจัดการอนุรักษ์เพื่อให้ทรัพยากรป่ามีความยั่งยืน ดังนั้น ประชาชนในท้องถิ่นจึงเป็นผู้ที่เหมาะสมอย่างยิ่งที่จะเป็นผู้ที่จัดการดูแลป่าภายในชุมชนของตน วิธีการจัดการย่อมแล้วแต่ละชุมชน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพป่าและทรัพยากรในป่า รวมไปถึงการพึงพึงทรัพยากรในป่าของประชาชนว่ามีทัศนคติต่อป่าชุมชนอย่างไร ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนในการวางแผน

จัดการป่าชุมชนนั้น จุดสำคัญอยู่ที่การให้ความสำคัญกับชุมชนในการเป็นผู้ดำเนินการเก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล เพื่อระบุถึงปัญหาและสิ่งที่ต้องดำเนินการและวางแผนการปฏิบัติออกมา ประชาชนมีส่วนสำคัญในการตัดสินใจ โดยมีหลักสำคัญที่ต้องคำนึงถึง ดังนี้ (อนุชิต การเกษ, 2542, หน้า 23)

1. ยึดความต้องการและปัญหาของประชาชนเป็นจุดเริ่มต้นของกิจกรรม เฉพาะกิจกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าไม้จะได้รับการตอบสนองจากประชาชนมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับจิตสำนึกและความรู้สึกรู้ว่าป่าไม้มีความจำเป็นต่อประชาชนมากน้อยเท่าใด

2. กิจกรรมต้องดำเนินในลักษณะกลุ่มขององค์กรประชาชนในท้องถิ่นทำงานร่วมกัน โดยอาจจะมีหน่วยงานภายนอกคอยให้คำปรึกษาหรือสนับสนุน เพื่อจะได้เป็นที่ยอมรับจากบุคคลในชุมชนด้วย

3. กิจกรรมต้องสอดคล้องกับขีดความสามารถของประชาชน โดยต้องคำนึงเสมอว่ากิจกรรมต่างๆ ที่ดำเนินการนั้นประชาชนต้องสามารถดำเนินการได้ด้วยตนเองเมื่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหยุดให้การช่วยเหลือหรือสนับสนุน

4. การเริ่มต้นกิจกรรมต้องอาศัยผู้นำท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็น ผู้อาวุโส ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้นำทางศาสนา ครู กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งผู้นำเหล่านี้จะเป็นแกนนำและประสานกับหน่วยงานภายนอกให้กับประชาชนในท้องถิ่น เพื่อดำเนินกิจกรรมมีส่วนร่วมให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี เพราะประชาชนในท้องถิ่นต่างให้ความเคารพนับถือและศรัทธาอยู่แล้ว

5. กิจกรรมทุกขั้นตอนต้องดำเนินการโดยประชาชน ประชาชนต้องได้ร่วมและรับรู้มากที่สุดทุกขั้นตอน เพราะหากเกิดปัญหาอุปสรรคประชาชนอาจไม่ยอมรับ ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าไม้ในท้องถิ่นต่างๆ จะมีกิจกรรมหลักเหมือนกันทุกแห่ง แต่อาจมีกิจกรรมย่อยและความหนักเบาของแต่ละกิจกรรมที่แตกต่างกันออกไปบ้าง ขึ้นอยู่กับความพร้อมของประชาชนและสถานการณ์ในท้องถิ่น

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่า คือการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมพิจารณาตัดสินใจ ร่วมรับผลประโยชน์ ตลอดจนร่วมติดตามและประเมินผลในการจัดการป่าชุมชนนั่นเอง

## แนวคิดการอนุรักษ์ ฟื้นฟู

### 5. แนวคิดการอนุรักษ์ ฟื้นฟู

#### 5.1 ความหมายของการอนุรักษ์

ทัศนีย์ ทองสว่าง (2532, หน้า 1) ได้ให้ความหมายของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หมายถึง การใช้สิ่งแวดล้อมอย่างชาญฉลาดไม่ให้เกิดพิษภัยต่อสังคมส่วนรวมดำรงไว้ซึ่งสภาพเดิมของสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ รวมทั้งหาทางกำจัดและป้องกันภาวะหรือสิ่งแวดล้อมเป็นพิษไม่ให้เกิดขึ้น

เกษม จันทรแก้ว (2540, หน้า 111) ได้ให้หลักการอนุรักษ์ไว้ ดังนี้

1. การใช้แบบยั่งยืน คือ ต้องการมีการวางแผนการใช้ตามสมบัติเฉพาะตัวของทรัพยากรพร้อมทั้งมีการเลือกเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับชนิดของทรัพยากร
2. ประหยัดของที่หายาก ทรัพยากรใดมีน้อยหรือหายาก ควรอย่างยิ่งที่จะเก็บรักษาไว้ มิให้สูญหายไป ถ้าต้องประหยัดไม่ฟุ่มเฟือย
3. หลักการอนุรักษ์ทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพ เพราะเกิดการสำนึกร่วมกันของชุมชน ทำให้ได้ประโยชน์จากภูมิปัญญาและแรงงานของชาวบ้าน ซึ่งมีผลต่อการอนุรักษ์ที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในท้องถิ่น การจัดการใช้ที่ดินอย่างเหมาะสมของระบบนิเวศท้องถิ่นและประหยัดค่าใช้จ่าย

#### 5.2 วิธีการอนุรักษ์

เกษม จันทรแก้ว (2540, หน้า 113) ได้กล่าวถึงวิธีการอนุรักษ์มี 8 วิธี คือ

1. การใช้ หมายถึง การใช้หลายรูปแบบ เช่น บริโภคโดยตรง เห็น ได้ยิน ได้ฟัง ได้สัมผัส การให้ความสะดวกสบายและความปลอดภัย รวมไปถึงพลังงานเหล่านี้ต้องเป็นเรื่องการใช้แบบยั่งยืน
2. การเก็บกัก หมายถึง การรวบรวมและเก็บกักทรัพยากรที่มีแนวโน้มที่จะขาดแคลนในบางเวลา หรือคาดว่าจะเกิดวิกฤตการณ์เกิดขึ้น บางครั้งอาจกักเก็บไว้เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในปริมาณที่สามารถควบคุมได้
3. การรักษาซ่อมแซม หมายถึง การทำให้ทรัพยากรที่ขาดไปเป็นปัญหาเสื่อมโทรมเป็นจุดพื้นที่เล็กๆ สามารถทำให้ฟื้นคืนสภาพเดิมได้ อาจใช้เทคโนโลยีที่มนุษย์สร้างขึ้นมาช่วยให้ดีเหมือนเดิม จนสามารถนำไปใช้ได้
4. การฟื้นฟู หมายถึง การดำเนินการใดๆ ต่อทรัพยากรหรือสิ่งที่มีเสื่อมโทรม ให้สิ่งเหล่านั้นเป็นปกติสามารถเอื้อประโยชน์ในการนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

5. การพัฒนา หมายถึง การทำสิ่งที่เป็นอยู่ให้ดีขึ้น การที่จะพัฒนาเพราะต้องการเร่งหรือเพิ่มประสิทธิภาพให้เกิดผลผลิตที่ดีขึ้น การพัฒนาที่ถูกต้องนั้นต้องใช้ทั้งความรู้ เทคโนโลยี และการวางแผนที่ดี

6. การป้องกัน หมายถึง การป้องกันสิ่งที่เกิดขึ้นมิให้ลุกลามไปมากกว่านี้ รวมไปถึงการป้องกันสิ่งที่ไม่เคยเกิดขึ้นด้วย การป้องกันต้องใช้เทคโนโลยีและการวางแผน เช่นเดียวกับวิธีการอนุรักษ์อื่นๆ

7. การสงวน หมายถึง การเก็บไว้โดยไม่ต้องแต่ต้องหรือนำไปใช้ด้วยวิธีใดๆ ก็ตาม การสงวนอาจกำหนดเวลาที่เก็บไว้โดยไม่ให้มีการแต่ต้องตามเวลาที่กำหนดไว้ก็ได้

8. การแบ่งเขต หมายถึง แบ่งหรือแบ่งกลุ่มตามประเภทคุณสมบัติของทรัพยากรสาเหตุที่สำคัญเพราะวิธีการให้ความรู้หรือกฎระเบียบที่นำมาใช้นั้นไม่ได้ผล หรือต้องการจะแบ่งเขตให้ชัดเจน เพื่อให้การอนุรักษ์ได้ผล เช่น อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า อย่างไรก็ตาม การแบ่งเขตนี้จะต้องมีการสร้างมาตรการกำกับด้วยมิฉะนั้นแล้วจะไม่เกิดผล

### 5.3 การรักษาและอนุรักษ์ป่า

ชูลิทธิ ชูชาติ (2538, หน้า 69-70) กล่าวว่า ชาวกระเหรี่ยงเมื่อทารกคลอดแล้วผู้ทำคลอดจะใช้ไม้ไผ่ตัดสายสะดือเด็กแล้วบรรจุลงในกระบอกไม้ไผ่ แล้วนำกระบอกไม้ไผ่ไปผูกติดไว้กับต้นไม้ใหญ่ เช่น มะม่วงป่า ไม้กอ หรือไม้อื่นๆ ยกเว้นต้นไทร ต้นไม้ที่เก็บสายสะดือทารกเปรียบเสมือนต้นไม้ที่เก็บขวัญของทารก ถ้าใครตัดต้องถูกปรับเป็นไก่ 1 ตัว สุรา 1 ขวด ถ้าต้นไม้ถูกฟ้าผ่าตาย ต้องผูกข้อมือเด็กเพื่อรับขวัญ ความเชื่อดังกล่าวเป็นการอนุรักษ์ป่าไม้อีกทางหนึ่ง

เสรี พงศ์พิศ (2536, หน้า 32) กล่าวว่า การบวชต้นไม้เป็นแนวทางการอนุรักษ์ป่า โดยการประยุกต์พิธีกรรมการบวชพระในพระพุทธศาสนา กับการบวชต้นไม้เพื่อรักษาป่าไม้ให้รอดพ้นจากการถูกตัดฟัน และเพื่อความป็นสิริมงคลกับต้นไม้ที่ถูกบวช และต้นไม้ใกล้เคียง

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2541, หน้า 56) กล่าวว่า ประเพณีการเลี้ยงผีขุนน้ำชาวไทยกระเหรี่ยงมีความเชื่อเรื่องผีขุนน้ำ ถ้าน้ำทุกสายจะมีผีรักษาอยู่ตลอดสายน้ำ และผีขุนน้ำจะบันดาลให้น้ำไหลตลอดปี

หมื่น วลี (2539, หน้า 52-58) ได้กล่าวไว้ว่า สาเหตุที่ทำให้มีการรักษาและอนุรักษ์ป่าไม้ก็เนื่องมาจากในปัจจุบันป่าไม้ในเมืองไทยได้ถูกทำลายลงไปอย่างมากมาย ทั้งนี้สาเหตุมาจาก

1. เกิดจากการขยายพื้นที่เพื่อใช้ทำมาหากินของประชากรในประเทศหรือประชากรโลก ซึ่งในปัจจุบันทำให้พื้นที่ของป่าเป็นจำนวนมากถูกบุกรุกทำลายลงไปจนเหลือน้อยเต็มที สำหรับในประเทศไทยแล้วพื้นที่ของป่าไม่มีเหลืออยู่เพียงประมาณ 37.8 เปอร์เซ็นต์เท่านั้น

จากการที่ป่าไม้ถูกประชากรเข้าไปถือครองและถากถางป่าในปีหนึ่งๆ นับเป็นล้านไร่ จึงทำให้พื้นที่ป่าไม้ในประเทศไทยลดลงอยู่ตลอดเวลา

2. เกิดจากการตัดต้นไม้เพื่อทำการค้าขาย จากอดีตที่ผ่านมาได้มีการอนุญาตให้ตัดโค่นไม้ในป่าเพื่อนำออกไปขายยังต่างประเทศ โดยการได้รับสัมปทานและขออนุญาตจากรัฐบาลมอบหมายให้บริษัททำป่าไม้ไปทำการตัดไม้ได้ เพื่อนำไปแปรรูปใช้ในการก่อสร้างในรูปแบบต่างๆ อย่างมากมาย

3. เกิดจากไฟป่า ซึ่งอาจเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือมีสาเหตุมาจากคนก็ตาม ย่อมทำให้ป่าไม้เกิดความเสียหายอย่างมากเพราะไฟป่าจะทำให้กล้าไม้เล็กๆ และไม้ยืนต้นทุกชนิดถูกทำลาย หรือหากต้นไม้ต้นใดที่ยังไม่ตายก็จะทำให้การเจริญเติบโตช้าลงไป หรือทำให้เกิดโรคขึ้นกับต้นไม้บางต้นก็อาจเป็นได้

ป่าไม้ซึ่งมีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์และสัตว์อย่างมากมาย แต่เนื่องจากในปัจจุบันประชากรของโลกได้เพิ่มสูงขึ้น ความต้องการใช้ไม้ก็ย่อมมีมากขึ้นตามไปด้วย ดังนั้นในประเทศต่างๆ ทั่วโลกหากปล่อยให้มีการทำลายป่าไม้ลงไปเรื่อยๆ อย่างนี้ในไม่ช้าป่าไม้ของโลกก็จะหมดไป การสูญเสียความสมดุลของธรรมชาติก็จะเกิดขึ้น ภัยพิบัติอันเกิดจากอุทกภัย วาตภัย หรือภัยธรรมชาติอื่นๆ จะเกิดขึ้นตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ดังนั้น ประชากรโลกจึงจำเป็นต้องหันมาให้ความสนใจในการอนุรักษ์ป่าไม้ ป้องกันป่าไม้ไม่ให้ถูกทำลายลงไปมากกว่านี้ที่เป็นอยู่ในขณะนี้ด้วยการจัดทำเป็นกิจกรรมต่างๆ ดังนี้

1. จัดทำสวนป่าและทำฟาร์มป่าไม้ เพื่อเป็นการทดแทนป่าไม้ที่ถูกทำลายไปโดยการร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและเอกชน เช่นในภาคเหนือได้มีการจัดทำสวนป่าและปลูกป่าทดแทนป่าไม้ที่หายไป ด้วยการปลูกไม้สัก และไม้อื่นๆ ในพื้นที่ที่ป่าถูกทำลายลงไป เป็นต้น

2. จัดทำเป็นสวนรุกขชาติ หากมีพื้นที่ขนาดเล็กไม่สามารถที่จะทำการปลูกป่าได้มาก ก็จัดทำเป็นสวนรุกขชาติขึ้นโดยจัดเป็นรูปสวนป่า มีพันธุ์ไม้หลายชนิดปลูกรวมกันเอาไว้ จุดมุ่งหมายก็เพื่อใช้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชนโดยทั่วไป

3. จัดเป็นสวนพฤกษศาสตร์ จัดสร้างขึ้นโดยการสงวนและรวบรวมพรรณไม้ต่างๆ เอาไว้เพื่อใช้ประโยชน์สำหรับการศึกษาทางด้านพฤกษศาสตร์ และใช้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ในสวนพฤกษศาสตร์จะปลูกแยกต้นไม้ต่างๆ เอาไว้ให้เป็นหมวดหมู่ และลำดับความสำคัญของพันธุ์ไม้แต่ละชนิด เพื่อผู้ที่สนใจจะได้ทำการศึกษาดังนั้นสวนพฤกษศาสตร์จึงมีบริเวณที่กว้างขวางกว่าสวนรุกขชาติมาก เช่น สวนพฤกษศาสตร์พู่แค ที่จังหวัดสระบุรี หรือ สวนพฤกษศาสตร์เขาช่อง ที่จังหวัดตรัง เป็นต้น

4. วนอุทยาน คือ การจัดรักษาพื้นที่ ที่มีทิวทัศน์หรือทัศนียภาพที่สวยงาม เช่น ถ้ำ น้ำตก หาดทราย เอาไว้โดยมีการตกแต่งสถานที่นั้นๆ ให้เหมาะสมเพื่อให้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชนและมีการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เอาไว้บริการแก่ผู้ที่เข้าไปเที่ยวชม เช่น ทำทางเดิน ถนน และศาลาสำหรับหยุดพักผ่อน เป็นต้น สถานที่จัดสร้างเป็นวนอุทยานมักจะอยู่ไม่ไกลจากแหล่งชุมชนมากนัก และสะดวกแก่การเดินทางไปเที่ยวพักผ่อนได้สำหรับในประเทศ ไทยของเรามีวนอุทยานอยู่ทั่วประเทศขณะนี้ถึง 47 แห่ง เช่น วนอุทยานโกสัมพี จังหวัด มหาสารคาม หรือวนอุทยานออบหลวง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น

5. อุทยานแห่งชาติ ส่วนมากมักจะเป็นบริเวณพื้นที่ป่าธรรมชาติมาก่อน เมื่อ ทางการเห็นว่ามีความจำเป็นที่จะอนุรักษ์ป่าเอาไว้ กำหนดให้เป็นบริเวณอุทยานแห่งชาติขึ้นมา โดย ให้ความสำคัญตามธรรมชาติเอาไว้ สำหรับให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว ศึกษาค้นคว้าทางธรรมชาติ ปัจจุบันเรามีอุทยานแห่งชาติที่สวยงามกระจายอยู่ทั่วไปตามจังหวัดต่างๆ ถึง 77 แห่ง โดยมีสำนักงานอุทยานแห่งชาติแทบทุกแห่ง เพื่อดูและให้อุทยานนั้นๆ คงอยู่สภาพเดิมตามพระราชบัญญัติ อุทยานแห่งชาติ

#### 5.4 องค์การดูแลจัดการป่า

เสนห์ จามริก และคณะ (2536, หน้า 175-186) กล่าวว่า ชุมชนจะต้องมี ลักษณะร่วมกัน 8 ประการ ดังนี้

1. มีความเป็นชุมชนสูง หมายถึง รูปแบบและความเข้มข้นของความสัมพันธ์ทาง สังคม ความเชื่อ อุดมการณ์และพิธีกรรมที่ชุมชนยึดถือและปฏิบัติร่วมกัน

2. เป็นชุมชนที่มีทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า ที่อยู่ในสภาพที่ใช้ได้ หรือยังมีศักยภาพ เพียงที่จะพลิกฟื้นให้คืนกลับมาสู่ความอุดมสมบูรณ์ได้อย่างยั่งยืน และไม่อยู่ในสภาพที่จะใช้ ประโยชน์ในรูปแบบที่หลากหลายได้อีกต่อไป

3. การมีผลประโยชน์ร่วมกันในการใช้ทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า เพื่อการเกษตรและ การใช้ผลผลิตจากป่าในชีวิตประจำวัน การอนุรักษ์ป่าจึงเป็นการพิทักษ์ผลประโยชน์ร่วมกันของ ชุมชนเอาไว้

4. มีจิตสำนึกในการรักษาป่า จิตสำนึกในการรักษามีความเข้มข้น และลึกซึ้ง มากกว่าการมีประโยชน์ร่วมกันเท่านั้น หากแต่ยังครอบคลุมถึงอุดมการณ์ ความเชื่อ การพิทักษ์ ชุมชน สิทธิชุมชนและสิทธิธรรมชาติในทางเป็นมนุษย์ มิให้ถูกก้าวล่วงรุกรานจากบุคคลภายนอก จิตสำนึกในการรักษาป่าอาจเกิดจากเงื่อนไขปัจจัยต่างๆ เช่น ประเพณี ความเชื่อ และการผลิตซ้ำ ของอุดมการณ์สืบทอดกันมา ความจำเป็นในการป้องกันและรักษาคุณภาพของระบบนิเวศชุมชน การต่อต้านการรุกรานจากภายนอก หรือเกิดจากปัญหาภัยแล้ง

5. มีผู้นำที่เข้มแข็ง ผู้นำนอกจากจะสามารถควบคุมและรักษากฎ ระเบียบต่างๆ ของชุมชนได้แล้ว ยังต้องสามารถปรับใช้ภูมิปัญญา และจารีตประเพณีท้องถิ่นให้เข้ากับสถานการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

6. มีการจัดตั้งองค์กรประชาชน ชุมชนที่สามารถอนุรักษ์ป่าเอาไว้ได้ส่วนแล้วแต่ เป็นชุมชนที่มีองค์กรชาวบ้านในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของชาวบ้าน หรือ กลุ่มผู้ใช้คูแลร์รักษาป่า

7. มีจารีตของการจัดการ ที่ถือว่าทรัพยากรเป็นสิทธิและทรัพย์สินร่วมของชุมชน

8. มีระบบการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนและเป็นธรรม

ชลพรรยา ดวงนภา (2549, หน้า 34) กล่าวในการศึกษาวิจัยเรื่อง การใช้หลัก เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธในการจัดการป่าวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดตราด ไว้ว่าการ ที่จะอนุรักษ์ป่าที่ยังคงสภาพอยู่ไว้เพื่อให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์ในระยะยาวนั้น จะต้องอาศัยผู้นำที่ เข้มแข็งและกลุ่มองค์กรต่างๆ เพื่อดูแลรักษาหรือบริหารจัดการป่า โดยร่วมกันวางแผน ร่วมกัน ดำเนินการ และร่วมกันดูแลรักษา รวมทั้งมีความเชื่อ มีอุดมการณ์มีพิธีกรรมที่ชุมชนยึดถือและ ปฏิบัติร่วมกัน มีจิตสำนึกในการรักษาป่า มีจารีตของการจัดการ รวมถึงการสร้างแรงจูงใจในการ ดูแลรักษาป่าด้วยการให้ชาวบ้านในชุมชนได้ใช้ประโยชน์และแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกัน

สรุปได้ว่า การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม่ต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการ อนุรักษ์หาแนวทางทำให้ประชาชนมีความเข้าใจถึงความสำคัญและคุณค่าของทรัพยากรป่าไม้ ตลอดจนสร้างจิตสำนึกรักและหวงแหนทรัพยากรป่าไม้ เพื่อนำไปสู่การใช้ทรัพยากรป่าไม้อย่างมี ประสิทธิภาพ

#### 5.5 การอนุรักษ์ป่าชุมชนดงบ้านแค

มีหลักคิดและหลักการดำเนินการ ดังนี้

1. การเพาะชำกล้าไม้หรือการจัดหาพันธุ์ไม้ มีการเลือกชนิดพันธุ์ไม้ให้เป็นไป ตามความต้องการของชุมชน และเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น จัดทำแหล่งเพาะชำกล้าไม้ประจำ หมู่บ้าน การจัดหาและเตรียมเมล็ดพันธุ์ไม้ และการเพาะเมล็ดพันธุ์ไม้ หรือขอพันธุ์ไม้จาก หน่วยงานราชการมาปลูก

2. การปลูกป่าชุมชน มีการรณรงค์ให้ประชาชนปลูกป่าในวันสำคัญ เช่น วันแม่ แห่งชาติ วันที่ 5 ธันวาคมหาราช โดยจัดกิจกรรมปลูกป่าขึ้นใหม่ในพื้นที่ว่างเปล่า หรือปลูกต้นไม้ เสริมในป่า

3. การบำรุงรักษาป่าชุมชน ได้แก่ การปลูกซ่อมต้นไม้ที่ตาย การกำจัดวัชพืช การป้องกันไฟป่า การป้องกันสัตว์เหยียบย่ำต้นไม้ การป้องกัน โรคและแมลง การลิดกิ่ง และการจัดสายขยายระยะ เป็นต้น

4. การปลูกจิตสำนึกให้ชุมชน เด็ก เยาวชน รักและหวงแหนป่า โดยการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติตามระบบนิเวศ ที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง

5. การป้องกันรักษาป่าชุมชน เป็นกิจกรรมที่ดำเนินการในป่าชุมชน โดยชุมชนรักษาป่าธรรมชาติให้คงสภาพ กิจกรรมการรักษาป่า ได้แก่

5.1 กำหนดขอบเขตของป่าไม้ที่ทำการรักษา โดยองค์การบริหารส่วนตำบล อีง่องได้ขุดคลองรอบแนวเขตพื้นที่ป่าชุมชนดงบ้านแร่ เพื่อป้องกันการบุกรุก

5.2 ตรวจตรา จัดเวรยามดูแลป่าอย่างสม่ำเสมอ มิให้มีการลักลอบตัดไม้ บุกรุกพื้นที่เพื่อเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนตัว โดยจัดให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สอดส่องดูแล หากมีการลักลอบตัดไม้ให้แจ้งองค์การบริหารส่วนตำบลอีง่อง หรือแจ้งเจ้าหน้าที่ตำรวจเพื่อเข้าดำเนินการตามกฎหมาย

5.3 ทำแนวกันไฟ เพื่อป้องกันไฟป่า และดับ ไฟป่า

5.4 กำหนดมาตรการในการควบคุมดูแลรักษาป่า ได้มีการประชาคมหมู่บ้าน

5.6 การฟื้นฟู

เกษม จันท์แก้ว (2540, หน้า 113) การฟื้นฟู หมายถึง การดำเนินการใดๆ ต่อทรัพยากรหรือสิ่งที่มีต่อมโถม ให้สิ่งเหล่านั้นเป็นปกติสามารถเอื้อประโยชน์ในการนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป ซึ่งการฟื้นฟูต้องใช้เวลาและเทคโนโลยีเข้ามาช่วยด้วยเสมอ

เพิ่มศักดิ์ มกราภิรมย์ และ ทศนีย์ อนุมาน (2537, หน้า 11) กล่าวถึงวิธีการฟื้นฟูป่าด้วยการรักษาต้นไม้ ในป่าเต็งรังเสื่อมสภาพในเนื้อที่ 1,000 ไร่เศษ ที่อำเภอโชคชัย และอำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา ของพระมหาจันทร คุณวุฒโท เจ้าอาวาสวัดบึงพระ จังหวัดนครราชสีมา ในการฟื้นฟูป่าโดยช่วยต้นไม้ให้สืบพันธุ์ตามธรรมชาติ ว่าพระมหาจันทรเริ่มงานด้วยการวางโครงการเล็กๆ ในเขตอำเภอโชคชัยใกล้วัดท่านก่อน โดยร่วมกับชาวบ้านกำหนดเขตป่าของหมู่บ้านเป็น 3 ส่วน คือ ป่าช้า ป่าใช้สอย และป่าชุมชน และทำแนวเขตป่าด้วยถนนรอบป่าในส่วนป่าช้าเนื้อที่ประมาณ 82 ไร่ ได้รักษาไว้ไม่ให้ตัด สำหรับป่าใช้สอย เนื้อที่ประมาณ 100 ไร่ ให้ปลูกไม้โตเร็วเพื่อให้ทันความต้องการของชาวบ้าน ส่วนป่าหมู่บ้านต้นไม้ถูกตัดเหลือแต่ตอมีเนื้อที่กว้างขวางก็ให้รักษาต้นไม้ไว้ และเพาะพรรณไม้พื้นเมือง เช่น ต้นรัง ข่อย หว้า ตะโก ฯลฯ ปลูกในวัดและแจกชาวบ้านบึงพระและชุมชนใกล้เคียง ในระยะ 10 ปีเศษ ต่อมาได้เจริญขึ้นเป็นป่ารุ่นสอง รอวันที่จะโตเป็นป่าใหญ่และเริ่มมีสัตว์ป่าเข้าอยู่อาศัย

สรุปได้ว่า การฟื้นฟูป่าไม้เป็นการดำเนินการเพื่อให้พื้นที่ป่าคงความสมบูรณ์ มีการปลูกป่าทดแทน ส่งเสริมการปลูกป่าชุมชน การปลูกป่าเสริมธรรมชาติ และส่งเสริมให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการรักษาต้นไม้ไว้ไม่ตัดไม้ทำลายป่า

ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ป่าชุมชนดงบ้านเต้ ตำบล อีง่อง ดังนี้

1. มีส่วนร่วมในการศึกษาค้นคว้าปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในการอนุรักษ์ ฟื้นฟูป่าชุมชนดงบ้านเต้
2. มีส่วนร่วมในกระบวนการคิด และสร้างรูปแบบ วิธีการพัฒนา เพื่อการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ป่าชุมชนดงบ้านเต้
3. มีส่วนร่วมวางแผนนโยบาย แผนงาน โครงการ หรือกิจกรรมในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ป่าชุมชนดงบ้านเต้ เพื่อจัดและแก้ไขปัญหาการบุกรุกทำลายป่า
4. มีส่วนร่วมตัดสินใจในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ป่าชุมชนดงบ้านเต้
5. มีส่วนร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ป่าชุมชนดงบ้านเต้ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น
6. มีส่วนร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม ให้บรรลุตามเป้าหมาย
7. มีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากป่าชุมชนดงบ้านเต้ เช่น การหาของป่าหาสมุนไพรในป่า
8. มีส่วนร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษา อนุรักษ์ ฟื้นฟู ป่าชุมชนดงบ้านเต้ให้คงอยู่ในสภาพที่อุดมสมบูรณ์ต่อไป

### งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สมพร ศิริลาภ (2546, บทคัดย่อ) ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน กรณีศึกษาป่าชุมชนดงฝักข่า อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี พบว่าประชาชนมีการปฏิบัติตามขั้นตอนตามกระบวนการจัดการป่าชุมชน เริ่มจากการอบรมให้ความรู้และสร้างความเข้าใจที่ตรงกันกับผู้นำชุมชน และผู้นำชุมชนเป็นผู้ชี้แจงและชี้แนะต่อประชาชนในชุมชน มีการประชุมร่วมกัน ตั้งกฎกติกา ข้อตกลงในการใช้ประโยชน์จากป่าร่วมกัน มีการจัดตั้งคณะกรรมการในการดูแลกฎระเบียบและจัดตั้งเวรยามในการลาดตระเวนป่า จัดทำป้ายห้ามลักลอบตัดไม้ทำลายป่าและ

ห้ามล่าสัตว์ผู้ล่าฟันมีโทษ และได้มีการจัดทำเส้นทางเดินตามธรรมชาติที่เป็นเส้นแนวเขตป่าชุมชน เป็นแนวกันไฟป่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดการป่าชุมชน คือ เจ้าหน้าที่มีจำนวนน้อยไม่เพียงพอ ต่อความต้องการของชุมชน ผู้นำชุมชนจะเป็นผู้ผลักดันชุมชนให้มีจิตสำนึกในการรักษาป่า สภาพเศรษฐกิจภายในชุมชน เป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน ส่วนปัญหา อุปสรรคของการมีส่วนร่วมในการจัดการพบว่า มีข้อจำกัดในการให้การสนับสนุน หรือดูแล เช่น อัตรากำลังของเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอต่อความต้องการ สภาพเศรษฐกิจภายในชุมชน งบประมาณในการสนับสนุนอย่างเพียงพอ และภัยธรรมชาติที่ไม่สามารถควบคุมได้ และที่สำคัญพบว่า ยังมีผู้ต้องการประโยชน์จากป่าและที่ดินรอบข้างอยู่

ณรงค์ศักดิ์ ประสาระเอ (2548, บทคัดย่อ) ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าดงลำพัน อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม พบว่า ประชาชนที่อยู่รอบๆ ป่าดงลำพันมีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เล่าต่อกันมาคือ ผีปูดและเจ้าปู่หลวงอุดม ที่มีพลังอำนาจช่วยปกป้องคุ้มครองรักษาป่า คนและสัตว์ ความเชื่อดังกล่าวทำให้เกิดกฎควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชนและกระตุ้นให้คนอยู่ร่วมกันอย่างมีระเบียบแบบแผน มีความรักสามัคคี มีความเสียสละและความอดทนเกิดความสบายใจและรู้สึกมั่นคงในชีวิต การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าดงลำพัน พบว่า การรับรู้ปัญหาและผลของปัญหาที่เกิดขึ้นจากการบุกรุกทำลายป่าและทรัพยากรในป่าดงลำพัน ทำให้ประชาชนในท้องถิ่นซึ่งประกอบด้วยผู้นำชุมชน โรงเรียน ครอบครัวและประชาชน เกิดการรวมกลุ่มก่อตั้งเป็นชมรมอนุรักษ์ดงและปศุสัตว์กระท่อม มีรูปแบบการดำเนินงานอนุรักษ์ป่าดงลำพันชัดเจนมีการขยายเครือข่ายการดำเนินงานไปยังหมู่บ้าน ตำบลและอำเภอใกล้เคียง จนมีความเข้มแข็งและประสบความสำเร็จในการดำเนินงานเป็นที่ยอมรับของสังคม เป็นระยะที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าดงลำพันโดยตรง มีกฎระเบียบให้ชุมชนยึดถือปฏิบัติ พัฒนาการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าดงลำพัน พบว่าในระยะก่อนก่อตั้งชมรมอนุรักษ์ดงและปศุสัตว์กระท่อม และในระยะการดำเนินงานของชมรมอนุรักษ์ป่าดงและปศุสัตว์กระท่อม ประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรงในการอนุรักษ์ป่าตั้งแต่การคิดริเริ่ม การลงมือปฏิบัติและการร่วมรับผิดชอบ ประชาชนและชุมชนสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าดงลำพันได้ตามความจำเป็น ส่วนในระยะการดำเนินงานของกรมป่าไม้ กิจกรรมการอนุรักษ์ป่าดงลำพัน มีระบบการดูแลจัดการทรัพยากร โดยหน่วยงานภาครัฐเป็นหลัก มีกฎระเบียบและกฎหมายยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ทำให้ประชาชนและชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าดงลำพันทางอ้อมตามที่รัฐจะเปิดโอกาสให้ ที่สำคัญคือประชาชนและชุมชนไม่สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าดงลำพันได้

สุวิภา ไพรีพินาศ (2546, บทคัดย่อ) ศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการป่าชุมชนในท้องที่ตำบลนาบอน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า หลังจาก

การดำเนินการวิจัย ได้เกิดการจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนตำบลนาบอน ทำหน้าที่บริหารจัดการป่าไม้มีการทำงานอย่างเป็นระบบ ชุมชนได้รับการยอมรับจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและเข้ามาสนับสนุนชุมชนโดยการให้ความรู้ด้านต่างๆ ตามความต้องการของชุมชน และยังสามารถเสนอแนะได้อย่างน่าสนใจว่า หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคเอกชนควรมีรูปแบบในการส่งเสริมสนับสนุน ด้านงบประมาณและวิชาการ โดยเน้นเรื่องการปลูกจิตสำนึกและความเข้าใจถึงสิทธิของชุมชนในการเข้าร่วมบริหารจัดการป่าชุมชน

อรिता อินทสิน (2548, บทคัดย่อ) ศึกษาผลของกระบวนการจัดการป่าชุมชนนาบอน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่าการจัดการป่าชุมชนทำให้ความหนาแน่นและความหลากหลายชนิดของต้นไม้ ปริมาณและความหลากหลายชนิดของอาหารป่า สัตว์ป่าและสมุนไพรมีเพิ่มมากขึ้น การบุกรุกแผ้วถางป่าชุมชนลดลง มีการค้นพบแหล่งท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นชาวบ้านส่วนใหญ่เข้าใจและปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับที่มีอยู่ มีการจัดตั้งองค์กรในการอนุรักษ์ป่าชุมชน มีกิจกรรมบวชป่า ชาวบ้านมีความพึงพอใจในกระบวนการจัดการป่าชุมชน และมีความภาคภูมิใจเพราะชุมชนได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียวของกลุ่มเยาวชน

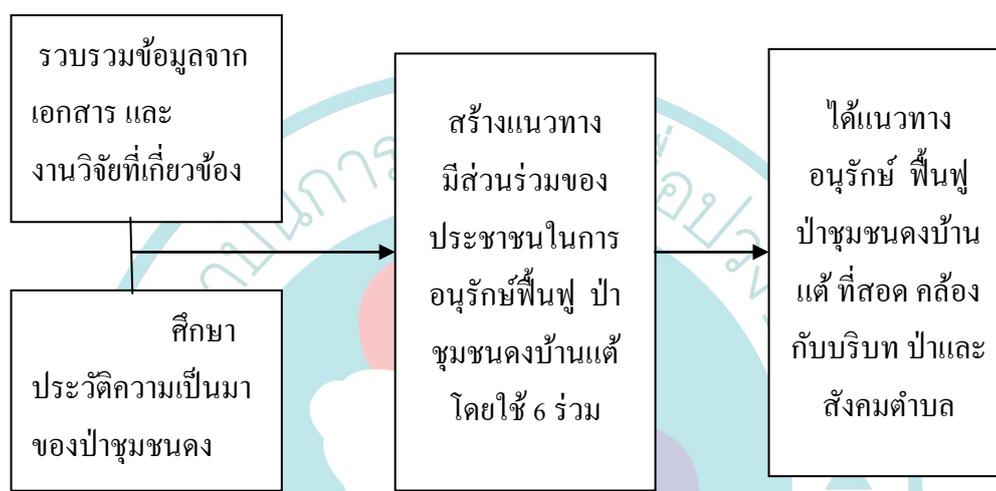
ชวลิต ศิลาเกษ (2546, บทคัดย่อ) ศึกษาความร่วมมือของภาครัฐ องค์กรชุมชนและชุมชนในกระบวนการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืนที่ป่าชุมชนดงใหญ่บ้านวังอ้อ-วังถ้ำ ตำบลหัวดอย อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี พบว่าชุมชนขาดความรู้ความเข้าใจในขั้นตอนที่จำเป็นในการจัดการป่าชุมชน ขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดตั้งกองทุนป่าชุมชน ชุมชนไม่ช่วยกันดูแลต้นไม้ที่ปลูกไว้ในป่าชุมชน และยังสามารถเสนอแนะว่า ควรมีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ ให้เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการและดูแลรักษาป่าชุมชนในด้านการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ โดยยึดโยงกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

อภิเดช หมั่นน้อย (2548, บทคัดย่อ) ศึกษาการมีส่วนร่วมของราษฎรในการจัดการป่าชุมชนดงนาามน จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยได้เสนอแนะในเรื่องของการใช้ประโยชน์จากป่าของราษฎรว่า ราษฎรใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนในปริมาณที่มากเกินไปกว่าศักยภาพในการรองรับของป่า จึงควรมีการออกกฎระเบียบควบคุมการใช้ประโยชน์ ไม้พื้น ผักป่าชนิดต่างๆ เห็ด และสมุนไพร ในปริมาณที่เหมาะสม และควรยึดความสำคัญของแหล่งทรัพยากรป่าไม้ที่ให้ประโยชน์ทางอ้อมในเชิงอนุรักษ์เป็นหลัก เช่น เป็นที่รักษาหน้าดิน เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า รองลงมาคือชมองหาว่าการใช้ประโยชน์จากป่าโดยตรงและไม่ให้ป่าถูกทำลายจะอย่างไร โดยให้หน่วยงานของรัฐ และเอกชนมาสนับสนุนการจัดการป่าชุมชนให้มากกว่านี้

## สรุปกรอบแนวคิดในการทำวิจัย

### 7. สรุปกรอบแนวคิดในการทำวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้



ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

## บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัย เรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ป่าชุมชนดงบ้านแต่ ตำบลอึ่งอ่อง อำเภอดุสิต จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Participatory Action Research : PAR) ผู้วิจัยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. รูปแบบในการวิจัย วิธีการและเทคนิคในการวิจัย
2. ประชากรและผู้ร่วมวิจัย
3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
4. สถิติที่ใช้อธิบาย (พรรณนา)
5. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล
6. สถานที่ในการวิจัย
7. ระยะเวลาการดำเนินการวิจัย
8. ปฏิทินการปฏิบัติงาน

### รูปแบบในการวิจัย วิธีการและเทคนิคในการวิจัย

เป็นการวิจัย โดยเก็บรวบรวมข้อมูล ภาคสนาม ใช้แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต แบบสำรวจ การบันทึกการประชุมกลุ่มย่อย จัดเวทีการมีส่วนร่วม สรุปลงและสังเคราะห์องค์ความรู้ เพื่อให้ได้แนวทางการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ป่าชุมชนดงบ้านแต่ ตำบลอึ่งอ่อง อำเภอดุสิต จังหวัดร้อยเอ็ด

### ประชากรและผู้ร่วมวิจัย

ประชากรกลุ่มเป้าหมาย ได้จากการเลือกแบบเจาะจง ได้แก่ ประชากรที่มีภูมิลำเนาใน 4 หมู่บ้าน คือ บ้านหนองหนอง หมู่ที่ 5 บ้านหนองหนอง หมู่ที่ 9 บ้านหนองบัว หมู่ที่ 7 ตำบลอึ่งอ่อง และบ้านเหล่าลือ หมู่ที่ 3 ตำบลศรีโคตร อำเภอดุสิต จังหวัดร้อยเอ็ด และประชากรที่ไม่มีภูมิลำเนาในตำบลอึ่งอ่อง แต่มีสถานที่ทำงานในเขตตำบลอึ่งอ่อง มีส่วนเกี่ยวข้องได้รับผลประโยชน์

จากป่าชุมชนดงบ้านเต้ ประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวข้องกับป่าชุมชน และบุคคลทั่วไป รวม 44 รูป/ราย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 รูป/ราย
  - 1.1 นายกองค้การบริหารส่วนตำบล จำนวน 1 ราย
  - 1.2 กำนันตำบลอึ่งอ่อง จำนวน 1 ราย
  - 1.3 ผู้บริหารโรงเรียน จำนวน 1 ราย
  - 1.4 พระจากวัดป่า จำนวน 1 รูป
  - 1.5 เจ้าหน้าที่ป่าไม้ จำนวน 1 ราย
2. ผู้ปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับป่าชุมชน จำนวน 30 ราย
  - 2.1 ผู้ที่มีที่นาหรือที่สวนติดกับป่าชุมชน จำนวน 4 ราย
  - 2.2 ผู้มีอาชีพเสริมหาของป่าไปจำหน่าย จำนวน 4 ราย
  - 2.3 ผู้เลี้ยงสัตว์ในพื้นที่ป่า จำนวน 4 ราย
  - 2.4 กลุ่มเด็ก/เยาวชน จำนวน 4 ราย
  - 2.5 กรรมการหมู่บ้าน จำนวน 6 ราย
  - 2.6 กลุ่มแม่บ้าน/กลุ่มอาชีพ จำนวน 4 ราย
  - 2.7 ผู้ใหญ่บ้านหรือผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 4 ราย
3. บุคคลทั่วไป จำนวน 9 ราย
  - 3.1 ครูจากโรงเรียนในตำบลอึ่งอ่อง จำนวน 2 ราย
  - 3.2 เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 1 ราย
  - 3.3 สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 2 ราย
  - 3.4 กรรมการจากศูนย์ประสานงานองค์กรชุมชนตำบลอึ่งอ่อง จำนวน 4 ราย

### เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การวิเคราะห์เอกสาร การสำรวจ การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม เวทีประชาพิจารณ์ และการสังเกตการณ์ ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ซึ่งประเภทเครื่องมือวิจัย และการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย มีรายละเอียดต่อไปนี้

1. ประเภทเครื่องมือวิจัย ได้แก่
  - 1.1 แบบสำรวจ

1.2 แบบสังเกต

1.3 แบบสัมภาษณ์

1.4 แบบบันทึกการประชุมกลุ่มย่อย

## 2. การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย แบบสำรวจ แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ และแบบบันทึกการประชุมกลุ่มย่อย มีวิธีการสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ ดังนี้

2.1 แบบสำรวจ การสร้างและพัฒนาแบบสำรวจ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย มีขั้นตอนวิธีการสร้างและหาคุณภาพ โดยปรีกษาอาจารย์ที่ปรึกษา ดังต่อไปนี้

2.1.1 การศึกษาวัตถุประสงค์การวิจัย

2.1.2 การศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างแบบสำรวจ

2.1.3 การศึกษาแบบสำรวจจากงานวิจัย

2.1.4 การวิเคราะห์ประเด็นที่ต้องการสำรวจ

2.1.5 ดำเนินการสร้างแบบสำรวจ

2.1.6 นำแบบสำรวจไปทดลองใช้

2.1.7 นำแบบสำรวจที่สร้างขึ้นเสนอและขอคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญ

2.1.8 การปรับปรุงให้สมบูรณ์

2.2 แบบสังเกต การสร้างและพัฒนาแบบสังเกต เพื่อใช้เป็นเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย มีขั้นตอนวิธีการสร้างและหาคุณภาพ ดังต่อไปนี้

2.2.1 การศึกษาวัตถุประสงค์การวิจัย

2.2.2 การศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างแบบสังเกต

2.2.3 การศึกษาแบบสังเกตจากงานวิจัย

2.2.4 การวิเคราะห์ประเด็นที่ต้องการสังเกต

2.2.5 ดำเนินการสร้างแบบสังเกต

2.2.6 นำแบบสังเกตไปทดลองใช้

2.2.7 นำแบบสังเกตที่สร้างขึ้นเสนอและขอคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญ

2.2.8 การปรับปรุงให้สมบูรณ์

2.3 แบบสัมภาษณ์ การสร้างและพัฒนาแบบสัมภาษณ์ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย มีขั้นตอนวิธีการสร้าง โดยให้อาจารย์ที่ปรึกษาดูและแก้ไข ดังต่อไปนี้

2.3.1 การศึกษาวัตถุประสงค์การวิจัย

2.3.2 การศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างแบบสัมภาษณ์

- 2.3.3 การศึกษาแบบสัมภาษณ์จากงานวิจัย
- 2.3.4 การวิเคราะห์ประเด็นที่ต้องการสัมภาษณ์
- 2.3.5 ดำเนินการสร้างแบบสัมภาษณ์
- 2.3.6 นำแบบสัมภาษณ์ไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาและแก้ไข
- 2.3.7 การปรับปรุงให้สมบูรณ์

2.4 การประชุมกลุ่มย่อย การสร้างและพัฒนาแบบบันทึกการประชุมกลุ่มย่อย เพื่อให้เป็นเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย มีขั้นตอนวิธีการสร้างและหาคุณภาพ ดังต่อไปนี้

- 2.4.1 การศึกษาวัตถุประสงค์การวิจัย
- 2.4.2 การศึกษาแบบบันทึกการประชุมกลุ่มย่อยจากงานวิจัย
- 2.4.3 การวิเคราะห์ประเด็นที่ต้องการบันทึกการประชุมกลุ่มย่อย
- 2.4.4 การปรับปรุงให้สมบูรณ์

### วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลได้ใช้ แบบสำรวจ แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ แบบบันทึกการประชุมกลุ่มย่อย และมีการวิเคราะห์ข้อมูลในระหว่างเก็บข้อมูลไปด้วย ดังนี้

1. การใช้แบบสำรวจ ใช้สำรวจข้อมูลป่าไม้ป่าชุมชนดงบ้านแต่้ จากอดีต-ปัจจุบัน ได้แก่ ผู้ปฏิบัติเกี่ยวข้องกับป่าชุมชน จำนวน 39 ราย
2. การใช้แบบสังเกต ใช้สังเกตผู้ที่อาศัยอยู่รอบป่าชุมชนดงบ้านแต่้ จากอดีต - ปัจจุบัน ได้แก่ ผู้ปฏิบัติเกี่ยวข้องกับป่าชุมชน จำนวน 39 ราย
3. การใช้แบบสัมภาษณ์ ใช้สัมภาษณ์ประชากร และผู้ร่วมวิจัย ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ปฏิบัติเกี่ยวข้องกับป่าชุมชน และบุคคลทั่วไป จำนวน 44 รูป/ราย
4. การใช้การประชุมกลุ่มย่อย ใช้บันทึกการประชุมกลุ่มย่อย ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ปฏิบัติเกี่ยวข้องกับป่าชุมชน และบุคคลทั่วไป จำนวน 39 ราย
5. นำเสนอแนวทางการอนุรักษ์ ป่าชุมชนดงบ้านแต่้ ตำบลอึ่งอ่อง อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในตำบลอึ่งอ่องและตำบลใกล้เคียง

## การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ ข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร และแบบสัมภาษณ์ ข้อมูลเชิงลึก แนวทางการสนทนากลุ่ม มาประมวลผลเป็นภาพรวมแต่ละประเด็นเป็นหมวดหมู่ ตามวัตถุประสงค์การศึกษา แล้วสรุปวิเคราะห์เป็นภาพรวมของประวัติความเป็นมาของป่า กระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ป่าชุมชน และแนวทางในการอนุรักษ์ ป่าชุมชนฉบับบ้านแต่ และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการและการใช้ประโยชน์จากป่า

## การนำเสนอข้อมูลผลการวิจัย

นำเสนอผลการวิจัยเป็นเอกสารงานวิจัย ตามรูปแบบของสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน จำนวน 5 บท คือ บทที่ 1 บทนำ บทที่ 2 ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย บทที่ 4 ผลการวิจัย และบทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ เพื่อเสนอต่อสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

## สถานที่ในการวิจัย

พื้นที่วิจัย ได้แก่ ป่าชุมชนฉบับบ้านแต่ ตั้งอยู่พื้นที่บ้านหนองบัว หมู่ที่ 7 ตำบลอีง่อง อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งมีพื้นที่ ประมาณ 841 ไร่ ตั้งอยู่ระหว่างบ้านหนองหนอง หมู่ที่ 5, 9 บ้านหนองบัว หมู่ 7 ตำบลอีง่อง และบ้านเหล่าสือ หมู่ที่ 3 ตำบลศรีโคตร ซึ่งมีขอบเขตพื้นที่ติดต่อกับ 4 หมู่บ้าน ดังนี้

1. บ้านหนองหนอง หมู่ที่ 5 ตำบลอีง่อง อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด
2. บ้านหนองหนอง หมู่ที่ 9 ตำบลอีง่อง อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด
3. บ้านหนองบัว หมู่ที่ 7 ตำบลอีง่อง อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด
4. บ้านเหล่าสือ หมู่ที่ 3 ตำบลศรีโคตร อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด

## ระยะเวลาการดำเนินการวิจัย

ระยะเวลาในการวิจัย ตั้งแต่วันที่ 1 เดือน ตุลาคม พ.ศ. 2556 ถึง วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2557 รวมเป็นเวลา 1 ปี

## ปฏิทินการปฏิบัติงาน

ตารางที่ 1 แสดงปฏิทินการปฏิบัติงาน

ที่	รายการกิจกรรม	วัน/เดือน/ปี	ประชากร กลุ่มเป้าหมาย	เครื่องมือวิจัย	ผลที่คาดว่าจะได้รับ
1	ชี้แจงโครงการ วัตถุประสงค์ กระบวนการ การทำงาน และขอ ความร่วมมือ เข้าร่วม โครงการ	1 ตุลาคม 2556	ผู้นำหมู่บ้าน และประชากร กลุ่มเป้าหมาย จำนวน 44 รูป/ ราย	โครงการวิจัย	ทุกคนเข้าใจ วัตถุประสงค์ ความสำคัญ ขั้นตอนการ ทำงานวิจัย
2	สร้างเครื่องมือวิจัยเพื่อ ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล ที่สอดคล้องกับ วัตถุประสงค์	1 กุมภาพันธ์ 2557	ผู้วิจัยและคณะ		ได้เครื่องมือ วิจัยที่สอดคล้อง กับ วัตถุประสงค์ ของงานวิจัย
3	ชุมชนร่วมมือกันศึกษา สภาพป่าชุมชนดงบ้าน เต้ สํารวจป่าชุมชนดง	1 เมษายน 2557	ผู้นำหมู่บ้าน และประชากร กลุ่มเป้าหมาย	แบบสำรวจ แบบสังเกต (โดยได้เชิญ	ได้ข้อมูล - สภาพป่า ชุมชนดง ตำบลอีจ๋อง

ที่	รายการกิจกรรม	วัน/เดือน/ปี	ประชากร กลุ่มเป้าหมาย	เครื่องมือวิจัย	ผลที่คาดว่าจะได้รับ
4	จัดเวทีสรุปผลการ ศึกษาสภาพป่าชุมชน ดงบ้านदै	1 มิถุนายน 2557	ผู้วิจัย และ ประชากร กลุ่มเป้าหมาย จำนวน 44 รูป/ ราย	แบบ สัมภาษณ์ (ได้ขอความ อนุเคราะห์ ผู้ทรงคุณวุฒิ ตอบแบบ สัมภาษณ์ ซึ่ง อาจจะไม่เข้า ร่วมการจัดเวที สรุปผลก็ได้)	- ได้ข้อมูล สภาพป่าฯ - ได้รับทราบ ปัญหาด้าน ต่างๆ ที่เป็น ปัจจัยด้านลบ ต่อป่าชุมชน ดงบ้านदै
5	จัดเวทีศึกษา ชุมชน ร่วมมือกันกำหนดแนว ทางการอนุรักษ์ ป่าชุมชน ดงบ้านदै	1 กรกฎาคม 2557	ผู้วิจัย ผู้นำชุมชนและ ประชากร กลุ่มเป้าหมาย จำนวน 39 ราย	แบบบันทึก การประชุม กลุ่มย่อย (โดยได้เชิญ เข้าร่วมการจัด เวทีศึกษา)	ยกร่างแนว ทางการ อนุรักษ์ ป่าชุมชน ดงบ้านदै
7	จัดทำรายงานวิจัย ตาม รูปแบบ นำเสนอต่อ มหาวิทยาลัยชีวิต	1 ตุลาคม 2557	ผู้วิจัยและคณะ		

## บทที่ 4 ผลการวิจัย

การวิจัย เรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนดงบ้านแต้ ตำบลอึ่งอ่อง อำเภอดุสิต จังหวัดร้อยเอ็ด ในครั้งนี้ ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์ตามลำดับ ดังนี้

ตอนที่ 1 ประวัติความเป็นมาของป่าชุมชนดงบ้านแต้ ที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวตำบลอึ่งอ่อง อำเภอดุสิต จังหวัดร้อยเอ็ด

ตอนที่ 2 กระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนดงบ้านแต้ ตำบลอึ่งอ่อง อำเภอดุสิต จังหวัดร้อยเอ็ด

ตอนที่ 3 แนวทางการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนดงบ้านแต้ ตำบลอึ่งอ่อง อำเภอดุสิต จังหวัดร้อยเอ็ด

### ผลการวิจัย

1. ตอนที่ 1 ประวัติความเป็นมาของป่าชุมชนดงบ้านแต้ ที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวตำบลอึ่งอ่อง อำเภอดุสิต จังหวัดร้อยเอ็ด

ผู้วิจัย ผู้นำหมู่บ้าน และประชากรกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 39 คน ได้ร่วมมือกันศึกษาสภาพป่าชุมชนดงบ้านแต้ สำรวจป่าชุมชนดงบ้านแต้ โดยใช้การแบบสำรวจ แบบสังเกต สามารถสรุปผลได้ ดังนี้

1.1 ประวัติความเป็นมาของป่าชุมชนดงบ้านแต้ ในอดีต เป็นดังนี้

ผลการวิเคราะห์พบว่า ป่าชุมชนดงบ้านแต้ ตั้งอยู่ระหว่างบ้านหนองบัว หมู่ที่ 7 บ้านหนองหนอง หมู่ที่ 5, 9 ตำบลอึ่งอ่อง และบ้านเหล่าลือ หมู่ที่ 3 ตำบลศรีโคตร อำเภอดุสิต จังหวัดร้อยเอ็ด มีเนื้อที่ประมาณ 1,800 ไร่ มีสภาพป่าเป็นป่าไม้เบญจพรรณ ที่อุดมสมบูรณ์ ประกอบไปด้วย ไม้ขนาดพันธุ์ โดยเฉพาะสมุนไพรรักษาโรค ไม้ยาง ไม้ตะแบก ไม้ประดู่ มีสัตว์ป่านานาชนิดอาศัยอยู่มากมาย เช่น นกประเภทต่าง กระรอก กระแต อีเห็น เป็นต้น

สภาพทรัพยากรในป่าชุมชนบ้านแต้ ตำบลอึ่งอ่องในอดีต คือป่าดงบ้านแต้ที่มีความอุดมสมบูรณ์และสำคัญต่อการดำรงชีวิตของผู้นับในชุมชน ป่าไม้ทุกประเภททุกชนิด

เปรียบเสมือนแหล่งอาหารของมนุษย์หรือของชุมชน เนื่องจากป่าไม้ธรรมชาติ มีความหลากหลายทางชีวภาพทั้งพืชและสัตว์เหล่านี้ เป็นปัจจัยสำคัญในการให้อาหาร ยารักษาโรค เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยพลังงาน และให้ความสะดวกสบายต่อการดำรงชีวิตของชุมชน ยังให้ไม้ใช้สอย ให้ของป่า ให้สัตว์ ในการดำรงชีวิตของผู้ที่อยู่อาศัยใกล้เคียงหรือภายในป่า ชุมชนบ้านหนองบัว มีป่าไม้อุดมสมบูรณ์เปรียบเสมือนได้ครอบครองทรัพย์อันมหาศาล กล่าวคือ คุณค่าทางสังคมและเศรษฐกิจของทรัพยากรป่าไม้ให้คุณประโยชน์โดยตรง เช่น เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า แหล่งท่องเที่ยว และสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ (นายเคน กิมภา, 2558, สัมภาษณ์)

### 1.2 ข้อมูลป่าไม้ในป่าชุมชนดงบ้านเต้ ตำบลอิงอ้ง ในปัจจุบัน

ประวัติความเป็นมาของป่าชุมชนดงบ้านเต้ ตำบลอิงอ้งในปัจจุบัน เป็นดังนี้ เมื่อปี พ.ศ. 2528 ประชาชนได้มีการบุกเบิกแผ้วถางป่าอย่างผิดกฎหมายแพร่กระจายอย่างกว้างขวาง ทำให้พื้นที่ป่าไม้ลดลง เพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจตามนโยบายของทางราชการ เช่น ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ปลูกยูคาลิปตัส ทำไร่เลื่อนลอย ทำให้ป่าเสื่อมโทรม ขาดความอุดมสมบูรณ์ มีการลักลอบตัดไม้ เหลือประมาณ 841 ไร่ ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและ ความอุดมสมบูรณ์ของป่าลดลง เช่น แหล่งอาหาร พืชต่างๆ และสมุนไพรลดน้อยลงอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพเศรษฐกิจ สังคม ทั้งระดับครัวเรือนและชุมชน (นายเคน กิมภา, 2558, สัมภาษณ์)

ผลการวิเคราะห์พบว่า ปัจจุบันป่าชุมชนดงบ้านเต้มีความอุดมสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น เนื่องจากได้มีโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระบรมราชินีนาถ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มพื้นที่สีเขียวฟื้นฟูสภาพป่า องค์การบริหารส่วนตำบลอิงอ้ง ได้มีการกันแนวเขตป่าชุมชนดงบ้านเต้ โดยการขุดคลองรอบแนวเขตป่าชุมชนดงบ้านเต้ เพื่อแก้ไขปัญหาการบุกรุกทำลายป่า

เมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2540 ประชาชนบ้านหนองบัว หมู่ 7 ร่วมกับพระสงฆ์ได้สร้างวัดป่าในเขตป่าชุมชนดงบ้านเต้ ทำให้วัดแห่งนี้เป็นที่ปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์มีการปลูกป่าและการวางแผนผังภายในวัดโดยแบ่งออกเป็นโซนๆ ได้แก่ โซนที่เป็นบริเวณของเสนาสนะ มีการปลูกต้นไม้ในลักษณะของสวนหย่อม ส่วนที่เป็นโซนที่ไม่ใช่เสนาสนะได้จัดในลักษณะของสวนป่า โดยดำเนินการในลักษณะของสวนป่า ปลูก พืชสมุนไพร ผักไร้ดินได้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำมาใช้สอยในการอุปโภค บริโภคภายในวัดและชาวบ้านในชุมชนบางส่วนที่เข้ามาขอไปทำอาหาร และการที่มีวัดป่านี้สามารถแก้ไขปัญหาการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าได้ระดับหนึ่ง

ผู้วิจัยได้จัดเวทีสรุปผลการ ศึกษาสภาพป่าชุมชนดงบ้านเต้ กับประชากรกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 44 รูป/ราย โดยใช้แบบสัมภาษณ์ และได้ขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิตอบแบบสัมภาษณ์ ซึ่งอาจจะไม่เข้าร่วมการจัดเวทีสรุปผลก็ได้ สามารถสรุปผลได้ ดังนี้

1. ความเชื่อตามหลักพุทธธรรม การนำเสนอความเชื่อตามหลักพุทธธรรมนั้น ผู้วิจัยขอนำเสนอตามหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน ประกอบด้วย

1.1 ร่วมริเริ่ม ผลจากการวิเคราะห์พบว่า ความเชื่อที่ชุมชนยังถือปฏิบัติและยึดเหนี่ยวจิตใจในการอนุรักษ์ป่าของประชาชน ได้แก่ การตั้งศาลปู่-ตา ของชุมชนบ้านหนองบัว เป็นความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ ที่เป็นกลไกและมาตรการที่มีประสิทธิภาพในการจัดระเบียบสังคม กล่าวคือ ก่อให้เกิดการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม การปลูกฝังจิตสำนึกของชุมชนเรื่องการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ และช่วยในการสร้างเสริมจิตวิญญาณที่เอื้อเพื่อเกื้อหนุนกันระหว่างคนกับสรรพสิ่งที้นอกเหนือคำอธิบายด้วยหลักเหตุและผล การริเริ่มโดยให้พระสงฆ์ ให้พ่อจ๋า แม่จ๋า เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมในโอกาสที่สำคัญๆ เช่น การเซ่นไหว้ ศาลปู่-ตา ของชาวบ้านหนองบัว ผลสืบเนื่องจากบริเวณดังกล่าวเป็นที่ตั้งศาลทั้งในชุมชนทำให้บริเวณดังกล่าวมีสภาพเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์ ชาวบ้าน ไม่กล้าไปตัดไม้ทำลายป่า เนื่องจากกลัวเกรงผีบรรพบุรุษที่สิงสถิตย์อยู่ ณ บริเวณนั้น ซึ่งมีต้นไม้ขึ้นหนาแน่น ซึ่งถือว่าเป็นกุศโลบายหนึ่งในการอนุรักษ์ป่าอีกรูปแบบหนึ่งในเรื่องความเชื่อที่เหนือธรรมชาติ

1.2 ร่วมคิด ผลจากการวิเคราะห์พบว่า การประกอบพิธีกรรมในเรื่องของความเชื่อต่างๆ ชุมชนมีการประชุมปรึกษาหารือกันตามช่วงฤดูกาล หรือในการจัดทำพิธีกรรม เช่น เซ่นไหว้บวงสรวงบรรพบุรุษซึ่งล่องลับไปแล้ว มีความเชื่อว่าท่านคอยมาดูแลปกป้องรักษา ลูกหลาน ผู้นำของชุมชนมีการวางแผน และเรียกประชุมชาวบ้าน พระ และผู้เกี่ยวข้องทั้งหมดมาปรึกษาหารือเกี่ยวกับการกำหนดวัน กำหนดพิธีการ จัดหางบประมาณ ถือได้ว่าเป็นงานประเพณีของท้องถิ่น

1.3 ร่วมดำเนินงาน ผลจากการวิเคราะห์พบว่า การจัดกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน มีการมอบหมายหน้าที่ภารกิจต่างๆ ตามบทบาทของบุคคลในท้องถิ่น ในรูปของคณะกรรมการ การจัดงาน เช่น พระสงฆ์จะมีหน้าที่ประกอบพิธีกรรม ผู้นำชุมชนมีหน้าที่จัดเตรียมสถานที่ อุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้ เป็นต้น

1.4 ร่วมควบคุม ผลจากการวิเคราะห์พบว่า การใช้ทรัพยากรธรรมชาติจำพวกป่าไม้และสัตว์ป่าชุมชนมีการควบคุมการใช้ประโยชน์ ในลักษณะภูมิปัญญาพื้นบ้านที่สืบทอดเป็นมรดกในรูปแบบที่เรียกว่า “ชะล่า” หรือ ข้อห้าม เป็นต้นว่า ห้ามกินเนื้อสัตว์บางชนิด เช่น เต่า กระรอกเผือก ผู้ฝ่าฝืนจะทำให้มนต์เสื่อมความศักดิ์สิทธิ์หรือมีอันเป็นไปต่างๆ ในกรณีเก็บยาสมุนไพร ก็เช่นกัน ต้องมีพิธีกรรมเช่นสรวง บัดพลีกับผี หรือเทวดาที่นั้งรักษาต้นไม้ต่างๆ เพื่อขออนุญาตก่อนที่จะลิดรอน ขุดตัดเอาเฉพาะราก หัว เปลือก กิ่ง ใบ ยอด ดอก ผล เท่านั้น มิได้ทำลายทั้งต้น มิฉะนั้นแล้วจะถือว่าผิดครูที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้มาแต่ต้น

1.5 ร่วมประเมินผล ผลจากการวิเคราะห์พบว่า การประเมินผล ความเชื่อตามหลักพุทธธรรมได้จากการสังเกต และสอบถามจากความรู้สึกรับผิดชอบชั่วดี อนุรักษ์ป่าโดยเกิดจากจิตสำนึกที่ตื่นมด้วยตนเอง ไม่มีใครบังคับ ไม่อยากทำลาย เพราะเกิดความละเอียดรอบาป ไม่อยากทำชั่ว เพราะจิตสำนึกที่ตื่นมได้ด้วยตนเอง

1.6 ร่วมรับผลประโยชน์ ผลจากการวิเคราะห์พบว่า ผลการอนุรักษ์ที่ใช้ความเชื่อของคนในชุมชนเป็นวิธีการที่เกิดจากความสำนึกของทุกคน ทำให้มีการอนุรักษ์ป่า ทรัพยากรธรรมชาติมีความสมดุลเกิดความชุ่มชื้น อากาศบริเวณป่ามีความสดชื่นและบริสุทธิ์ ชาวบ้านได้รับประโยชน์จากสภาพอากาศที่ไม่ร้อนจัด สามารถหาผลผลิตจากป่านำมาทำอาหาร และทำเป็นฟืนในการหุงต้มอาหาร และยังได้รับประโยชน์จากการเก็บสมุนไพรรักษาโรคด้วย (นายคำสี ป้อมคงยาง, 2558, สัมภาษณ์)

2. ความเชื่อตามวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม เกี่ยวกับป่า การนำเสนอความเชื่อตามวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม เกี่ยวกับป่า นั้น ผู้วิจัยขอนำเสนอตามหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน ประกอบด้วย

2.1 ร่วมริเริ่ม ผลจากการวิเคราะห์พบว่า วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม เกี่ยวกับป่า นั้น วัฒนธรรมความเชื่อดั้งเดิมของชุมชนดงบ้านเต้ได้กั้นเขตพื้นที่ประมาณ 40 ไร่ เป็นเขตหวงห้าม ซึ่งถือเป็นแหล่งที่ชุมชนให้ความเคารพนับถือ คือ ดอนปู่ตา ชาวบ้านเรียกว่า ดอนหลวงคินี คือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้านที่ชุมชนให้ความเคารพนับถือศรัทธา

2.2 ร่วมคิด ผลจากการวิเคราะห์พบว่า ชุมชนมีความเชื่อว่า ดอนหลวงคินี เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้านที่ถ้าบนบานแล้วจะทำให้แคล้วคลาด และประสบความสำเร็จในสิ่งที่ต้อง การถ้าหากสำเร็จแล้วต้องแก้บนตามที่บนไว้ เช่น เหล้าไห ไก่ตัว ทุกปี จะมีการเลี้ยงดอนปู่ตาในวันพุธแรกของเดือน 6 และเชื่อว่าหลวงคินีจะรักษาป่าได้โดยหากมีใครบุกรุกจะมีอันเป็นไปในทางไม่ดี เชื่อกันว่าการที่มีป่าอุดมสมบูรณ์จะทำให้มีแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์ให้แก่ชุมชน เช่น พืชผักชนิดต่าง ๆ สัตว์ป่านานาชนิด มีเห็ดชนิดต่าง ๆ ส่งผลให้ไม่มีใครกล้าไปตัดไม้ทำลายป่าในเขตดอนปู่ตา

2.3 ร่วมดำเนินงาน ผลจากการวิเคราะห์พบว่า การจัดกิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชน คนในชุมชนจะร่วมกันประกอบพิธีกรรม บวงสรวง แก้บน วันพุธแรกของเดือน 6 มีการนำเต่า (ควายทาม) มาเป็นเครื่องเซ่นไหว้ เป็นประจำทุกๆ ปี

2.4 ร่วมควบคุม ผลจากการวิเคราะห์พบว่า การใช้ทรัพยากรธรรมชาติจำพวกป่าไม้และสัตว์ป่าชุมชนมีการควบคุมการใช้ประโยชน์ ในลักษณะภูมิปัญญาพื้นบ้านที่สืบทอด หากมีใครบุกรุกจะมีอันเป็นไปในทางไม่ดี

2.5 ร่วมประเมินผล ผลจากการวิเคราะห์พบว่า การประเมินผล ความเชื่อตาม วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรมเกี่ยวกับป่าได้จากการสังเกต และสอบถามจากความรู้สึกับผิดชอบ ชั่วดี อนุรักษ์ป่าโดยเกิดจากจิตสำนึกที่ฝังงมด้วยตนเอง ไม่มีใครบังคับ ไม่อยากทำลาย เพราะเกิด ความกลัว กลัวตนเองและคนในครอบครัวไม่ได้รับความปลอดภัยเพราะเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีจริง

2.6 ร่วมรับผลประโยชน์ ผลจากการวิเคราะห์พบว่า ผลการอนุรักษ์ที่ใช้ความ เชื่อตามวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรมเกี่ยวกับป่าของคนในชุมชนเป็นวิธีการที่เกิดจากความสำนึก ของทุกคน ทำให้มีการอนุรักษ์ป่าทรัพยากรธรรมชาติมีความสมดุลเกิดความชุ่มชื้น อากาศบริเวณ ป่ามีความสดชื่นและบริสุทธิ์ ชาวบ้านได้รับประโยชน์จากสภาพอากาศที่ไม่ร้อนจัด สามารถหา ผลผลิตจากป่านำมาทำอาหาร และทำเป็นฟืนในการหุงต้มอาหาร และยังได้รับประโยชน์จากการ เก็บสมุนไพรรักษาโรคด้วย (นางสาย นุตสาท่า, 2558, สัมภาษณ์)

3. การให้ความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องของการอนุรักษ์ป่า การนำเสนอการให้ ความรู้ ความเข้าใจในเรื่องการอนุรักษ์ป่าชุมชนดงบ้านแต่ ได้แก่ การประชุม อบรม สัมมนา เิงปฏิบัติกร และการศึกษาดูงาน เพื่อเป็นการแสวงหา แลกเปลี่ยน และถ่ายทอดความรู้ ให้แก่ นักเรียน นักศึกษา เป็นรูปแบบหนึ่งที่ทำให้ชุมชนเกิดความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ดี ในการ อนุรักษ์ป่า ผู้วิจัยขอนำเสนอตามหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน ประกอบด้วย

3.1 ร่วมริเริ่ม ผลจากการวิเคราะห์พบว่า การให้ความรู้ ความเข้าใจ ในการ อนุรักษ์ป่าวัฒนธรรมในวัด ผู้ริเริ่ม คือ เจ้าอาวาสและพระสงฆ์ภายในวัด รวมถึงส่วนราชการที่ได้ จัดอบรมโดยกำหนด โครงการอบรมให้ความรู้กับประชาชนในท้องถิ่น สำหรับวัดมีการริเริ่มโดย การสั่งสอนหรือเทศนาธรรมใน โอกาสต่างๆ ที่ญาติโยมเข้ามาประกอบกิจกรรม เช่น วัดพระมีการ เทศน์สอน เรื่อง การไม่ทำลายต้นไม้ ซึ่งถึงคุณและโทษของการทำลายสิ่งแวดล้อม หรือผู้ริเริ่ม คือ ผู้นำชุมชน กรณีผู้วิจัยซึ่งเป็นกำนันตำบลอึ่งอ่อง และเป็นอาจารย์สอนนักศึกษาสถาบันการเรียนรู้เพื่อ ปวงชน ได้มีการจัดให้มีการอบรม การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ ให้ความรู้ ความเข้าใจเรื่องการอนุรักษ์ ป่าชุมชนให้แก่ นักเรียน นักศึกษา และผู้นำชุมชน เข้าไปเก็บข้อมูลในป่าชุมชนดงบ้านแต่ ตำบล อึ่งอ่อง

3.2 ร่วมคิด ผลจากการวิเคราะห์พบว่า การจัดกิจกรรมในการให้ความรู้ ความ เข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ที่เกิดขึ้น โดยใช้สถานที่ป่าชุมชนดงบ้านแต่ เป็นลักษณะการประชุม อบรม สัมมนาเชิงปฏิบัติกร โดยมีกรวางแผน และร่วมคิดในการกำหนดกิจกรรม หัวข้อการ อบรม เนื้อหาสาระตลอดจนการกำหนดวันในการอบรม สัมมนาเชิงปฏิบัติกร

3.3 ร่วมดำเนินงาน ผลจากการวิเคราะห์พบว่า การดำเนินงานที่ให้ความรู้ ความเข้าใจในการอนุรักษ์ป่าชุมชนดงบ้านแต่ ผู้วิจัยค้นพบว่า เป็นหลายรูปแบบ ได้แก่ การอบรม

สัมมนา การจัดทำสื่อในรูปแบบต่างๆ เช่น การจัดทำป้ายข้อตกลงร่วมกันระหว่างคนในชุมชน การสร้างกติการ่วมกัน โดยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในท้องถิ่น

3.4 ร่วมควบคุม ผลจากการวิเคราะห์พบว่า การควบคุมดูแลการจัดการให้ความรู้เป็นหน้าที่ของหน่วยงานที่รับผิดชอบในการดำเนินงานตั้งแต่ต้นจนจบขบวนการ การควบคุมดูแลก็จะเป็นหน้าที่ของคนในชุมชน และผู้ที่ใช้ประโยชน์จากป่า ผู้นำชุมชนให้การดูแลความเรียบร้อยจนถึงการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์

3.5 ร่วมประเมินผล ผลจากการวิเคราะห์พบว่า การประเมินผลจากผู้เข้าร่วมการอบรมหรือกลุ่มเป้าหมายที่เข้ารับการอบรม เพื่อประเมินผลสัมฤทธิ์จากการให้ความรู้ ความเข้าใจ ถึงความตระหนักในด้านจิตสำนึกร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนคงบ้านแต่ โดยกำหนดตัวชี้วัดจากการเข้ามาทำลายและลักลอบตัดไม้ทำลายป่า ว่าชาวบ้านยังมีการบุกรุกมากน้อยเพียงใด ผู้ประเมินได้แก่ พระ ผู้นำชุมชน นอกจากนี้ การวัดโดยการสังเกตพฤติกรรมของชาวบ้านว่ามีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจากการเป็นผู้ทำลาย มาเป็นผู้อนุรักษ์หรือไม่

3.6 ร่วมรับผลประโยชน์ ผลจากการวิเคราะห์พบว่า เมื่อวัดสามารถมีพื้นที่ป่าเพิ่มมากขึ้นจากการที่ประชาชนในท้องถิ่น ได้ช่วยกันอนุรักษ์ผืนป่าไว้ได้อย่างยั่งยืน ทุกคนก็จะได้รับผลประโยชน์จากป่าในแง่ของปัจจัย 4 ประกอบด้วย อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ซึ่งเป็นผลผลิตจากป่าโดยตรง ทางอ้อมทำให้อากาศในบริเวณนั้นมีความชุ่มชื้น มีฝนตกถูกต้องตามฤดูกาล ส่วนการแบ่งปันผลประโยชน์ต้องมีกติกา และวิธีการจัดสรรให้เกิดความยุติธรรมต่อทุกคนในท้องถิ่น (นายคำสี ป้อมคงยาง, 2558, สัมภาษณ์)

4. การจัดกิจกรรมส่งเสริมการอนุรักษ์ การนำเสนอการจัดกิจกรรมส่งเสริมการอนุรักษ์ ป่าเป็นการปลูกฝังนิสัย พร้อมให้ความรู้ ความเข้าใจในเรื่องการอนุรักษ์ป่าแก่ประชาชนในชุมชนที่มีพื้นที่ติดต่อกับป่า ได้แก่ การจัดกิจกรรมการปลูกต้นไม้ เนื่องในวันต้นไม้แห่งชาติ ซึ่งรัฐบาลได้กำหนดให้วันวิสาขบูชาของทุกปี เป็นวันต้นไม้แห่งชาติ กิจกรรมที่จัดนอกจากทำบุญตักบาตร ฟังเทศน์ ปฏิบัติธรรม การเวียนเทียน แล้วในวันนั้นควรจัดให้มีกิจกรรมปลูกต้นไม้ด้วยถือว่าเป็นรูปแบบหนึ่งที่ทำให้ชุมชนเกิดความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ดี ในการอนุรักษ์ป่าชุมชนคงบ้านแต่ ผู้วิจัยขอแนะนำเสนอตามหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน ประกอบด้วย

4.1 ร่วมริเริ่ม ผลจากการวิเคราะห์พบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลอึ่งอ่าง และผู้นำชุมชนเป็นผู้ริเริ่มในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการอนุรักษ์ป่า เช่น การปลูกต้นไม้ในเทศกาลวันสำคัญของชาติ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการปลูกต้นไม้ในวันอาทิตย์ที่มีการจัดกิจกรรมอื่น และมีการเชิญประธานในพิธีและผู้มีเกียรติได้ปลูกต้นไม้ เพื่อเป็นเกียรติกับการจัดงานในแต่ละครั้ง

4.2 ร่วมคิด ผลจากการวิเคราะห์พบว่า ในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการอนุรักษ์ป่าทุกครั้ง ได้เชิญคณะผู้บริหาร สภากองการบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน ผู้บริหาร โรงเรียนมา ร่วมประชุมปรึกษาหารือ และมีการมอบหมายหน้าที่รับผิดชอบในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกิจกรรมที่กำหนด

4.3 ร่วมดำเนินงาน ผลจากการวิเคราะห์พบว่า องค์การบริหารส่วนตำบล อีง่อง ผู้นำชุมชน และประชาชนได้มีส่วนร่วมดำเนินงาน และร่วมกิจกรรมตามบทบาทหน้าที่ โดยองค์การบริหารส่วนตำบลให้การสนับสนุนงบประมาณดำเนินการ มีการแต่งตั้งคณะกรรมการเป็นคำสั่งชัดเจนและมีการประชุมมอบหมายภารกิจกับผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด ทั้งภาครัฐ และชุมชน

4.4 ร่วมควบคุม ผลจากการวิเคราะห์พบว่า ประชาชน ผู้นำชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้าน เยาวชน นักเรียน และพระสงฆ์ในวัดมีส่วนร่วมในการควบคุมการดำเนินงานตั้งแต่เริ่มกิจกรรมจนเสร็จสิ้นกิจกรรม ทุกคนมีส่วนร่วมในการควบคุมทุกขั้นตอนของการดำเนินงานตามกิจกรรมที่กำหนด

4.5 ร่วมประเมินผล ผลจากการวิเคราะห์พบว่า การประเมินผลกิจกรรมให้ทุกภาคส่วนในชุมชน มีส่วนร่วมกิจกรรมได้มีการประเมินความสำเร็จของงาน โดยใช้เป็นแบบประเมินวัดความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรม เสนอแนะการจัดกิจกรรมครั้งต่อไป เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการจัดกิจกรรมต่อไป

4.6 ร่วมรับผลประโยชน์ ผลจากการวิเคราะห์พบว่า ผลประโยชน์ในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการอนุรักษ์ป่าในกลุ่มของเยาวชน นักเรียน นักศึกษา ที่เข้าร่วมการจัดการอบรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ ได้รับผลประโยชน์ในลักษณะการได้รับความรู้ และทักษะต่างๆ จากการได้เข้าศึกษาในป่าชุมชนดงบ้านเต้ และทำให้ชุมชนมีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ (นายคำลี ป้อมดงยาง, 2558, สัมภาษณ์)

สรุป แนวทางที่เหมาะสมของการอนุรักษ์ป่าชุมชนดงบ้านเต้ โดยประชาชนมีส่วนร่วม คือ การที่ให้ทุกภาคส่วนในชุมชนได้มีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มโครงการจนกระทั่งเสร็จสิ้นโครงการ โดยให้มีส่วนร่วมในการร่วมริเริ่ม ร่วมคิด ร่วมดำเนินงาน ร่วมควบคุม ร่วมประเมิน และร่วมรับผล ประโยชน์ นอกจากนี้ วัดได้กำหนดให้เขตวัดเป็นเขตอภัยทาน เพื่อให้เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์บก สัตว์น้ำ และสัตว์ปีก ที่ไม่เป็นพิษเป็นภัย ได้อาศัยความร่มเย็นเป็นสุขปราศจากการถูกเบียดเบียน หรือถูกรบกวนด้วยประการใด ๆ

1.3 (ร่าง) แนวทางที่เหมาะสมของการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ป่าชุมชนดงบ้านเต้ ตำบลอึ่งอึ่ง โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน

ผู้วิจัยได้จัดเวทีศึกษา ชุมชนร่วมมือกันกำหนดแนวทางการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ป่าชุมชนดงบ้านเต้ ได้เชิญเข้าร่วมการจัดเวทีศึกษา กับ ผู้นำชุมชน และประชากรกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 39 ราย โดยใช้แบบบันทึกการประชุมกลุ่มย่อย สามารถสรุปผลได้ ดังนี้

1.3.1 การจัดกิจกรรมส่งเสริมการปลูกป่า การนำเสนอการจัดกิจกรรมส่งเสริมการปลูกป่า เพื่อการฟื้นฟูสภาพป่าที่เสื่อมโทรมให้กลับมาเป็นป่าที่สมบูรณ์ นั้นมีหลากหลายรูปแบบ อาทิเช่น การปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติในวโรกาสที่สำคัญๆ การปลูกทดแทนบริเวณที่ถูกไฟป่า โดยเฉพาะบริเวณที่ติดกับไร่ของชาวบ้านที่มีการเผาไร่นา หลังจากเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้ว การปลูกป่าเสริมขึ้นทดแทน เป็นรูปแบบหนึ่งที่ทำให้ชุมชนเกิดความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ดีในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะป่าไม้นั้น ผู้วิจัยขอแนะนำตามหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อให้ประชาชนเกิดความรู้สึกมีความรับผิดชอบที่ต้องกระทำ และต้องทำให้ได้เป็นกิจกรรมของชุมชน ประกอบด้วย

1.3.1.1 ร่วมริเริ่ม ผลจากการวิเคราะห์พบว่า องค์กรบริหารส่วนตำบลอึ่งอึ่ง กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประชาชนในหมู่บ้าน ร่วมกันฟื้นฟูการปลูกป่าชุมชนดงบ้านเต้ ในวันสำคัญต่างๆ ของพระพุทธศาสนา วันสำคัญของชาติ เช่น วันเข้าพรรษา วันเฉลิมพระชนพรรษาสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ วันเฉลิมพระชนพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นต้น

1.3.1.2 ร่วมคิด ผลจากการวิเคราะห์พบว่า จัดให้มีการประชุมบุคคลจากหลากหลายอาชีพและวงการต่างๆ เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการช่วยกันคิดวิธีการที่จะฟื้นฟูป่าอย่างเป็นระบบ โดยการจัดทำเป็นแผนงาน โครงการที่จัดร่วมกับหน่วยงานทางราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และชุมชน ด้วยวิธีการเสนอแผนเข้าไปในข้อบัญญัติ โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่สามารถสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินการ ส่วนชาวบ้านร่วมแรงร่วมใจในการดำเนินการ

1.3.1.3 ร่วมดำเนินงาน ผลจากการวิเคราะห์พบว่า เมื่อร่วมกันคิดวิธีการที่จะฟื้นฟูป่าซึ่งเกิดจากบุคคลหลากหลายแล้ว ก็ได้กำหนดขั้นตอนในการดำเนินงานต่างๆ มีการกำหนดเป็นรูปธรรม ขั้นตอนที่ชัดเจน

1.3.1.4 ร่วมควบคุม ผลจากการวิเคราะห์พบว่า การจัดกิจกรรมการปลูกป่าให้เกิดขึ้นให้ได้ จัดหาพรรณไม้มาปลูก อนุรักษ์ ฟื้นฟูดูแลรักษา ใส่ปุ๋ย รดน้ำพรวนดิน ไม่ให้ชำรุดเหี่ยวตาย หรือ จัดกิจกรรมที่น่าสนใจ ให้เกิดความตระหนักอย่างต่อเนื่อง

1.3.1.5 ร่วมคิด ผลจากการวิเคราะห์พบว่า สังเกต สัมภาษณ์ และสนทนากลุ่ม โดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง มีแบบสำหรับประเมินกิจกรรมส่งเสริมการปลูกป่าในแต่ละครั้ง เพื่อจะให้มีข้อมูลไว้ปรับปรุง ครั้งต่อไป

1.3.1.6 ร่วมรับผลประโยชน์ ผลจากการวิเคราะห์พบว่า มีการจัดกิจกรรมกันจริง ตามแผนที่วางไว้ในแผนการดำเนินงานประจำปี ทุกคนเข้าร่วมกิจกรรมด้วยจิตสำนึกแห่งความต้องการที่จะฟื้นฟูให้เกิดป่าวัฒนธรรมให้ได้ และเป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ โดยไม่มีเงื่อนไข (นายพิชิต หอมพุง, 2558, สัมภาษณ์)

1.3.2 การประชาสัมพันธ์ ผลจากการวิเคราะห์พบว่า เชิญชวน ชักจูง จูงใจ ให้ชุมชนร่วมกิจกรรม ด้วยสื่อต่างๆ ขั้นตอนการประชาสัมพันธ์ ในรูปแบบการสื่อสารทางเดียวหรือสองทาง ได้แก่ ในรูปแบบสิ่งตีพิมพ์ต่างๆ เช่น แผ่นพับประชาสัมพันธ์ วารสาร ส่วนการสื่อสารสองทาง ได้แก่ การบอกกล่าว การเทศน์สั่งสอนในโอกาสสำคัญ มีการพบประพุดคุยสนทนาธรรม

1.3.2.1 ร่วมริเริ่ม ผลจากการวิเคราะห์พบว่า องค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำท้องถิ่น ผู้นำท้องที่ เริ่มการประชาสัมพันธ์ เชิญชวนครั้งแรกก่อน โดยอาจจะเริ่มจากการพูดคุยในการประชุมประจำเดือนประชุมประชาคม ให้คนส่วนใหญ่เข้าใจ

1.3.2.2 ร่วมคิด ผลจากการวิเคราะห์พบว่า มีการประชุมแกนนำชุมชน พระครู อาจารย์ เพื่อจะได้ร่วมกันคิดวิธีการที่จะประชาสัมพันธ์ให้ได้ผล และเกิดเป็นรูปธรรมให้ได้

1.3.2.3 ร่วมดำเนินงาน ผลจากการวิเคราะห์พบว่า จัดประชาสัมพันธ์ ตามสื่อต่าง ๆ ตามที่ได้ริเริ่มและร่วมคิดกันไว้ในรูปแบบต่างๆ เช่น เสียงตามสาย แผ่นป้ายโฆษณา เชิญชวน รายการวิทยุชุมชน เป็นต้น

1.3.2.4 ร่วมควบคุม ผลจากการวิเคราะห์พบว่า ให้มีคณะกรรมการที่จะรับผิดชอบ พร้อมการประชาสัมพันธ์ให้ได้ตรงตามเป้าประสงค์ที่วางไว้ กำกับดูแลให้มีการประชาสัมพันธ์อย่างทั่วถึง ไปยังกลุ่มเป้าหมายในทุกๆ วงการที่ต้องการ

1.3.2.5 ร่วมประเมินผล ผลจากการวิเคราะห์พบว่า การประชาสัมพันธ์ เชิญชวน ชักจูง จูงใจ ให้ประชาชนเข้าร่วมอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชน จากการพูดคุยสอบถามว่าได้รับทราบข้อความ มีความรู้ ความเข้าใจ ในกิจกรรมที่เชิญชวนชักนำหรือไม่อย่างไร

1.3.2.6 ร่วมรับผลประโยชน์ ผลจากการวิเคราะห์พบว่า จากการประชาสัมพันธ์ เชิญชวน ชักจูง จูงใจ ให้ประชาชนร่วมกิจกรรม คือ การที่ประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมวันงานที่ได้ริเริ่มจัดขึ้นและดำเนินการจัดด้วยความสมัครใจ เต็มใจ และคิดถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก (นางละเอียด พรหมมาสุข, 2558, สัมภาษณ์)

1.3.3 การป้องกันไฟฟ้า ผลจากการวิเคราะห์พบว่า การป้องกันไฟฟ้าเป็นการทำเพื่อสร้างความชุ่มชื้น ให้ป่าคงอยู่ และชุมชนช่วยกันดูแลไม่ให้เกิดไฟไหม้ป่าขึ้น โดยมีวิธีการให้ประชาชนช่วยกันเป็นหูเป็นตาในการสอดส่องไม่ให้เกิดไฟป่า โดยเฉพาะห้ามไม่ให้ชาวบ้านจุดไฟเผาทุกกรณี ประกอบด้วย

1.3.3.1 ร่วมริเริ่ม ผลจากการวิเคราะห์พบว่า โดยให้ชุมชน ผู้นำชุมชน ประชาชน พระ ให้เห็นโทษของไฟฟ้า และการสูญเสียเมื่อเกิดไฟไหม้ป่า การริเริ่มเกิดจากการพูดคุย นำหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันไฟฟ้าในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วม มีการวางแผนไว้ล่วงหน้าเพื่อป้องกัน โดยการจัดตั้งอาสาสมัครพิทักษ์ไฟฟ้า หากเกิดมีการวางแผนรองรับอย่างไร มีการกำหนดรูปแบบออกมาเป็นมาตรการที่ชัดเจน

1.3.3.2 ร่วมคิด ผลจากการวิเคราะห์พบว่า วิธีการที่จะป้องกัน ไม่ให้เกิดไฟไหม้ป่า เช่น สร้างแนวกันไฟ ปลูกต้นไม้กันไฟ ให้ชาวบ้านไม่จุดไฟใกล้บริเวณป่า เป็นต้น เป็นการร่วมกันคิดหาวิธีที่จะไม่ให้ป่าเกิดไฟไหม้

1.3.3.3 ร่วมดำเนินงาน ผลจากการวิเคราะห์พบว่า จัดวิธีการป้องกันไฟฟ้า เช่น ช่วยกันสร้างแนวกันไฟ หาอุปกรณ์ที่ใช้ในการดับไฟฟ้า เตรียมความพร้อมเมื่อเกิดไฟฟ้าสามารถที่จะทำการดับไฟได้ทันทั่วทั้งที่มีกำหนดโทษสำหรับผู้ที่ทำให้เกิดไฟฟ้า

1.3.3.4 ร่วมควบคุม ผลจากการวิเคราะห์พบว่า จัดให้มีอุปกรณ์พร้อมที่จะทำงานได้ทันทีเมื่อเกิดเหตุไฟไหม้ป่า และให้ชุมชนช่วยกันไม่ให้เกิดไฟป่าอย่างถาวร และเมื่อเกิดเหตุไฟไหม้ป่าต้องรีบแจ้งให้องค์การบริหารส่วนตำบลร้องขอเข้าระงับเหตุทันที

1.3.3.5 ร่วมประเมินผล ผลจากการวิเคราะห์พบว่า จากสภาพจริงของการเกิดไฟป่า ในวงรอบของปี รวมทั้งเมื่อเกิดไฟป่าและสามารถดับได้ทันที ชุมชนไม่ก่อไฟหรือไม่พยายามให้เกิดไฟภายในป่า

1.3.3.6 ร่วมรับผลประโยชน์ ผลจากการวิเคราะห์พบว่า สามารถที่จะดูแลและป้องกันไม่ให้เกิดไฟป่าได้อย่างถาวร ชุมชนและองค์การบริหารส่วนตำบลร้องขอมีประสิทธิภาพในการดับไฟได้ในทันทั่วทั้งที่ (นายสมคิด จิตรไทย, 2558, สัมภาษณ์)

**2. ตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ ป่าชุมชนดงบ้านแต้ ตำบลอี๋อง อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดร้อยเอ็ด**

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ ป่าชุมชนดงบ้านแต้ ตำบลอี๋อง โดยได้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก พบว่า

2.1 การมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนดงบ้านแต้ ตำบลอี๋อง

2.1.1 การสร้างจิตสำนึกของประชาชน คือ มีการตั้งกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ และ กฎกติกาในชุมชน มีความรัก ความหวงแหนเพื่อให้ชุมชนรู้จักแนวทางปฏิบัติรักษาป่าให้คงสภาพ เดิม และมีการปลูกป่าทดแทนในโอกาสต่าง

2.1.2 วิธีการอนุรักษ์ป่าชุมชนดงบ้านเต้ มีการฟื้นฟู ในทุกๆ ปี วันสำคัญต่างๆ เช่น วันพ่อแห่งชาติ วันแม่แห่งชาติ จะมีหลายหน่วยงาน เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลอึ่งอึ่ง กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรมพัฒนาที่ดิน หมอดินอาสา จะนำพันธุ์กล้าไม้ต่างๆ ที่เหมาะสมกับภูมิประเทศ หรือชุมชนมาปลูกโดยมีวิทยากรจากหน่วยงานต่างๆ ที่กล่าวมาให้ความรู้เกี่ยวกับการปลูกป่า และ ดูแลรักษาป่าโดยให้ชุมชนเป็นผู้วางแผน จัดการ ดูแล และควบคุมการใช้ประโยชน์ป่าชุมชนให้ คุ่มค่า

2.1.3 การฟื้นฟู ป่าชุมชนดงบ้านเต้ ตำบลอึ่งอึ่ง คือ การเข้ามามีส่วนร่วมในการ ดูแลทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ป่าดงบ้านเต้ โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และชุมชนต้อง ร่วมกันเข้ามามีส่วนร่วมในการร่วมกันดูแล ปกป้อง อนุรักษ์ ซ่อมแซม ฟื้นฟู รวมทั้งร่วมกันวางแผนการใช้ประโยชน์จากป่าโดยตรง เช่น การใช้ไม้สอย อาหาร สมุนไพร และของป่านานาชนิด เช่น สีย้อมผ้า พลังงาน ส่วนประโยชน์ทางอ้อม ได้แก่ การอนุรักษ์ระบบนิเวศ ป่าไม้ แหล่งต้นน้ำลำ ธาร ป้องกันการพังทลายของดิน แหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า

2.1.4 สภาพปัญหาในการอนุรักษ์ป่าชุมชนดงบ้านเต้ ในการสร้างจิตสำนึก กฎ ระเบียบ ทักษะคิดต่อเจ้าหน้าที่ ความเข้าใจสิทธิหน้าที่ เนื่องจากป่าชุมชนดงบ้านเต้มีอาณาเขตติด 2 ตำบล 4 หมู่บ้าน มีพื้นที่มากไม่สามารถดูแลทั่วถึง ง่ายต่อการลักลอบตัดไม้ กฎกติกาที่สร้างขึ้นจะ ใช้ได้แต่ในชุมชน คนภายนอกจะเป็นผู้บุกรุกเป็นส่วนมากและนำขยะมาทิ้งในป่าและนำสมุนไพร ออกไปจากพื้นที่ด้วย มีคนต่างถิ่นมาขุดรากลไม้ เช่น รากพะยอม เป็นต้น

2.1.5 มาตรการในการอนุรักษ์ป่าชุมชนดงบ้านเต้ คือ สร้างเครือข่ายหมู่บ้าน ไกล่เคียง โดยการประชาสัมพันธ์ให้รู้จักกฎกติกาของชุมชน และสิทธิในการดูแลป่าร่วมกัน โดย อาศัยหน่วย งานภาครัฐ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลอึ่งอึ่ง กรมพัฒนาที่ดิน เกษตรอำเภอ มาดูแล และให้ความรู้ และจัดหางบประมาณในการสนับสนุนในการดูแลรักษาป่าชุมชนดงบ้านเต้ (นาย คำเสา เทียมวงศ์, 2558, สัมภาษณ์)

2.2 การมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนดงบ้านเต้ ตำบลอึ่งอึ่ง

2.2.1 สภาพปัญหาในการใช้ประโยชน์ กฎระเบียบ ทักษะคิดต่อเจ้าหน้าที่ ความ เข้าใจในสิทธิหน้าที่คือความอุดมสมบูรณ์ของป่าลดน้อยลง เช่น ป่า สัตว์ป่า เห็ด สมุนไพร แหล่ง อาหารลดน้อยลง

2.2.2 ความต้องการแก้ไขปัญหาในการใช้ประโยชน์จากป่าดงบ้านแต่ คือ ชุมชนอยากให้อำเภอเอาต้นยูคาลิปตัสทิ้งแล้วปลูกไม้ท้องถิ่น เป็นการทดแทน และอยากให้มีหน่วยงานของภาครัฐ เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาในทุกๆ ด้าน โดยให้ร่วมคิด ร่วมทำ ให้ความรู้และจัดสรรงบประมาณ

2.2.3 แนวทางการมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์จากป่าดงบ้านแต่ คือ สร้างเครือข่ายชุมชนให้มีความรับผิดชอบร่วมกันทั้งในและนอกชุมชน โดยการให้แต่ละชุมชนมีตัวแทนมาร่วมรับทราบและตั้งกติกากในการรักษาป่าร่วมกัน ร่วมกันคิด ร่วมกันทำระหว่างผู้คนและระหว่างชุมชน (นายวิจิตต์ ไวยศรีแสง, 2558, สัมภาษณ์)

2.3 การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการป่าชุมชนดงบ้านแต่ ตำบลอึ่งอ่าง

2.3.1 มิติทางเศรษฐกิจ

2.3.1.1 คนในชุมชนมีรายได้สม่ำเสมอ มั่นคง

2.3.1.2 คนยากไร้ได้ประโยชน์ได้รับความเป็นธรรม

2.3.1.3 เกิดการกระจายรายได้ชุมชน ชุมชนพึ่งพาตนเองได้ในทาง

เศรษฐกิจ

2.3.2 มิติทางสังคม

2.3.2.1 ประชาสังคมมีความเข้มแข็ง

2.3.2.2 คนในชุมชน และครอบครัวมีความสุข

2.3.2.3 เกิดการเกื้อกูลวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.3.3 มิติทางการเมือง

2.3.3.1 ส่งเสริมความโปร่งใส สนับสนุนประชาธิปไตย

2.3.3.2 ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน

2.3.4 มิติทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2.3.4.1 เกิดการคุ้มครองความหลากหลายทางชีวภาพ

2.3.4.2 จัดการป่าโดยท้องถิ่น ประชาชนมีส่วนร่วม

2.3.4.3 ชุมชนอยู่กับป่าแบบพึ่งพาผูกพัน

ปัจจุบันการจัดการพื้นที่ป่าชุมชนดงบ้านแต่ ที่มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เห็นได้ชัดเจน คือการจัดการเชิงพื้นที่โดยอาศัยอำนาจตามกฎหมายควบคุมกิจกรรม โดยจากวิธีการหมายแนวเขตพื้นที่ป่าสาธารณะเพื่อกำหนดพื้นที่ป่าชุมชน ด้วยความร่วมมือจากหลายหน่วยงาน ได้แก่ เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลอึ่งอ่าง เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองอำเภอ เจ้าหน้าที่ตำรวจ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนขององค์การบริหาร

ส่วนตำบลอึ่งอ่อง และเจ้าของที่ดินที่อยู่ในเขตป่า หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เป็นต้น ซึ่งการจัดการแบบ การจัดตั้งคณะกรรมการเพื่อสอดส่องดูแลผู้กระทำความผิด หากมีคนทำผิดแจ้งผู้นำชุมชน ดำเนินการตามกฎหมายที่ชุมชนตั้งเอาไว้

ผู้แทนชุมชนแสดงความคิดเห็นแลกเปลี่ยนข้อมูลด้านคุณค่าและมูลค่าจากการใช้ ประโยชน์ในพื้นที่ป่าชุมชน พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่มีความตระหนักหรือสำนึกถึงการ ใช้ ประโยชน์จากป่า ดังนี้

1. การหาของป่าเพื่อเป็นอาหารในการดำรงชีวิต และสมุนไพรในการรักษาโรคต่าง ๆ ตลอดจนการหาของป่าเพื่อการค้าขายในอดีต เช่น การหาหน่อไม้ การหาเห็ด สัตว์ป่า พืชสมุนไพร อาจมีการใช้วิธีล่อนอมอาหารไว้รับประทานหรือค้าขาย เช่น การทำหน่อไม้ดอง การตากแห้ง เนื้อสัตว์ เป็นต้น

2. การใช้ไม้จากป่าเพื่อก่อสร้างบ้านเรือนของประชาชนในหมู่บ้าน และการใช้ไม้เพื่อ ก่อสร้างวัด สร้างโรงเรียน ศาลากลางบ้าน และ/หรือใช้ในกิจกรรมเฉพาะกิจ เช่น การใช้ไม้มาทำ ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา หรือ งานบุญประเพณีต่างๆ เป็นต้น

3. การใช้พื้นที่ป่าเพื่อการเลี้ยงสัตว์ เช่น การเลี้ยงวัวและควาย ในอดีตใช้วิธีปล่อยเข้าไป เลี้ยงในป่า ซึ่งง่ายต่อการควบคุมดูแลเพราะในป่าสาธารณะของชุมชนมีแหล่งอาหาร เช่น หญ้า และลำน้ำขนาดเล็กที่อุดมสมบูรณ์ อีกทั้งเป็นป่าที่ใกล้ชุมชนเหมาะสำหรับเป็นพื้นที่เลี้ยงสัตว์ได้ สะดวกสบาย

4. การใช้พื้นที่ป่าเพื่อการทำการเกษตรกรรม คือ การตัดถางต้นไม้ ออกและเผาให้ เหลือเป็นพื้นที่ว่างเปล่า เพื่อทำการเกษตร ซึ่งในอดีตมีการบุกรุกป่าในลักษณะที่ทำไร่เลื่อนลอย เนื่องจากจำนวนประชากรหรือคนในชุมชนมีจำนวนน้อย ชาวบ้านจึงสามารถเลือกพื้นที่ทำ การเกษตรได้

5. ความสำคัญต่อการเกิดผลกระทบจากการบุกรุกพื้นที่ป่ามากเกินไป ได้แก่ การบุกรุก เผาพื้นที่ป่าจนทำให้ดิน ไม้ และของป่าลดลงอย่างรวดเร็ว และที่สำคัญทำให้ป่าไม้ขาดความอุดม สมบูรณ์ จึงได้มีการควบคุมเฝ้าระวังและป้องกันการบุกรุกเผาป่า ตัดไม้ทำลายป่า โดยการนำของ ผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้านร่วมมือกัน

6. ความสำคัญต่อตำนานและความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในป่า ที่คอยปกป้องคุ้มครอง ชาวบ้านทุกคนในหมู่บ้านจากการเข้าไปทำมาหากินในพื้นที่ป่า(นายประยูร ยิงดำ, 2558, สัมภาษณ์)

องค์การบริหารส่วนตำบลอึ่งอ่อง ผู้นำชุมชน และประชาชน ได้มีส่วนร่วมในการ ดำเนิน งาน ร่วมกิจกรรมปลูกป่า ปลูกต้นไม้ทดแทนในเขตป่าชุมชนดงบ้านแต่เป็นประจำปีโดย จะปลูกในวันสำคัญ เช่น วันแม่แห่งชาติ 5 ธันวาคมหาราช

**ปัญหา อุปสรรค ในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ พื้นที่ป่าชุมชนดงบ้านแต่ ตำบลอีง่อง อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด**

1. ยังพบเห็นการลักลอบตัดไม้อยู่
2. ไม่มีงบประมาณในการบริหารจัดการเพื่อการดูแล
3. ส่วนใหญ่มีปัญหาจากคนภายนอกมาทำลาย เช่น มาเก็บของป่า และจะนำขยะมาทิ้งในป่าด้วย มีการเผาขยะทำให้เกิดมลภาวะเป็นพิษ มีการลักลอบขุดสมุนไพรรอกจากป่าชุมชนดงบ้านแต่ ทำให้ความอุดมสมบูรณ์และความหลากหลายทางธรรมชาติลดลง

4. ปัญหาจากประชาชนท้องถิ่นอื่นๆ มาทำผิดกฎหมาย

**ข้อเสนอแนะการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ พื้นที่ป่าชุมชนดงบ้านแต่ ตำบลอีง่อง อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด**

จากการวิจัย พบว่า ชุมชนมีความต้องการให้กำหนดขอบเขตในการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าสาธารณะของชุมชน (Zoning) การจัดทำแนวเขตพื้นที่ป่าชุมชนดงบ้านแต่ โดยจัดให้มีป่าชุมชนที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของชุมชน โดยกำหนดขอบเขตในการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าชุมชน แบ่งเขตพื้นที่ป่าชุมชนออกเป็น 3 เขตพื้นที่ เพื่อเป็นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน ประกอบด้วย เขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ เขตพื้นที่ป่าใช้สอย และเขตป่าเศรษฐกิจ

โดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการป่าชุมชน ร่วมกันกำหนดและแบ่งเขตพื้นที่ป่าชุมชน เพื่อใช้ประโยชน์ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับหลักการอนุรักษ์ และมีข้อตกลงร่วมกันในการใช้ประโยชน์ จากพื้นที่ป่าชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม เป็นแนวทางที่ชุมชนให้ความสำคัญและให้ความยอมรับที่จะยึดถือปฏิบัติร่วมกัน กลายเป็นกฎกติกา หรือกฎระเบียบข้อปฏิบัติร่วมกันของชุมชน

**3. ตอนที่ 3 แนวทางในการอนุรักษ์ พื้นที่ป่าชุมชนดงบ้านแต่ ตำบลอีง่อง อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด**

ผู้วิจัยได้จัดเวทีนำเสนอแนวทางการอนุรักษ์ พื้นที่ป่าชุมชนดงบ้านแต่ โดยได้เชิญผู้ร่วมวิจัย ผู้นำชุมชน และประชากรกลุ่มเป้าหมาย ประชาชนในตำบลอีง่องและตำบลใกล้เคียง ไม่จำกัดจำนวนคน เข้าร่วมการจัดเวทีศึกษา ณ บริเวณป่าชุมชนดงบ้านแต่ ใช้แบบบันทึกการประชุม ซึ่งผู้วิจัยได้สอดแทรกองค์ความรู้ แนวคิด ทฤษฎี และหลักการจัดการพื้นที่สาธารณะเป็นกรณีศึกษาของพื้นที่อื่น เพื่อให้ตัวแทนชุมชนเกิดความรอบรู้และเรียนรู้จากประสบการณ์จริง และสามารถวิเคราะห์ สังเคราะห์องค์ความรู้มาปรับใช้ในการอนุรักษ์ พื้นที่ป่าชุมชนดงบ้านแต่ได้อย่างถูกต้องเหมาะสมและให้เกิดความยั่งยืน ซึ่งจากกระบวนการถอดบทเรียนและการนำเสนอแนวทางการพัฒนารูปแบบการจัดการพื้นที่ป่าชุมชนดงบ้านแต่ สามารถสรุปได้ดังนี้

### 3.1 ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการจัดการป่า

จากผลการสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกจากอดีตผู้ใหญ่บ้าน ผู้สูงอายุ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ และการตั้งคำถามข้อมูลจากการนำเสนอข้อมูลของชาวบ้านที่เข้าร่วมกิจกรรมประชุมเชิงปฏิบัติการระดมความคิดเห็นถึงประเด็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการจัดการป่าชุมชนดงบ้านแต่ ตำบลอีง่อง พบว่า การจัดการป่าในอดีตของชุมชนดงบ้านแต่ มีความเกี่ยวข้องกับอำนาจทางการปกครองเป็นหลัก คือ ผู้นำหรือผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้มีอำนาจหลักในการบริหารจัดการเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่า เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่ให้ความเคารพนับถือและยอมรับอำนาจการตัดสินใจของผู้นำ จะเห็นได้จากกรณีการจัดการที่ทำกินในพื้นที่ป่า ดังนี้

3.1.1 ครอบครัวใดในหมู่บ้านที่จะมีการขายหรือออกเรือน มีความต้องการพื้นที่ทำกินหรือต้องการที่ดินทำการเกษตร จะต้องมาปรึกษาหารือและขออนุญาตผู้ใหญ่บ้าน เพื่อให้ผู้ใหญ่บ้าน อนุญาตให้แผ้วถางป่าและบุกเบิกเป็นพื้นที่ทำเกษตร ซึ่งการอนุญาตหรือไม่ อนุญาตขึ้นอยู่กับอำนาจการตัดสินใจของผู้ใหญ่บ้านตามความเหมาะสม

3.1.2 การตัดสินใจผิดในการการลักลอบกระทำผิดเกี่ยวกับการหาผลประโยชน์จากป่า เช่น การเผาป่าเพื่อล่าสัตว์ การหาของป่า การตัดต้นไม้ เป็นต้น เมื่อจับผู้กระทำความผิดได้จะใช้อำนาจการตัดสินใจของผู้ใหญ่บ้านเป็นเบื้องต้นก่อนจะพิจารณาส่งตัวผู้กระทำความผิดให้แก่เจ้าหน้าที่ตำรวจดำเนินคดีตามกฎหมายต่อไป เช่น หากมีชาวบ้านเข้าไปตัดต้นไม้ในป่าและถูกจับได้ผู้ใหญ่บ้านก็จะพิจารณาตามความเหมาะสม ถ้ามีเหตุผลสมควรก็อาจมีการปรับสินไหม (ชดเชยค่าเสียหาย) ให้แก่ชุมชน ไม่ต้องส่งตัวให้เจ้าหน้าที่ตำรวจดำเนินคดีตามกฎหมาย

3.1.3 ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้อนุญาตในการใช้ประโยชน์จากป่า โดยเฉพาะการตัดต้นไม้ในป่า เพื่อนำมาก่อสร้างสถานที่สาธารณะในชุมชน เช่น การสร้างวัด การสร้างโรงเรียน การสร้างศาลาเอนกประสงค์ของหมู่บ้าน (นายเสาร์ ผ่านจงหาร, 2558, สัมภาษณ์)

ปัจจุบันการจัดการพื้นที่ป่าสาธารณะของชุมชนดงบ้านแต่ ที่มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เห็นได้ชัดเจน คือการจัดการเชิงพื้นที่โดยอาศัยอำนาจตามกฎหมายมาควบคุมกิจกรรม โดยจากวิธีการหมายแนวเขตพื้นที่ป่าสาธารณะเพื่อกำหนดพื้นที่ป่าชุมชน ด้วยความร่วมมือจากหลายหน่วยงาน ได้แก่ เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลอีง่อง เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองอำเภอ เจ้าหน้าที่ตำรวจกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนขององค์การบริหารส่วนตำบลอีง่อง และเจ้าของที่ดินที่อยู่ในเขตป่า หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เป็นต้น ซึ่งการจัดการแบบการจัดตั้งคณะกรรมการหมายแนวเขตพื้นที่ป่าชุมชนดงบ้านแต่ ทำให้เกิดปัญหาในเชิงพื้นที่ทับซ้อน และส่งผลทำให้ประชาชนหรือชาวบ้านบางส่วนที่มีที่ดินทำกินในเขตพื้นที่ป่าสาธารณะ

สาเหตุหลักของปัญหา คือ การขาดการมีส่วนร่วมในการกำหนดชี้แนวเขตในกระบวนการหมายแนวเขตพื้นที่ป่าของเจ้าหน้าที่

### 3.2 ความสำคัญเกี่ยวกับคุณค่าและมูลค่าจากการใช้ประโยชน์จากป่า

จากการระดมความคิดเห็นของชาวบ้าน โดยใช้เทคนิคการแผนที่ความคิดและกระตุ้นให้ผู้นำและผู้แทนชาวบ้านแสดงความคิดเห็นแลกเปลี่ยนข้อมูลด้านคุณค่าและมูลค่าจากการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าชุมชน พบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความตระหนักหรือสำนึกถึงการ ใช้ประโยชน์จากป่า ดังนี้

3.2.1 การหาของป่าเพื่อเป็นอาหารในการดำรงชีวิต และสมุนไพรในการรักษาโรคต่าง ๆ ตลอดจนการหาของป่าเพื่อการค้าขายในอดีต เช่น การหาหน่อไม้ การหาเห็ด สัตว์ป่า พืชสมุนไพร อาจมีการใช้วิธีถนอมอาหารไว้รับประทานหรือค้าขาย เช่น การทำหน่อไม้ดอง การตากแห้งเนื้อสัตว์ เป็นต้น

3.2.2 การใช้ไม้จากป่าเพื่อก่อสร้างบ้านเรือนของประชาชนในหมู่บ้าน และการใช้ไม้เพื่อก่อสร้างวัด สร้างโรงเรียน ศาลากลางบ้าน และ/หรือใช้ในกิจกรรมเฉพาะกิจ เช่น การใช้ไม้มาทำประกอบพิธีกรรมทางศาสนา หรือ งานบุญประเพณีต่าง ๆ เป็นต้น

3.2.3 การใช้พื้นที่ป่าเพื่อการเลี้ยงสัตว์ เช่น การเลี้ยงวัวและควาย ในอดีตใช้วิธีปล่อยเข้าไปเลี้ยงในป่า ซึ่งง่ายต่อการควบคุมดูแลเพราะในป่าสาธารณะของชุมชนมีแหล่งอาหาร เช่น หญ้า และลำน้ำขนาดเล็กที่อุดมสมบูรณ์ อีกทั้งเป็นป่าที่ใกล้ชุมชนเหมาะสำหรับเป็นพื้นที่เลี้ยงสัตว์ได้สะดวกสบาย

3.2.4 การใช้พื้นที่ป่าเพื่อการทำการเกษตรกรรม คือ การตัดถางต้นไม้ ออกและเผาให้เหลือเป็นพื้นที่ว่างเปล่า เพื่อทำการเกษตร ซึ่งในอดีตมีการบุกรุกป่าในลักษณะที่ทำไร่เลื่อนลอย เนื่องจากจำนวนประชากรหรือคนในชุมชนมีจำนวนน้อย ชาวบ้านจึงสามารถเลือกพื้นที่ทำการเกษตรได้

3.2.5 ความสำคัญต่อการเกิดผลกระทบจากการบุกรุกพื้นที่ป่ามากเกินไป ได้แก่ การบุกรุกเผาพื้นที่ป่าจนทำให้ต้นไม้และของป่าลดลงอย่างรวดเร็ว และที่สำคัญทำให้ป่าไม้ขาดความอุดมสมบูรณ์ จึงได้มีการควบคุมเฝ้าระวังและป้องกันการบุกรุกเผาป่า ตัดไม้ทำลายป่า โดยการนำของผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้านร่วมมือกัน

3.2.6 ความสำคัญต่อดำเนินการและความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในป่า ที่คอยปกป้องคุ้มครองชาวบ้านทุกคนในหมู่บ้านจากการเข้าไปทำมาหากินในพื้นที่ป่า (นางรัตนดิگانต์ แก้วศรี, 2558, สัมภาษณ์)

ผู้วิจัยได้นำมาประมวลสาระสำคัญจากการจัดเวทีนำเสนอแนวทางการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนดงบ้านเต้ เพื่อทดสอบแนวทางที่เหมาะสมของการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนดงบ้านเต้ โดยชุมชนมีส่วนร่วมและได้ทำการสังเคราะห์ประเด็นสำคัญจากการสัมมนาเชิงปฏิบัติการสำคัญดังกล่าว ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 2 แสดงการสังเคราะห์ประเด็นสำคัญจากการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เพื่อทดสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ ของแนวทางที่เหมาะสมของการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนดงบ้านเต้ โดยชุมชนมีส่วนร่วม

แนวทาง	สาระโดยสรุป	ประเด็นสำคัญที่ได้จากการสังเคราะห์
<p>แนวทางที่เหมาะสมของการอนุรักษ์ป่าชุมชนดงบ้านเต้ โดยชุมชนมีส่วนร่วม</p>	<p><b>ด้านกฎหมาย</b> การใช้มาตรการทางกฎหมายบ้านเมืองควบคุมดูแลและอนุรักษ์ป่าชุมชนตามบทลงโทษที่ได้บัญญัติไว้ในกฎหมาย เช่น ไม้หวงห้ามประเภทไม้สัก ไม้ยาง ห้ามตัด</p> <p><b>ด้านกฎสังคม</b> การใช้จารีตประเพณี ความเชื่อ และพิธีกรรมมาเป็นตัวกำหนด ได้แก่ บาบบุญ คุณ โทษ และแนวทางการปฏิบัติในอดีตคงตามประเพณีทั้ง 12 เดือน ซึ่งเกี่ยวข้องกับพระพุทธ ศาสนา ความเชื่อ การทำบุญ การสร้างความสามัคคีของคนในชุมชน การรู้บุญคุณของดิน น้ำ นาน้ำ ป่าปูด้า ป่าหัวไร่ปลายนา และใช้อย่างเหมาะสม ในการจัดการทรัพยากรชุมชนแบบไม่เบียดเบียนหรือล้างผลาญ</p> <p>พระสงฆ์ในวัดป่าคูแลป่าอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีการปลูกจิตสำนึกให้ชุมชนเกิดความ</p>	<p>เป็นแนวทางการอนุรักษ์ป่าชุมชนดงบ้านเต้ จำเป็นต้องอาศัยกฎหมายบ้านเมือง กฎสังคมที่ชุมชนเป็นผู้ร่วมกำหนดคกติกาคดอดจนจารีตประเพณี ความเชื่อ พิธีกรรม และสุดท้ายการนำหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา มาเป็นมาตรการในการควบคุม ดูแลถนอมรักษาป่าไม้ด้วยการใช้สอยอย่างคุ้มค่า และชาญฉลาด เพื่อให้ทุกคนถือปฏิบัติต่อไป</p>

แนวทาง	สาระโดยสรุป	ประเด็นสำคัญที่ได้จากการสังเคราะห์
	<p>ตระหนักในการรับผิดชอบร่วมกัน และไม่ก่อบาปกรรมต่อสิ่งแวดล้อมในชุมชน โดยการใช้หลักพุทธ คือ ปัญญา และความเมตตากรุณาเน้นแก่นนำ</p>	
<p>แนวทางที่เหมาะสมของการฟื้นฟูป่าชุมชนดงบ้านเต้ โดยชุมชนมีส่วนร่วม</p>	<p>ด้านกฎหมาย การฟื้นฟูป่าชุมชน เป็นการป้องกันไม่ให้ป่าถูกทำลาย เช่น การให้กฎหมายลงโทษกับชาวบ้านที่เผาป่า เกิดเป็นไฟป่า เผาผลาญต้นไม้ และสัตว์ป่า มีการกำหนดบทลงโทษตามกฎหมายบ้านเมือง เป็นการป้องกันไม่ให้เกิดการสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติ</p> <p>ด้านกฎสังคม ชุมชนคิดริเริ่มวางแผน ดำเนินการควบคุม ประเมินผล และแบ่งปันผลประโยชน์จากป่า โดยร่วมกันกำหนดเป็นกติกา ข้อบังคับ ระเบียบการใช้ประโยชน์จากป่า การรู้จักใช้อย่างชาญฉลาด เป็นแนวทางหนึ่งในการฟื้นฟูป่าชุมชนให้กลับคืนสภาพป่าดั้งเดิม เช่น กำหนดเวลาในการหาของป่า ห้ามตัดรากไม้ เป็นต้น</p> <p>ด้านศาสนา วัดใช้ความศรัทธาที่ชุมชนมีต่อวัดในการจัดกิจกรรมฟื้นฟูป่าให้ชุมชนเกิดความตระหนักถึงคุณค่าของป่า เช่น การเทศนาธรรม ปลูกป่า ศีกษาธรรมชาติ ยกย่องบุคคลที่สนับสนุนงานป่า</p>	<p>แนวทางการฟื้นฟูป่า โดยชุมชนมีส่วนร่วมต้องใช้มาตรการทางกฎหมาย ทางสังคมและทางศาสนาในการฟื้นฟูป่า ซึ่งมีแนวทางที่หลากหลาย ได้แก่ การประชาสัมพันธ์ การจัดกิจกรรมปลูกป่าในวันสำคัญต่างๆ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากชุมชน เป็นต้น</p> <p>ชุมชนมีส่วนร่วมที่ได้จากการสังเคราะห์นั้น ควรจัดทำเป็นโครงการอนุรักษ์ ฟื้นฟูป่าชุมชน และนำไปเสนอของบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ เข้าแผนชุมชน แผนพัฒนาสามปี ขององค์การบริหารส่วนตำบล อีง่อง และบรรจุในข้อบัญญัติงบประมาณรายจ่าย เพื่อจะได้ดำเนินการตามโครงการฯ</p>

แนวทาง	สาระโดยสรุป	ประเด็นสำคัญที่ได้จากการสังเคราะห์
	<p>ไม้ ในเทศกาลธรรม ปลูกป่า ศึกษาธรรมชาติ ยกย่องบุคคลที่สนับสนุนงานป่าไม้ใน วัด ฝึกอบรม สัมมนา ประชุม โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผน ดำเนินงาน การดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นจนเสร็จสิ้นขบวนการ โดยการปรึกษาหารือ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับป่า มีการดูแลรักษาให้ป่าอยู่ได้อย่างยั่งยืน</p>	

ผู้วิจัย ได้จัดเวทีนำเสนอแนวทางการอนุรักษ์ ป่าชุมชนในพื้นที่ป่าชุมชนดงบ้านเต้ กับผู้ร่วมวิจัย ผู้นำชุมชนและประชาคมกลุ่มเป้าหมาย ประชาชนในตำบลอีง่องและตำบลใกล้เคียง ไม่จำกัดจำนวน สามารถวิเคราะห์แนวทางการในการอนุรักษ์ ป่าชุมชนดงบ้านเต้ อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด ดังนี้

#### 1. การประกาศแนวเขตพื้นที่ป่าชุมชน

กระบวนการในการหมายแนวเขตพื้นที่ป่าชุมชนดงบ้านเต้ ที่ขาดการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ทำให้เกิดพื้นที่ทับซ้อนระหว่างแนวเขตพื้นที่ป่ากับที่ดินทำกินของชาวบ้าน จนเกิดปัญหาความขัดแย้งในชุมชนระหว่างผู้นำหรือคณะกรรมการที่ร่วมชี้แนวเขตพื้นที่ป่ากับชาวบ้านที่มีที่ดินทับซ้อนในเขตพื้นที่ป่า

#### 2. การขุดคลองรอบแนวเขตป่าชุมชน

องค์การบริหารส่วนตำบลอีง่องได้จัดทำโครงการขุดคลองรอบแนวเขตป่าชุมชนดงบ้านเต้ เพื่อแก้ไขปัญหาการบุกรุกป่าชุมชน และเพื่อกั้นแนวเขตป่าที่ถาวร

#### 3. การฟื้นฟูสภาพป่าชุมชน

เพื่อเป็นการฟื้นฟูสภาพพื้นที่ป่าชุมชน จึงได้เกิดกิจกรรมการปลูกต้นไม้ร่วมกันของชุมชน คือ กิจกรรมปลูกต้นไม้ในวันสำคัญ เพื่อฟื้นฟูสภาพป่า โดยได้กำหนดรูปแบบการปลูกต้นไม้เพื่อฟื้นฟูสภาพป่าชุมชน ไว้ดังนี้

3.1 การปลูกต้นไม้ในพื้นที่ป่าชุมชนที่เสื่อมโทรมอยู่แล้ว ด้วยวิธีการอาศัยความร่วมมือของชุมชน และการสนับสนุนให้มีการปลูกต้นไม้ขององค์การบริหารส่วนตำบลอึ่ง่อง ส่งเสริมให้มีกิจกรรมปลูกต้นไม้ในวันสำคัญ เช่น วันแม่แห่งชาติ วันพ่อแห่งชาติ เป็นต้น โดยของความสนับสนุนกล้าไม้จากหน่วยงานภาครัฐ

3.2 การปลูกต้นไม้ตามบริเวณริมคลองรอบแนวเขตป่าชุมชน เพื่อเป็นการเพิ่มพื้นที่ป่าให้ช่วยเก็บกักความชุ่มชื้น โดยส่งเสริมสนับสนุนให้เจ้าของที่ดินที่มีพื้นที่ติดคลองรอบแนวเขตป่าชุมชนเป็นผู้ปลูกต้นไม้

ชุมชนใกล้เคียงป่าชุมชนดงบ้านเต้ ได้ทำกิจกรรมการฟื้นฟูสภาพพื้นที่ป่าชุมชน โดยมีรูปแบบการปลูกต้นไม้เพื่อฟื้นฟูสภาพป่าชุมชน ได้แก่ การปลูกต้นไม้ในพื้นที่ป่าชุมชนที่เสื่อมอยู่แล้ว ด้วยวิธีการอาศัยความร่วมมือของชุมชน ตามโอกาสวันสำคัญต่างๆ และการปลูกต้นไม้ตามบริเวณริมคลองแนวเขตพื้นที่ป่าชุมชนดงบ้านเต้ เพื่อเป็นการเพิ่มพื้นที่ป่าให้ช่วยเก็บกักความชุ่มชื้น โดยส่งเสริมสนับสนุนให้เจ้าของที่ดินที่มีพื้นที่ติดคลองเป็นผู้ปลูกต้นไม้

4. การตัดขุดหรือไม่มีญาติปลัดออก เพื่อจะได้ปลูกต้นไม้ทดแทน ซึ่งเป็นไม้ยืนต้น ไม้พันธุ์พื้นเมือง ไม้พะยุง ไม้ยางนา ไม้ชาด เป็นต้น

5. การกำหนดขอบเขตในการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าสาธารณะของชุมชน (Zoning) ชุมชน ใกล้เคียงบ้านเต้ ได้กำหนดขอบเขตในการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าชุมชน โดยการแบ่งเขตพื้นที่ป่าชุมชนออกเป็น 3 เขตพื้นที่ เพื่อเป็นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน ประกอบด้วย เขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ เขตพื้นที่ป่าใช้สอย และเขตพื้นที่ป่าเศรษฐกิจ และมีข้อตกลงร่วมกันในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม

6. การบวชต้นไม้ เป็นแนวทางการอนุรักษ์ป่า โดยการประยุกต์พิธีกรรมการบวชพระในพระพุทธศาสนา กับการบวชต้นไม้เพื่อรักษาป่าไม้ให้รอดพ้นจากการถูกตัดฟัน และเพื่อความ เป็นสิริมงคลกับต้นไม้ที่ถูกบวช และต้นไม้ใกล้เคียง

## บทที่ 5

### สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัย เรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ป่าชุมชนดงบ้านแต่ ตำบลอึ่งอ่อง อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Participatory Action Research : PAR) ผู้วิจัยได้ สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ดังนี้

#### สรุปผลการวิจัย

จากการลงพื้นที่ทำการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ป่าชุมชนดงบ้านแต่ ตำบลอึ่งอ่อง อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด สรุปผลการวิจัย ดังนี้

#### 1. ประวัติความเป็นมาของป่าชุมชนดงบ้านแต่ ที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวตำบลอึ่งอ่อง อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด

จากการใช้เครื่องมือการวิเคราะห์จากเอกสาร แบบสำรวจ แบบสัมภาษณ์ และแบบสังเกต ทำให้พบว่า สภาพทางภูมิศาสตร์ของที่ตั้งป่าชุมชนดงบ้านแต่ มีลักษณะเป็นที่ราบ รายละเอียด ดังนี้

1.1 สภาพทรัพยากรในป่าดงบ้านแต่ ตำบลอึ่งอ่อง ในอดีต จากการใช้เครื่องมือการวิเคราะห์จากเอกสาร แบบสำรวจ แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต ทำให้พบว่า สภาพทางภูมิศาสตร์ของที่ตั้งป่าชุมชนดงบ้านแต่ ทำให้พบว่า ป่าชุมชนดงบ้านแต่ มีลักษณะเป็นที่ราบ ตั้งอยู่ระหว่างบ้านหนองบัว หมู่ที่ 7 บ้านหนองหนอง หมู่ที่ 5, 9 ตำบลอึ่งอ่อง และบ้านเหล่าลือ หมู่ที่ 3 ตำบลศรีโคตร อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด ปัจจุบันมีเนื้อที่ประมาณ 841 ไร่ มีสภาพป่าเป็นป่าไม้เบญจพรรณ ที่อุดมสมบูรณ์ ประกอบไปด้วย ไม้ขนาดานาพันธุ์ โดยเฉพาะสมุนไพรรักษาโรค ไม้ยาง ไม้ตะแบก ไม้ประดู่ มีสัตว์ป่านานาชนิดอาศัยอยู่มากมาย เช่น นกประเภทต่าง กระรอก กระแต อีเห็น เป็นต้น สภาพทรัพยากรในป่าชุมชนบ้านแต่ ตำบลอึ่งอ่องในอดีตคือป่าดงบ้านแต่ที่มีความอุดมสมบูรณ์และสำคัญต่อการดำรงชีวิตของผู้อยู่ในชุมชน ป่าไม้ทุกประเภททุกชนิดเปรียบเสมือนแหล่งอาหารของมนุษย์หรือของชุมชน เนื่องจากป่าไม้ธรรมชาติ มีความหลากหลายทางชีวภาพทั้งพืชและสัตว์เหล่านี้ เป็นปัจจัยสำคัญในการให้อาหาร ยารักษาโรค เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยพลังงาน และให้ความ

สะดวกสบายต่อการดำรงชีวิตของชุมชน ยังให้ไม้ใช้สอย ให้ของป่า ให้สัตว์ ในการดำรงชีวิตของผู้ที่อยู่อาศัยใกล้เคียงหรือภายในป่าชุมชนบ้านหนองบัว มีป่าไม้อุดมสมบูรณ์เปรียบเสมือนได้ครอบครองทรัพย์สินมหาศาล กล่าวคือ คุณค่าทางสังคมและเศรษฐกิจของทรัพยากรป่าไม้ให้คุณประโยชน์โดยตรง เช่น เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า แหล่งท่องเที่ยว และสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ

1.2 สภาพปัจจุบันของการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ป่าชุมชนดงบ้านเต้ โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน

สภาพปัจจุบันของการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ป่าชุมชนดงบ้านเต้ โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกภาคส่วนในชุมชน ตั้งแต่ขบวนการเริ่มต้นจนถึงเสร็จสิ้น ขบวนการ ได้แก่ ริเริ่ม ร่วมคิด ดำเนินงาน ควบคุม ประเมินผล และรับผลประโยชน์ร่วมกัน ผู้วิจัยสามารถสรุปผลได้ ดังนี้คือ

1.2.1 ร่วมริเริ่ม ผลจากการวิเคราะห์พบว่า วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม เกี่ยวกับป่านั้นวัฒนธรรมความเชื่อดั้งเดิมของชุมชนดงบ้านเต้ได้กั้นเขตพื้นที่ประมาณ 40 ไร่ เป็นเขตหวงห้าม ซึ่งถือเป็นแหล่งที่ชุมชนให้ความเคารพนับถือ คือ ดอนปู่ตา ชาวบ้านเรียกว่า ดอนหลวงคินี คือ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้านที่ชุมชนให้ความเคารพนับถือศรัทธา

1.2.2 ร่วมคิด ผลจากการวิเคราะห์พบว่า ชุมชนมีความเชื่อว่า ดอนหลวงคินี เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้านที่ถ้าบนบานแล้วจะทำให้แคล้วคลาด และประสบความสำเร็จในสิ่งที่ต้องการถ้าหากสำเร็จแล้วต้องแก้บนตามที่บนไว้ เช่น เหล้าไห ไก่ตัว ทุกปี จะมีการเลี้ยงดอนปู่ตาในวันพุธแรกของเดือน 6 และเชื่อว่าหลวงคินีจะรักษาป่าได้โดยหากมีใครบุกรุกจะมีอันเป็นไปในทางไม่ดี เชื่อกันว่าการที่มีป่าอุดมสมบูรณ์จะทำให้มีแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์ให้แก่ชุมชน เช่น พืชผักชนิดต่างๆ สัตว์ป่านานาชนิด มีเห็ดชนิดต่างๆ ส่งผลให้ไม่มีใครกล้าไปตัดไม้ทำลายป่าในเขตดอนปู่ตา

1.2.3 ร่วมดำเนินงาน ผลจากการวิเคราะห์พบว่า การจัดกิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชน คนในชุมชนจะร่วมกันประกอบพิธีกรรม บวงสรวง แก้บน วันพุธแรกของเดือน 6 มีการนำ “เต่า” (ควายทาม) มาเป็นเครื่องเซ่นไหว้เป็นประจำทุกๆ ปี

1.2.4 ร่วมควบคุม ผลจากการวิเคราะห์พบว่า การใช้ทรัพยากรธรรมชาติจำพวกป่าไม้และสัตว์ป่าชุมชนมีการควบคุมการใช้ประโยชน์ ในลักษณะภูมิปัญญาพื้นบ้านที่สืบทอด หากมีใครบุกรุกจะมีอันเป็นไปในทางไม่ดี

1.2.5 ร่วมประเมินผล ผลจากการวิเคราะห์พบว่า การประเมินผล ความเชื่อตามวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรมเกี่ยวกับป่าได้จากการสังเกต และสอบถามจากความรู้สึกกับผิชอบ

ชั่วดี อนุรักษ์ป่าโดยเกิดจากจิตสำนึกที่ตื่นมด้วยตนเอง ไม่มีใครบังคับ ไม่อยากทำลาย เพราะเกิดความกลัว กลัวตนเองและคนในครอบครัวไม่ได้รับความปลอดภัยเพราะเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีจริง

1.2.6 ร่วมรับผลประโยชน์ ผลจากการวิเคราะห์พบว่า ผลการอนุรักษ์ที่ใช้ความเชื่อตามวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรมเกี่ยวกับป่าของคนในชุมชนเป็นวิธีการที่เกิดจากความสำนึกของทุกคน ทำให้มีการอนุรักษ์ป่าทรัพยากรธรรมชาติมีความสมดุลเกิดความชุ่มชื้น อากาศบริเวณป่ามีความสดชื่นและบริสุทธิ์ ชาวบ้านได้รับประโยชน์จากสภาพอากาศที่ไม่ร้อนจัด สามารถหาผลผลิตจากป่านำมาทำอาหาร และทำเป็นฟืนในการหุงต้มอาหาร และยังได้รับประโยชน์จากการเก็บสมุนไพรรักษาโรคด้วย

สรุปผลจากการวิเคราะห์สภาพปัจจุบันของการอนุรักษ์ ป่าชุมชนดงบ้านเต้ โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน พบว่า มีการบูรณาการแผ้วถางป่าอย่างผิดกฎหมายแพร่กระจายอย่างกว้างขวาง ทำให้พื้นที่ป่าไม้ลดลง เพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจตามนโยบายของทางราชการ เช่น ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ปลูกยูคาลิปตัส ทำให้ป่าเสื่อมโทรม ขาดความอุดมสมบูรณ์ มีการลักลอบตัดไม้ ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและความอุดมสมบูรณ์ของป่าลดลง เช่น แหล่งอาหาร พืชต่างๆ และสมุนไพรลดน้อยลงอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพเศรษฐกิจสังคม ทั้งระดับครัวเรือนและชุมชน

และยังพบว่า เพื่อเป็นการอนุรักษ์ ป่าชุมชนดงบ้านเต้ ในปัจจุบันองค์การบริหารส่วนตำบลอึ่งอ่าง และผู้นำท้องถิ่น ได้จัดทำโครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระบรมราชินีนาถ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มพื้นที่สีเขียว พื้นที่สภาพป่า และองค์การบริหารส่วนตำบลอึ่งอ่างได้มีการกันแนวเขตป่าชุมชนดงบ้านเต้ โดยการขุดคลองรอบแนวเขตป่าชุมชนดงบ้านเต้ เพื่อแก้ไขปัญหาการบุกรุกทำลายป่า มีการสร้างวัดป่า ได้มีพระสงฆ์มาสร้างวัดป่าในเขตป่าชุมชนดงบ้านเต้ ทำให้วัดแห่งนี้เป็นที่ปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์ มีการปลูกป่า และการวางแผนผังภายในวัด โดยแบ่งออกเป็น โซนๆ ได้แก่ โซนที่เป็นบริเวณของเสนาสนะมีการปลูกต้นไม้ในลักษณะของสวนหย่อม ส่วนที่เป็นโซนที่ไม่ใช่เสนาสนะได้จัดในลักษณะของสวนป่า โดยดำเนินการในลักษณะของสวนป่า ปลูก พืชสมุนไพร ผักรั้วกินได้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำมาใช้สอยในการอุปโภค บริโภคภายในวัดและชาวบ้านในชุมชนบางส่วนที่เข้ามาขอไปทำอาหาร และการที่มีวัดป่านั้นสามารถแก้ไขปัญหาการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าได้ระดับหนึ่ง

## 2. กระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ พื้นที่ป่าชุมชนดงบ้านเต้ ตำบลลืออ่าง อำเภोजตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด

กระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ พื้นที่ป่าชุมชนดงบ้านเต้ ผลการวิเคราะห์พบว่า จากผลการสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกและการระดมความคิดของประชาชนที่สมัครใจเข้าร่วมกิจกรรมและการสรุปบทเรียนจากกลุ่มนักเรียนนักศึกษาของสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน เครือข่ายมหาวิทยาลัยชีวิต จตุรพักตรพิมาน พบว่า การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ พื้นที่ป่าชุมชนดงบ้านเต้ ในอดีต มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับผู้นำหรือผู้ใหญ่บ้านเป็นหลัก และอาศัยกฎกติการ่วมกันอย่างไม่เป็นทางการ เช่น การอาศัยความเชื่อ ความศรัทธา ความเคารพเกรงกลัวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในป่า แต่ในปัจจุบันลักษณะของการจัดการพื้นที่ป่ามีวิธีการจัดการที่ชัดเจนมากขึ้น คือ การหมายแนวเขตพื้นที่ป่าสาธารณะ โดยอาศัยอำนาจตามกฎหมายฝ่ายปกครองและการตั้งคณะกรรมการชี้แนวเขตเพื่อจัดการพื้นที่ป่าเชิงพื้นที่ในการป้องกันการบุกรุกทำลายป่า และสามารถพัฒนาฟื้นฟูสภาพพื้นที่ป่าที่เสื่อมโทรมลงให้สามารถกลับคืนสู่สภาพเดิมได้อีก ซึ่งสามารถสรุปปัจจัยที่เป็นเงื่อนไขหรือสาเหตุที่เกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่ป่าชุมชนดงบ้านเต้

จากผลการสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกจากอดีตผู้ใหญ่บ้าน ผู้สูงอายุ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบมีต้นร่างกึ่งโครงสร้าง และการสังเคราะห์ข้อมูลจากการนำเสนอข้อมูลของชาวบ้านที่เข้าร่วมกิจกรรมประชุมเชิงปฏิบัติการระดมความคิดเห็นถึงกระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ป่าชุมชนดงบ้านเต้ พบว่า การจัดการป่าในอดีตของชุมชนดงบ้านเต้ มีความเกี่ยวข้องกับอำนาจทางฝ่ายการปกครองเป็นหลัก คือ ผู้นำหรือผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้มีอำนาจหลักในการบริหารจัดการเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่า เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่ให้ความเคารพนับถือและยอมรับอำนาจการตัดสินใจของผู้นำ องค์การบริหารส่วนตำบลลืออ่าง ผู้นำชุมชน และประชาชนได้มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ร่วมกิจกรรมปลูกป่า ปลูกต้นไม้ทดแทนในเขตป่าชุมชนดงบ้านเต้เป็นประจำทุกปีโดยจะปลูกในวันสำคัญ เช่น วันแม่แห่งชาติ 5 ธันวาคมหาราช

จากการประชุมเชิงปฏิบัติเพื่อระดมความคิดเห็นของชุมชนผ่านกระบวนการถอดบทเรียนการเรียนรู้ และการสรุปบทเรียนจากอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยผู้วิจัยได้สอดแทรกองค์ความรู้แนวคิด ทฤษฎี และหลักการจัดการพื้นที่สาธารณะเป็นกรณีศึกษาของพื้นที่อื่น และได้นำผู้แทนชาวบ้าน นักศึกษา ผู้ร่วมวิจัย ประชุมกลุ่มย่อย เพื่อให้ตัวแทนชุมชน ผู้ร่วมวิจัยเกิดความรอบรู้และเรียนรู้จากประสบการณ์จริง และสามารถวิเคราะห์ สังเคราะห์องค์ความรู้มาปรับใช้ในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนดงบ้านเต้ได้อย่างถูกต้องเหมาะสมและให้เกิดความยั่งยืน ซึ่งจากศึกษาวิจัยได้นำเสนอแนวทางการอนุรักษ์ พื้นที่ป่าชุมชนดงบ้านเต้ โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนี้ 1. การประกาศแนวเขตพื้นที่ป่าชุมชน 2. การขุดคลองรอบแนวเขตป่าชุมชน 3. การฟื้นฟูสภาพป่าชุมชน

4. การตัดชุดรีดไม้ยูคาลิปตัสออก 5. การกำหนดขอบเขตในการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าสาธารณะของชุมชน 6. การบวชต้นไม้

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ป่าชุมชนดงบ้านแต่ มี ขบวนการ ดังนี้ ร่วมริเริ่ม ร่วมคิด ร่วมดำเนินงาน ร่วมควบคุม ร่วมประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์ร่วมกัน เพราะทำให้ชุมชนมีความรักและหวงแหนป่ามากขึ้น

### 3. แนวทางในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ป่าชุมชนดงบ้านแต่ ตำบลอีง่อง อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด

จากการลงพื้นที่ทำการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ป่าชุมชนดงบ้านแต่ ตำบลอีง่อง สรุปผลการวิจัย แนวทางในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ป่าชุมชนดงบ้านแต่ พบว่า

3.1 การประกาศแนวเขตพื้นที่ป่าชุมชน กระบวนการในการหมายแนวเขตพื้นที่ป่าชุมชนดงบ้านแต่ ที่ขาดการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ทำให้เกิดพื้นที่ทับซ้อนระหว่างแนวเขตพื้นที่ป่ากับที่ดินทำกินของชาวบ้าน จนเกิดปัญหาความขัดแย้งในชุมชนระหว่างผู้นำหรือคณะกรรมการที่ร่วมชี้แนวเขตพื้นที่ป่ากับชาวบ้านที่มีที่ดินทับซ้อนในเขตพื้นที่ป่า ซึ่งได้มีการแก้ไขปัญหาโดยการให้ประชาชนได้มีส่วนร่วม ทำให้สามารถตกลงกันได้ด้วยดี และเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย ใช้เวลาในการประชาคมเพื่อกำหนดแนวเขตพื้นที่ป่าชุมชน เป็นเวลา 1 เดือน และได้มีการประชาคม จำนวน 3 ครั้ง

3.2 การขุดคลองรอบแนวเขตป่าชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบลอีง่องได้จัดทำโครงการขุดคลองรอบแนวเขตป่าชุมชนดงบ้านแต่ เพื่อแก้ไขปัญหาการบุกรุกป่าชุมชน และเพื่อถ่วงแนวเขตป่าที่ถาวร

3.3 การฟื้นฟูสภาพป่าชุมชน เพื่อเป็นการฟื้นฟูสภาพพื้นที่ป่าชุมชน จึงได้เกิดกิจกรรมการปลูกต้นไม้ร่วมกันของชุมชน คือ กิจกรรมปลูกต้นไม้ในวันสำคัญ เพื่อฟื้นฟูสภาพป่า โดยได้กำหนดรูปแบบการปลูกต้นไม้เพื่อฟื้นฟูสภาพป่าชุมชน ไว้ดังนี้

3.3.1 การปลูกต้นไม้ในพื้นที่ป่าชุมชนที่เสื่อมโทรมอยู่แล้ว ด้วยวิธีการอาศัยความร่วมมือของชุมชน และการสนับสนุนให้มีการปลูกต้นไม้ขององค์การบริหารส่วนตำบลอีง่อง ส่งเสริมให้มีกิจกรรมปลูกต้นไม้ในวันสำคัญ เช่น วันแม่แห่งชาติ วันพ่อแห่งชาติ เป็นต้น โดยขอความสนับสนุนกล้าไม้จากหน่วยงานภาครัฐ

3.3.2 การปลูกต้นไม้ตามบริเวณริมคลองรอบแนวเขตป่าชุมชน เพื่อเป็นการเพิ่มพื้นที่ป่าให้ช่วยเก็บกักความชุ่มชื้น โดยส่งเสริมสนับสนุนให้เจ้าของที่ดินที่มีพื้นที่ติดคลองรอบแนวเขตป่าชุมชนเป็นผู้ปลูกต้นไม้

ชุมชนใกล้เคียงป่าชุมชนดงบ้านเต้ ได้ทำกิจกรรมการฟื้นฟูสภาพพื้นที่ป่าชุมชน โดยมีรูปแบบการปลูกต้นไม้เพื่อฟื้นฟูสภาพป่าชุมชน ได้แก่ การปลูกต้นไม้ในพื้นที่ป่าชุมชนที่เสื่อมอยู่แล้ว ด้วยวิธีการอาศัยความร่วมมือของชุมชน ตามโอกาสวันสำคัญต่างๆ และการปลูกต้นไม้ตามบริเวณริมคลองแนวเขตพื้นที่ป่าชุมชนดงบ้านเต้ เพื่อเป็นการเพิ่มพื้นที่ป่าให้ช่วยเก็บกักความชุ่มชื้น โดยส่งเสริมสนับสนุนให้เจ้าของที่ดินที่มีพื้นที่ติดลำคลองเป็นผู้ปลูกต้นไม้

3.4 การตัดขุดหรือไม้ยูคาลิปตัสออก เพื่อจะได้ปลูกไม้ยืนต้น ไม้พันธุ์พื้นเมือง ไม้พะยุง ไม้ยางนา ไม้ชาด เป็นต้น

3.5 การกำหนดขอบเขตในการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าสาธารณะของชุมชน (Zoning) ชุมชนใกล้เคียงบ้านเต้ ได้กำหนดขอบเขตในการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าชุมชน โดยแบ่งเขตพื้นที่ป่าชุมชนออกเป็น 3 เขตพื้นที่ เพื่อเป็นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน ประกอบด้วยเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ เขตพื้นที่ป่าใช้สอย และเขตพื้นที่ป่าเศรษฐกิจ และมีข้อตกลงร่วมกันในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าชุมชนอย่างเป็นทางการ

3.6 การบวชต้นไม้ เป็นแนวทางการอนุรักษ์ป่า โดยการประยุกต์พิธีกรรมการบวชพระในพระพุทธศาสนา กับการบวชต้นไม้เพื่อรักษาป่าไม้ให้รอดพ้นจากการถูกตัดฟัน และเพื่อความเป็นสิริมงคลกับต้นไม้ที่ถูกบวช และต้นไม้ใกล้เคียง

สรุป การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ป่าชุมชนดงบ้านเต้ ประชาชนและชุมชนต้องได้รับประโยชน์ในแนวทางการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ป่าชุมชนดงบ้านเต้ ซึ่งได้แนวทางดังนี้ การจัดทำแนวเขตพื้นที่ป่าชุมชนดงบ้านเต้ การปลูกต้นไม้ยืนต้นหรือพันธุ์ไม้ต่างถิ่นเพื่อกำหนดแนวเขตพื้นที่ป่า การขุดคลองรอบแนวเขตป่าชุมชน การฟื้นฟูสภาพป่าชุมชน การกำหนดขอบเขตในการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าสาธารณะของชุมชน และการบวชต้นไม้

## การอภิปรายผล

ผลจากการวิจัยและจากข้อมูลปฐมภูมิที่จัดเก็บจากแบบสำรวจ แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการจัดเวทีประชาพิจารณ์ สามารถนำมาอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. ผลการวิจัยพบว่า ความเป็นมาของป่าชุมชนดงบ้านเต้ เป็นป่าที่ยังสามารถอนุรักษ์ ฟื้นฟู ได้อย่างอุดมสมบูรณ์ด้วยความร่วมมือจากชุมชน และมีพระสงฆ์เป็นผู้ช่วยดูแล บนพื้นฐานของระบบความเชื่อ จารีต ประเพณี และพิธีกรรมที่อาศัยศาสนาเป็นตัวขับเคลื่อน ชุมชนยังยึดถือและปฏิบัติสืบทอดกันมายาวนาน ทำให้ชุมชนสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างกลมกลืนกับธรรมชาติ

และยังสามารถนำภูมิปัญญาพื้นบ้าน เช่น ความเชื่อเรื่องผีสาว นางไม้ เทพอารักษ์ มาถ่ายทอดให้แก่ลูกหลานผ่านทางพิธีกรรมต่างๆ ได้แก่ การบวงสรวง เช่น ไหว้ และการบอกกล่าว ดอนปู่ตา เข้าป่า หลวงชินี ที่ทุกคนนับถือ เวลาเข้าไปในป่าเพื่อหาผลผลิตจากป่า เป็นต้น เป็นการสื่อความหมายต่อการเคารพนับถือผี และเทวดาที่ปกปักรักษาผืนป่า จัดว่าเป็นแนวทางหนึ่งในการอนุรักษ์ป่าให้คงอยู่เป็นไป บัณฑิต ประชโย (2535, หน้า 143-144) ได้จัดชนิดป่าชุมชนตามลักษณะการใช้ประโยชน์ป่าดอนปู่ตา เป็นป่าที่ใช้สำหรับตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่ของหมู่บ้าน โดยมีพื้นฐานความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษที่ทำหน้าที่คุ้มครองลูกหลานจะอาศัยอยู่ในป่าแห่งนี้ ลักษณะจะเป็นป่าธรรมชาติต้นไม้ในป่าดอนปู่ตาจะไม่มีใครนำไปใช้ประโยชน์ส่วนตัว เว้นแต่นำไปก่อสร้างหรือซ่อมแซมวัด

2. ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัจจุบันของการอนุรักษ์ ผืนป่าชุมชนดงบ้านแต่ โดยประชาชนมีส่วนร่วมนั้น จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในชุมชน ตั้งแต่มีส่วนในการริเริ่ม ร่วมคิด ร่วมดำเนินการ ร่วมควบคุม ร่วมประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์

2.1 ร่วมริเริ่ม ผลการวิจัยพบว่า ผู้ริเริ่มในการอนุรักษ์ ผืนป่าชุมชนดงบ้านแต่ คือ ผู้นำท้องถิ่น ผู้นำท้องที่ ชุมชน หน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานทางราชการ และพระสงฆ์ เห็นได้ว่าสถาบันศาสนาเป็นระบบย่อยของสังคม ซึ่งยังคงทำหน้าที่ได้อย่างลงตัว ในเรื่องของความเชื่อที่เจ้าอาวาสได้นำมาใช้ โดยผ่านทางพิธีกรรมต่างๆ เช่น ความเชื่อเรื่องผีสาว นางไม้ รุกขเทวดา และเทพอารักษ์ที่สิงสถิตอยู่ตามต้นไม้ เป็นการปกปักรักษาผืนป่าทำให้ชาวบ้านไม่กล้าทำลาย หากจำเป็นต้องใช้ไม้ก็มีการทำพิธีกรรมเช่น ไหว้บวงสรวง ชาวบ้านมีการนิมนต์พระสงฆ์ร่วมพิธี ถือว่าเป็นอุบายหนึ่งที่เป็นภูมิปัญญาของชาวบ้าน ทำให้พิธีกรรมมีความศักดิ์สิทธิ์น่าเชื่อถือสามารถพบเห็นได้ทั่วไปในชุมชนภาคอีสาน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ณรงค์ศักดิ์ ประสาระเอ (2548, บทคัดย่อ) ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าดง ลำพัน อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม พบว่า ประชาชนที่อยู่รอบๆ ป่าดงลำพันมีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เล่าต่อกันมาคือ ผีปู่ตาและเจ้าปู่หลวงอุดม ที่มีพลังอำนาจช่วยปกป้องคุ้มครองรักษาป่า คนและสัตว์ ความเชื่อดังกล่าวทำให้เกิดกฎควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชนและกระตุ้นให้คนอยู่ร่วมกันอย่างมีระเบียบแบบแผน มีความรักสามัคคี มีความเสียสละและความอดทนเกิดความสุขสบายใจและรู้สึกมั่นคงในชีวิต

2.2 ร่วมคิด สืบเนื่องจากความศรัทธาต่อเจ้าอาวาสและพระสงฆ์ในวัด ชาวบ้านและองค์กรท้องถิ่น ยังถือว่าวัดเป็นของส่วนรวมที่มีบทบาทหน้าที่ในการจัดเกล้าจิตใจ และปลูกฝังจริยธรรมแก่ประชาชนในชุมชน หน้าที่นี้ในสังคมอีสานยังเชื่อว่า พระสงฆ์เป็นผู้แทนของพระพุทธเจ้าที่เป็นที่พึ่งทางใจ ดังนั้น การที่วัดริเริ่มการดูแลป่าชาวบ้านยินดีที่จะให้ความร่วมมือเพราะถือว่าป่าในวัดทุกคนร่วมเป็นเจ้าของ กอปรกับปัจจุบันชาวบ้านได้รับผลกระทบจากการ

ทำลายป่า ทำให้เกิดน้ำท่วม ฝนแล้ง ทำให้ชาวบ้านประสบปัญหาในการประกอบอาชีพทางการเกษตรด้วยผลของการที่ระบบนิเวศน์ขาดสมดุล ดังนั้นชุมชนต้องมีการเปลี่ยนแปลงและปรับสภาพให้เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เป็นไปตามหลักการของทฤษฎีนิเวศวิทยา สอดคล้องกับงานวิจัยของชลพรรษา ดวงนภา (2549, หน้า 34) กล่าวในการศึกษาวิจัยเรื่อง การใช้หลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธในการจัดการป่าวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดตราด ไว้ว่าการที่จะอนุรักษ์ป่าที่ยังคงสภาพอยู่ไว้เพื่อให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์ในระยะยาวนั้น จะต้องอาศัยผู้นำที่เข้มแข็งและกลุ่มองค์กรต่างๆ เพื่อดูแลรักษาหรือบริหารจัดการป่า โดยร่วมกันวางแผน ร่วมกันดำเนินการ และร่วมกันดูแลรักษา รวมทั้งมีความเชื่อ มีอุดมการณ์มีพิธีกรรมที่ชุมชนยึดถือและปฏิบัติร่วมกัน มีจิตสำนึกในการรักษาป่า มีจริยธรรมของการจัดการ รวมถึงการสร้างแรงจูงใจในการดูแลรักษาป่าด้วยการให้ชาวบ้านในชุมชนได้ใช้ประโยชน์และแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกัน

2.3 ร่วมการดำเนินงาน ผลการวิจัยพบว่า การดำเนินงานในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ป่าชุมชนคงบ้านแต่ ให้ประสบความสำเร็จนั้น จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในท้องถิ่น ด้วยการไม่ทำลาย ร่วมกันปลูก ร่วมกันรักษาดูแล ด้วยกฎ 3 ข้อ คือ กฎหมาย กฎสังคม และ กฎศาสนา ซึ่งสอดคล้องตามแนวความคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน ของนักวิชาการ โดยสามารถสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นเกิดขึ้นจากบุคคล 2 คนขึ้นไป ร่วมริเริ่ม ร่วมคิด ร่วมดำเนินการ ร่วมควบคุม ร่วมประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์ จากกิจการที่ตนมีส่วนได้ส่วนเสีย เช่น ทรัพยากรธรรมชาติที่ได้มีการบริหารจัดการร่วมกันภายในวัด ถือว่าเป็นของที่ทุกคนมีส่วนร่วมในการได้รับผลกระทบหากเกิดการทำลายและได้รับผลประโยชน์จากการดูแลรักษาให้มีสภาพที่อุดมสมบูรณ์ ถือว่าทุกคนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของ

แนวคิดดังกล่าวทำให้ชุมชนเกิดความตระหนักรู้และหวงแหนในทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะป่าไม้ ถือว่าเป็นแหล่งอาหาร ที่ชุมชนขาดเสียมิได้ ตามพุทธศาสนาที่ได้สั่งสอนในรูปของธรรมะหรือกฎของศาสนา ดังเช่น พุทธดำรัสขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้าที่ว่า ภิขุในพุทธศาสนาของเถรวาทเจ้าสำนักนั้น ห้ามพรากพืชคามภูตคาม โดยความหมายคือ ห้ามตัดไม้ทำลายป่า พรากของเขี้ยวสดแม้เพียงเล็กน้อย คือ ใบไม้ ใบหญ้า พระสงฆ์ห้ามกระทำฝ่าฝืนต้องถูกปรับอาบัติ ดังนั้น พระสงฆ์ที่ดำรงอยู่ในพระธรรมวินัยแท้จริง ท่านจึงมีหน้าที่ช่วยรักษาป่าห้ามทำลายป่า โดยการบอกกล่าว อบรมแก่ชาวบ้านให้รู้คุณค่าธรรมชาติกลับมาเป็นการป้องกันรักษาผืนป่า เพื่อประโยชน์ในระยะยาวของพวกเขาและลูกหลาน รวมทั้งฟื้นฟูธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมด้วยธรรมะ เพราะต้องรู้คุณค่าความกตัญญูกตเวทิต่อธรรมชาติที่ให้ความเกื้อกูล เพื่อความสลับ پایในธรรมะของท่านผู้เจริญในการภาวนาอบรมจิต ดังนั้น กิ่งไม้ ใบไม้ที่ให้ร่มเงาและการอาศัยต้นน้ำ

ถ้าชาที่ใช้อบ คั่วกิน นอกจากจะห้ามทำลายแล้วยังต้องดูแลรักษา มิให้เสียหายสกปรก ที่ได้ ยึดถือและปฏิบัติในการอนุรักษ์ ฟืนฟู่ ป่าให้มีความยั่งยืน เกิดประโยชน์ต่อชุมชน

2.4 ร่วมควบคุม การควบคุมจำเป็นต้องใช้กฎหมาย กฎสังคม และกฎหมายเป็น มาตรการในการควบคุมดูแลไม่ให้ชาวบ้านเข้าไปทำลายป่าไม้ ทั้งที่เจตนาและไม่เจตนา กฎศาสนา ด้วยการปลูกจิตสำนึก และปลูกฝังตลอดจนถ่ายทอดถึงหลักธรรมต่างๆ ผ่านทางพิธีกรรมจารีต ประเพณี ทั้ง 12 เดือน ด้วยระบบย่อยที่มีอยู่ในโครงสร้างทางสังคม ได้แก่ ระบบย่อยที่เกี่ยวกับความ เชื่อในเรื่องผีเจ้าป่า เจ้าเขา เทพอารักษ์ และใช้ความเชื่อที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เช่น เรื่องบาป บุญ คุณ โทษ กรรมดีและกรรมชั่ว โดยมีวัดและพระสงฆ์เป็นผู้นำในการถ่ายทอดให้ชาวบ้านเกิด ความสำนึกถึงประโยชน์และโทษของการตัดไม้ทำลายป่า

นอกจากกฎหมายของศาสนาแล้ว ชุมชนต้องอาศัยกฎของสังคม โดยคนในชุมชนเป็นผู้ กำหนดร่วมกันในรูปของจารีตประเพณี ระเบียบข้อบังคับ เป็นการกำหนดการใช้ผลผลิตจากป่าใน วัด กำหนดประเภทของบุคคลที่สมควรได้รับผลประโยชน์ เช่น ชาวบ้านที่ยากจนหาเข้ากินค่า มี สิทธิเพื่อนำไปบริโภค โดยห้ามนำไปขาย มีการกำหนดฤดูกาลเก็บและวิธีการเก็บผลผลิตจากป่า ภายในวัดที่ไม่เป็นอันตรายต่อพืชและสัตว์ หากไม่ปฏิบัติตามชุมชนร่วมกันกำหนดบทลงโทษและ สุดท้ายที่ถือว่าเป็นมาตรการที่มีต่อผู้กระทำผิด คือการใช้กฎหมายเข้ามาควบคุม โดยเฉพาะป่าต้นน้ำ ที่วัดดูแลอยู่นั้น พบว่า พื้นที่ทำการวิจัยที่วัดดูแลอยู่มีลักษณะเป็นพื้นที่เป็นป่าต้นน้ำ พบว่า ด้วย แนวทางการให้ความรู้ความเข้าใจต่อความสำคัญของป่ากับชุมชน และส่งเสริมให้มีการปลูกไม้ ยืนต้น ตลอดจนช่วยกันดูแลในลักษณะชุมชนอาสาสมัครพิทักษ์ป่า ด้วยความร่วมมือระหว่าง ชาวบ้าน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยราชการภาครัฐ

2.5 ร่วมประเมินผล การดำเนินงานการอนุรักษ์ ฟืนฟู่ ป่าชุมชนคงบ้านแต่ โดย ประชาชนมีส่วนร่วมนั้น เพื่อเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนและต่อเนื่องนั้น จำเป็นต้องมีการติดตามและ ประเมินผลการดำเนินงานเพื่อการปรับปรุงแก้ไข ให้การดูแลรักษาผืนป่าพัฒนาไปสู่เป้าหมาย ขึ้นตอนหนึ่งของชาวบ้านในการมีส่วนร่วมด้านการเกษตรกรรมธรรมชาติสำหรับครัวเรือน สามารถพัฒนาก้าวไปสู่ความสำเร็จได้ จำเป็นต้องมีขบวนการการติดตามประเมินจากการมีส่วนร่วม ร่วมระหว่างชุมชนกับชาวบ้าน ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ จากการทำชุมชนมีสิ่งแวดล้อมที่ดีทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ดังนั้นในการอนุรักษ์ ฟืนฟู่ ป่าชุมชนคงบ้านแต่จำเป็นต้องมี การติดตาม และประเมินผลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงแก้ไขและเป็นขวัญ กำลังใจแก่ผู้ปฏิบัติ

2.6 ร่วมรับผลประโยชน์ การจัดการบริหารป่าในวัดมีผลทำให้เกิดประโยชน์ทั้ง ทางตรง และทางอ้อมแก่ชุมชนที่วัดตั้งอยู่ ดังนั้น การที่วัดดูแลป่า มีผลต่อชุมชนในการรับผล

ประโยชน์ในรูปแบบของปัจจัยสี่ สภาพอากาศ และสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ การได้รับผลประโยชน์จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องคำนึงถึงหลักยุทธธรรมในการจัดสรรแก่ชุมชน ให้แก่ผู้ที่มีส่วนในการดำเนินงานอย่างเป็นธรรม ชุมชนจะได้อยู่อย่างสงบสุข

3. ผลการวิจัย พบว่าแนวทางที่เหมาะสมของการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ป่าชุมชนดงบ้านแต่ โดยประชาชนมีส่วนร่วม จากข้อค้นพบสามารถอภิปรายผลได้ว่า แนวทางที่เหมาะสมของการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ป่าชุมชนดงบ้านแต่ โดยประชาชนมีส่วนร่วมนั้นต้องอาศัยหลักความเชื่อตามหลักพุทธธรรม และวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม เกี่ยวกับป่าที่วัฒนธรรมความเชื่อดั้งเดิมของชุมชน ซึ่งถือเป็นสิ่งที่ชุมชนให้ความเคารพนับถือ คือ ดอนปู่ตา ชาวบ้านเรียกว่า ดอนหลวงคินี้ คือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้านที่ชุมชนให้ความเคารพนับถือศรัทธา ซึ่งทำให้มนุษย์เกิดปัญญา รู้จักว่า อะไรควร อะไรไม่ควรและให้มีความรู้ ความเข้าใจตระหนักถึงคุณค่าของการอนุรักษ์ทรัพยากร ธรรมชาติ โดยการจัดกิจกรรมส่งเสริม และประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนในท้องถิ่นที่ อาศัยอยู่บริเวณรอบป่าชุมชน มีความศรัทธาต่อพระสงฆ์ การรวมกันของชุมชนรอบวัด โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางในการยึดเหนี่ยวจิตใจและเป็นที่พักพิงในด้านขวัญและกำลังใจ ยามชาวบ้านเกิดความทุกข์กายทุกข์ใจ ชาวบ้านให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีเพราะชาวบ้านได้รับผลประโยชน์จากป่าทางตรง ได้แก่ ปัจจัย 4 และได้ประโยชน์จากป่าทางอ้อม ได้แก่ การรักษาสมดุลของสิ่งแวดล้อม และตระหนักถึงโทษของการทำลายป่า ทำให้เกิดอุทกภัย น้ำท่วม ที่ชาวบ้านกำลังได้รับผลกระทบและถูกระดมชาติลงโทษ

สอดคล้องกับงานวิจัยของ ณรงค์ศักดิ์ ประสาระเอ (2548, บทคัดย่อ) ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าดงลำพัน อำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม พบว่า ประชาชนที่อยู่รอบๆ ป่าดงลำพันมีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เล่าต่อกันมา คือ ผีปู่ตาและเจ้าปู่หลวงอุดม ที่มีพลังอำนาจช่วยปกป้องคุ้มครองรักษาป่า คน และสัตว์ ความเชื่อดังกล่าว ทำให้เกิดกฎควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชน และกระตุ้นให้คนอยู่ร่วมกันอย่างมีระเบียบแบบแผน มีความรักสามัคคี มีความเสียสละและความอดทนเกิดความสบายใจและรู้สึกมั่นคงในชีวิต สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชลพรธรา ดวงนภา (2549, หน้า 34) กล่าวในการศึกษาวิจัยเรื่อง การใช้หลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธในการจัดการป่าวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดตราด ไว้ว่าการที่จะอนุรักษ์ป่าที่ยังคงสภาพอยู่ไว้เพื่อให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์ในระยะยาวนั้น จะต้องอาศัยผู้นำที่เข้มแข็งและกลุ่มองค์กรต่างๆ เพื่อดูแลรักษาหรือบริหารจัดการป่า โดยร่วมกันวางแผน ร่วมกันดำเนินการ และร่วมกันดูแลรักษา รวมทั้งมีความเชื่อ มีอุดมการณ์มีพิธีกรรมที่ชุมชนยึดถือและปฏิบัติร่วมกัน มีจิตสำนึกในการรักษาป่า มีจริยธรรมของการจัดการ รวมถึงการสร้างแรงจูงใจในการดูแลรักษาป่าด้วยการให้ชาวบ้านในชุมชนได้ใช้ประโยชน์และแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกัน และสอดคล้องกับแนวความคิดการมีส่วนร่วมของ วิยุทธ์ จำรัสพันธุ์ และคนอื่นๆ (2534, หน้า 11) ที่กล่าวว่า การให้

ประชาชนมีสิทธิและหน้าที่ในการร่วมแก้ไขปัญหาในชุมชนในการริเริ่ม ดำเนินการ และควบคุม ทรัพยากร และระเบียบในสถาบันต่างๆ โดยวิธีการเป็นเจ้าของร่วมกัน ด้วยการกำหนดกฎระเบียบ ในการใช้ทรัพยากร เพื่อป้องกันความเสียหายที่เกิดขึ้นในอนาคต

แนวทางการประกาศแนวเขตพื้นที่ป่าชุมชน เป็นการหมายแนวเขตพื้นที่ป่าชุมชนดง บ้านदै ที่ขาดการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ทำให้เกิดพื้นที่ทับซ้อนระหว่างแนวเขตพื้นที่ ป่ากับที่ดินทำกินของชาวบ้าน จนเกิดปัญหาความขัดแย้งในชุมชนระหว่างผู้นำหรือคณะกรรมการ ที่ร่วมชี้แนวเขตพื้นที่ป่ากับชาวบ้านที่มีที่ดินทับซ้อนในเขตพื้นที่ป่า สอดคล้อง เสน่ห์ จามริก และ คณะ (2536, หน้า 174-186) ซึ่งกล่าวว่า รูปแบบการจัดการที่เป็นขบวนการต่อรองทางการเมือง ใน บริบทของการแย่งชิงทรัพยากร โดยเฉพาะระหว่างชุมชนกับรัฐและนายทุน บางครั้งรูปแบบการ จัดการทรัพยากรถูกปรับเปลี่ยนให้กลายเป็นขบวนการต่อสู้เพื่อสิทธิของชุมชน เช่น การต่อสู้กับ สัมปทานป่าไม้ โดยมีการรวมกลุ่มในการจัดการทรัพยากรของชุมชนโดยชุมชนเอง เพื่อสร้าง อำนาจต่อรองทางการเมือง

แนวทางการขุดคลองรอบแนวเขตป่าชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบลอึ่งอ่างได้จัดทำ โครงการขุดคลองรอบแนวเขตป่าชุมชนดงบ้านदै เพื่อแก้ไขปัญหาการบุกรุกป่าชุมชน และเพื่อกั้น แนวเขตป่าที่ถาวร และเป็นการป้องกันไฟป่าที่เกิดจากชุมชนเผาตอซังข้าวในผืนนา สอดคล้องกับ หมั่น วลี (2539, หน้า 52-58) ซึ่งกล่าวว่า สาเหตุที่ทำให้มีการรักษาและอนุรักษ์ป่าไม้ก็เนื่องมาจาก ในปัจจุบันป่าไม้ในเมืองไทยได้ถูกทำลายลงไปอย่างมาก ทั้งนี้สาเหตุมาจาก 1. เกิดจากการขยาย พื้นที่เพื่อใช้ทำมาหากินของประชากรในประเทศหรือประชากร โลก ซึ่งในปัจจุบันทำให้พื้นที่ของ ป่าเป็นจำนวนมากถูกบุกรุกทำลายลง 2. เกิดจากการตัดต้นไม้เพื่อทำการค้า 3. เกิดจากไฟป่า ซึ่งอาจ เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือมีสาเหตุมาจากคนก็ตาม ย่อมทำให้ป่าไม้เกิดความเสียหายอย่างมาก เพราะไฟป่าจะทำให้กล้าไม้เล็กๆ และ ไม้ยืนต้นทุกชนิดถูกทำลาย

แนวทางการฟื้นฟูสภาพป่าชุมชน เป็นการปลูกต้นไม้เพื่อฟื้นฟูสภาพป่าชุมชน ได้แก่ การปลูกต้นไม้ในพื้นที่ป่าชุมชนที่เสื่อมโทรมอยู่แล้ว การปลูกต้นไม้ตามบริเวณริมคลองรอบแนว เขตป่าชุมชน เพื่อเป็นการเพิ่มพื้นที่ป่าให้ช่วยเก็บกักความชุ่มชื้น โดยส่งเสริมสนับสนุนให้เจ้าของ ที่ดินที่มีพื้นที่ติดคลองรอบแนวเขตป่าชุมชนเป็นผู้ปลูกต้นไม้ สอดคล้องกับ เกษม จันทรแก้ว (2540, หน้า 113) ซึ่งกล่าวว่า การฟื้นฟู หมายถึง การดำเนินการใดๆ ต่อทรัพยากรหรือสิ่งที่มีส่วน โทรม ให้สิ่งเหล่านั้นเป็นปกติสามารถเอื้อประโยชน์ในการนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป ซึ่งการฟื้นฟู ต้องใช้เวลาและเทคโนโลยีเข้ามาช่วยด้วยเสมอ

แนวทางการตัดชุดรื้อไม้ยูคาลิปตัสออก เพื่อจะได้ปลูกต้นไม้ทดแทน ซึ่งเป็นไม้ยืนต้น ไม้พันธุ์พื้นเมือง เช่น ไม้พะยุง ไม้ยางนา ไม้ชาด ไม้ประดู่ ไม้พะยอม ไม้จิก ไม้กระบาก ไม้มะค่า เป็นต้น และจะปลูกไม้ไผ่ ต้นกล้วย สมุนไพรต่างๆ ด้วย

แนวทางการกำหนดขอบเขตในการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าสาธารณะของชุมชน การใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าชุมชนโดยการแบ่งเขตพื้นที่ป่าชุมชนออกเป็น 3 เขตพื้นที่ เพื่อเป็นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืน ประกอบด้วย เขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ เขตพื้นที่ป่าใช้สอย และเขตพื้นที่ป่าเศรษฐกิจ และมีข้อตกลงร่วมกันในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม ตามแนวความคิดของ นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527, หน้า 183) ซึ่งกล่าวว่า รูปแบบของการมีส่วนร่วม สามารถจำแนกได้เป็น 3 แบบ คือ 1. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรง 2. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมทางอ้อม และ 3. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยการที่รัฐเปิดโอกาสให้สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุวิภา ไพรีพินาส (2546, บทคัดย่อ) ศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการป่าชุมชนในท้องที่ตำบลนาบอน อำเภอดำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า หลังจากการดำเนินการวิจัย ได้เกิดการจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนตำบลนาบอน ทำหน้าที่บริหารจัดการป่าไม้มีการทำงานอย่างเป็นระบบ ชุมชนได้รับการยอมรับจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเข้ามาสนับสนุนชุมชน โดยการให้ความรู้ด้านต่างๆ ตามความต้องการของชุมชน และยังได้เสนอแนะไว้อย่างน่าสนใจว่า หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคเอกชนควรมีรูปแบบในการส่งเสริมสนับสนุน ด้านงบประมาณและวิชาการ โดยเน้นเรื่องการปลูกจิตสำนึกและความเข้าใจถึงสิทธิของชุมชนในการเข้าร่วมบริหารจัดการป่าชุมชน

และสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมพร ศิริลาภ (2546, บทคัดย่อ) ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน กรณีศึกษาป่าชุมชนดงผักป่า อำเภอมือง จังหวัดอุบลราชธานี พบว่าประชาชนมีการปฏิบัติตามขั้นตอนตามกระบวนการจัดการป่าชุมชน เริ่มจากการอบรมให้ความรู้และสร้างความเข้าใจที่ตรงกันกับผู้นำชุมชน และผู้นำชุมชนเป็นผู้ชี้แจงและชี้แนะต่อประชาชนในชุมชน มีการประชุมร่วมกัน ตั้งกฎกติกา ข้อตกลงในการใช้ประโยชน์จากป่าร่วมกัน มีการจัดตั้งคณะกรรมการในการดูแลกฎระเบียบและจัดตั้งเวรยามในการลาดตระเวนป่า จัดทำป้ายห้ามลักลอบตัดไม้ทำลายป่าและห้ามล่าสัตว์ผู้ฝ่าฝืนมีโทษ และได้มีการจัดทำเส้นทางเดินตามธรรมชาติที่เป็นเส้นทางเขตป่าชุมชนเป็นแนวกันไฟป่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดการป่าชุมชน คือ เจ้าหน้าที่มีจำนวนน้อยไม่เพียงพอต่อความต้องการของชุมชน ผู้นำชุมชนจะเป็นผู้ผลักดันชุมชนให้มีจิตสำนึกในการรักษาป่า สภาพเศรษฐกิจภายในชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน ส่วนปัญหาอุปสรรคของการมีส่วนร่วมในการจัดการพบว่า มีข้อจำกัดในการให้การสนับสนุนหรือดูแล เช่น อัตรากำลังของเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอต่อความต้องการ สภาพเศรษฐกิจภายใน

ในชุมชน งบประมาณในการสนับสนุนอย่างเพียงพอ และภัยธรรมชาติที่ไม่สามารถควบคุมได้ และที่สำคัญพบว่า ยังมีผู้ต้องการประโยชน์จากป่าและที่ดินรอบข้างอยู่

แนวทางการบวชต้นไม้ โดยการประยุกต์พิธีกรรมการบวชพระในพระพุทธศาสนา มาใช้ในการอนุรักษ์ต้นไม้เป็นการบวชต้นไม้เพื่อรักษาป่าไม้ให้รอดพ้นจากการถูกตัดฟัน สอดคล้องกับ เสรี พงศ์พิศ (2536, หน้า 32) ซึ่งกล่าวว่า การบวชต้นไม้ เป็นแนวทางการอนุรักษ์ป่า โดยการประยุกต์พิธีกรรมการบวชพระในพระพุทธศาสนา กับการบวชต้นไม้เพื่อรักษาป่าไม้ให้รอดพ้นจากการถูกตัดฟัน และเพื่อความเป็นสิริมงคลกับต้นไม้ที่ถูกบวช และต้นไม้ใกล้เคียง และสอดคล้องกับงานวิจัยของ อริตา อินทสิน (2548, บทคัดย่อ) ศึกษาผลของกระบวนการจัดการป่าชุมชนนาบอน อำเภอลำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่าการจัดการป่าชุมชนทำให้ความหนาแน่นและความหลากหลายชนิดของต้นไม้ ปริมาณและความหลากหลายชนิดของอาหารป่า สัตว์ป่าและสมุนไพรมีเพิ่มมากขึ้น การบุกรุกแผ้วถางป่าชุมชนลดลง มีการค้นพบแหล่งท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นชาวบ้านส่วนใหญ่เข้าใจและปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับที่มีอยู่ มีการจัดตั้งองค์กรในการอนุรักษ์ป่าชุมชน มีกิจกรรมบวชป่า ชาวบ้านมีความพึงพอใจในกระบวนการจัดการป่าชุมชน และมีความภาคภูมิใจเพราะชุมชนได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียวของกลุ่มเยาวชน

## ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ ป่าชุมชนดงบ้านเตี้ย ตำบลอีง่อง อำเภोजตุรพิตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด มีประเด็นที่ผู้วิจัยขอเสนอแนะ ดังนี้

### 1. ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปปรับใช้โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

1.1 ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานราชการ ที่เกี่ยวข้องที่ให้การสนับสนุนงบประมาณ เป็นที่ปรึกษา รวมทั้งให้การแนะนำในการจัดการบริหารป่า โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ใกล้ชิดกับชุมชน ควรนำแผนงานและโครงการอนุรักษ์ ป่าชุมชนเข้าแผนพัฒนา และนำไปบรรจุในข้อบัญญัติงบประมาณรายจ่ายของหน่วยงาน เพื่อส่งเสริมสนับสนุนงบประมาณในการดูแลป่าชุมชน ให้ความรู้ด้านวิชาการในการเรื่องการใช้ประโยชน์จากป่า อย่างยั่งยืน การป้องกันไฟป่า โดยการจัดให้ความรู้ทางวิชาการด้วยกลไกรัฐที่เกี่ยวข้องในรูปของการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ และมีการประชาสัมพันธ์ การทำความเข้าใจกับชุมชนและชาวบ้านให้เห็นความสำคัญของทรัพยากร ธรรมชาติด้วยการสร้างความเข้าใจในเรื่องของแนวคิดการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรในชุมชน โดยเน้นแนวคิดการจัดการป่าแบบมีส่วนร่วม

1.2 ข้อเสนอแนะสำหรับชุมชน ชุมชนต้องให้ความร่วมมือและเฝ้าระวังในการไม่เข้าไปทำลาย และช่วยกันสอดส่องไม่ให้นายทุนจากนอกพื้นที่เข้ามาทำลายป่า และประชาชนให้การสนับสนุนทั้งแรงงานในการจัดกิจกรรมอนุรักษ์ ฟื้นฟู ป่าชุมชนทุกรูปแบบ

1.3 ข้อเสนอแนะสำหรับเอกชน เอกชนถือว่าเป็นส่วนสำคัญในชุมชนที่มีศักยภาพในการให้การช่วยเหลือการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ป่าชุมชน โดยการสนับสนุนงบประมาณ

## 2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรวิจัยเกี่ยวกับการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาป่าวัฒนธรรมในสถานศึกษา สถานที่ราชการ วัด เพราะจะทำให้มีพื้นที่สีเขียวให้แก่ท้องถิ่นมากขึ้น

2.2 ควรวิจัยการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาป่าในวัดของภาคอื่นๆ เพื่อเป็นการเปรียบเทียบว่ารูปแบบที่เกิดขึ้นในพื้นที่ภาคอีสานสามารถนำไปใช้กับพื้นที่อื่นได้หรือไม่





## บรรณานุกรม

### 1. หนังสือทั่วไป

- กลุ่มฮักเมื่องน่าน. **ป่าชุมชน**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, 2535.
- การปกครอง, กรม. **คู่มือปฏิบัติงานสำหรับกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ปี 2552**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์  
 อสารศึกษาดินแดน, 2552.
- เกษม จันทร์แก้ว. **การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชา  
 อนุรักษ์วิทยา คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2540.
- โกมล แพรกทอง. “แนวความคิดป่าชุมชน.” ใน **ป่าชุมชนประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร : กรมป่า  
 ไม้, 2537.
- \_\_\_\_\_. **แนวความคิดป่าชุมชนในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่ง  
 ประเทศไทยจำกัด, 2533.
- เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา.” ใน **การมีส่วนร่วมของประชาชน  
 ในการพัฒนา**. ทวีทอง หงส์วิวัฒน์, บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศักดิ์  
 โสภกา, 2527.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์ และคณะ. **ป่าชุมชนภาคเหนือ : ศักยภาพขององค์กรชาวบ้านในการจัดการป่า  
 ชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2536.
- \_\_\_\_\_. **ป่าไม้สังคมเพื่อการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพมหานคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่ง  
 ประเทศไทย, 2550.
- ชลพรรษา ดวงนภา. **การใช้หลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธในการจัดการป่าวัฒนธรรมเพื่อพัฒนา  
 เศรษฐกิจชุมชนจังหวัดตราด**. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2549.
- ชูสิทธิ์ ชูชาติ. **การใช้ภูมิปัญญาของชาวบ้านนารอนุรักษ์ป่าและระบบนิเวศเพื่อแก้ปัญหาค้นแล้ง  
 ของประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ คณะมนุษย  
 ศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2538.
- ณัฐา หังสพฤกษ์ และคณะ. **การจัดการทรัพยากรป่าไม้**. เอกสารวิชาการ การควบคุมการลดลง  
 ของพื้นที่ป่าไม้: กรุงเทพมหานคร : การจัดการทรัพยากรป่าไม้ ดิน น้ำและสิ่งแวดล้อม.  
 ภาควิชาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัย  
 ธรรมศาสตร์, 2542.
- ทัศนีย์ ทองสว่าง. **หนังสือเรียนสังคมศึกษารายวิชา ส 101 – 102 ประเทศของเราชั้น ม.1**.  
 กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, 2532.

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. “แนวทางวิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชน.”

ในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. ทวีทอง หงส์วิวัฒน์, บรรณาธิการ.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศักดิ์โสภา, 2527.

นิวัต เรืองพานิช. หลักการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์

ป่า. กรุงเทพมหานคร : กองการจัดการป่าไม้ กรมป่าไม้, 2533.

บัวเรศ ประไซ์โย. การจัดการป่าชุมชน วนศาสตร์ชุมชน : ทางเลือกในการพัฒนาป่าไม้. โครงการ

วิจัยวนศาสตร์ชุมชน, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยขอนแก่น,

2535.

ประสพสุข ตีอินทร์. การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของกำนันผู้ใหญ่บ้านใน

ภาคเหนือ. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2531.

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. “การอนุรักษ์ธรรมชาติ แนวทางและการปฏิบัติการของท้องถิ่น”. ทางใหม่.

5 (กรกฎาคม – สิงหาคม 2534), 2534.

ป่าไม้, กรม. สถิติป่าไม้ของประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : กรมป่าไม้, 2554.

เพิ่มศักดิ์ มกราภิรมย์ และทัศนีย์ อนุมาน. การเพิ่มป่าโดยช่วยต้นไม้ให้สืบพันธุ์ตามธรรมชาติ.

กรุงเทพมหานคร : คราฟแมนเพรส, 2537.

มูลนิธิโลกสีเขียว. หนังสือชุดโลกสีเขียว ดินและป่าไม้. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, 2539.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพมหานคร : อักษร

เจริญทัศน์, 2542.

วิรัช นิภาวรรณ. ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญของการพัฒนาชุมชน : ประชาชน, ข้าราชการ และ

ผู้นำรัฐบาล. กรุงเทพมหานคร : บริษัท โอเดียนส โตร, 2530.

ศรีสุวรรณ ควราชจร. “ป่าชุมชน : ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชนบทและทรัพยากร,” ทางใหม่. 4(2) :

26 – 28 ; มีนาคม – เมษายน, 2533.

สมศักดิ์ สุขวงศ์. “ป่าชุมชน : ทางเลือกในการฟื้นฟูอนุรักษ์ป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติ”. ข่าวสาร

ป่ากับชุมชน. 2 (เมษายน 2538), 2538.

\_\_\_\_\_. ป่าชุมชน : ทางเลือกในการฟื้นฟูอนุรักษ์ป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติเอกสาร

เสนอต่อคณะกรรมการสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ : ศูนย์ส่งเสริม, 2533.

เสน่ห์ จามริก และคณะ. ป่าชุมชนในประเทศไทย : แนวทางพัฒนา เล่ม 1 ป่าฝนเขตร้อนกับ

ภาพรวมของป่าชุมชนในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : ขอนแก่นการพิมพ์, 2536.

เสน่ห์ จามริกและยศ สันตสมบัติ. ป่าชุมชนในประเทศไทย แนวทางการพัฒนา เล่ม 2 ป่าชุมชน

ภาคเหนือ. กรุงเทพมหานคร : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2536.

เสรี พงศ์พิศ. ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ดั่งกรุ๊ป,  
2536.

หมื่น วิถี. ป่าไม้ไทย. กรุงเทพมหานคร : รวมสาสน์ (1997), 2539.

อำนาจ คอวนิช. “แนวทางการพัฒนากิจกรรมป่าชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชน.” วนกร. 7(12) : 10 – 13 ;  
กันยายน – ตุลาคม, 2528.

\_\_\_\_\_. สถานการณ์ป่าไม้ในปัจจุบันกับการอนุรักษ์. กรุงเทพมหานคร : องค์การ  
อุตสาหกรรมป่าไม้, 2530.

\_\_\_\_\_. “แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างป่าชุมชนธรรมชาติในประเทศไทย”. น. 1 – 7. เอกสาร  
เสนอต่อที่ประชุมการป่าไม้ประจำปี 2531. กรุงเทพฯ : กรมป่าไม้, 2531.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. ภูมิปัญญาชาวบ้าน วิถีและกระบวนการเรียนรู้ – แก่ปัญหาของชาวบ้านไทย.  
กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิปัญญา, 2541.

## 2. วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์/ค้นคว้าอิสระ

กรรณิกา ชมดี. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทยใน  
การมีส่วนร่วมของประชาชน ที่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ : ศึกษากรณีโครงการสารภี  
ตำบลท่าช้าง อำเภอรินช่าราบ จังหวัดอุบลราชธานี. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ :  
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2524.

ชวลิต ศิลาเกษ. ความร่วมมือของภาครัฐ องค์กรชุมชนและชุมชนในกระบวนการจัดการป่าชุมชน  
อย่างยั่งยืน : กรณีศึกษาป่าชุมชนดงใหญ่บ้านวังอ้อ - วังถ้ำ ตำบลหัวดอน อำเภอเมือง  
ใน จังหวัดอุบลราชธานี การศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต  
สาขาวิชานโยบายสาธารณะ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2546.

ณรงค์ศักดิ์ ประสาระเอ. “การศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าดงลำพัน อำเภอ  
นาเชือก จังหวัดมหาสารคาม”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัย  
ราชภัฏมหาสารคาม, 2548.

สมพร ศิริลาภ. “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน กรณีศึกษาป่าชุมชนดงผักข่า  
อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สถาบันราชภัฏ  
อุบลราชธานี, 2546.

สุวิภา ไพรพินาศ. “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการป่า  
ชุมชน”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2546.

อภิเดช หมั่นน้อย. การมีส่วนร่วมของราษฎรในการจัดการป่าชุมชน กรณีศึกษาป่าชุมชนป่าดงนารม  
จังหวัดกาฬสินธุ์. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาส่งเสริมการ  
เกษตร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2548.

อรिता อินทสิน. ผลของกระบวนการจัดการป่าชุมชน ตำบลนาบอน อำเภอคำม่วง จังหวัด  
กาฬสินธุ์. วิทยานิพนธ์ปริญญาสาธาณสุขศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสาธารณสุข-  
สุข. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2548.

### 3. เอกสารอื่นๆที่ไม่ได้ตีพิมพ์

องค์การบริหารส่วนตำบลอึ่งอ่าง อำเภอดุทรพิตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด. “แผนพัฒนาสามปี พ.ศ.  
2556 – พ.ศ. 2558”. ร้อยเอ็ด : บัวเงินการพิมพ์, 2555.





## ภาคผนวก ก.

แบบสำรวจการศึกษาวิจัย เรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์  
พื้นที่ ป่าชุมชนดงบ้านเต้ ตำบลอีง่อง อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด

สถานที่สำรวจ.....

วัน เวลา ที่สำรวจ.....

**ส่วนที่ 1** ข้อมูลทั่วไปผู้กรอกแบบสำรวจ

1. ชื่อผู้กรอกแบบสำรวจ.....
2. เพศ.....
3. อายุ.....ปี
4. การศึกษา.....
5. ศาสนา.....
6. อาชีพหลัก / อาชีพรอง.....

**ส่วนที่ 2** ประเด็นการสำรวจสภาพป่าและการเปลี่ยนแปลง

**1. สภาพป่าและการเปลี่ยนแปลง**

**1.1 ข้อมูลป่าไม้ในป่าชุมชนดงบ้านเต้ ตำบลอีง่อง ในอดีต**

.....

.....

.....

**1.2 ข้อมูลป่าไม้ในป่าชุมชนดงบ้านเต้ ตำบลอีง่อง ในปัจจุบัน**

.....

.....

.....

**2. การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ พื้นที่ ป่าชุมชนบ้านเต้ ตำบลอีง่อง**

**2.1 การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ป่าชุมชนดงบ้านเต้ ตำบลอีง่อง**

.....

.....

.....

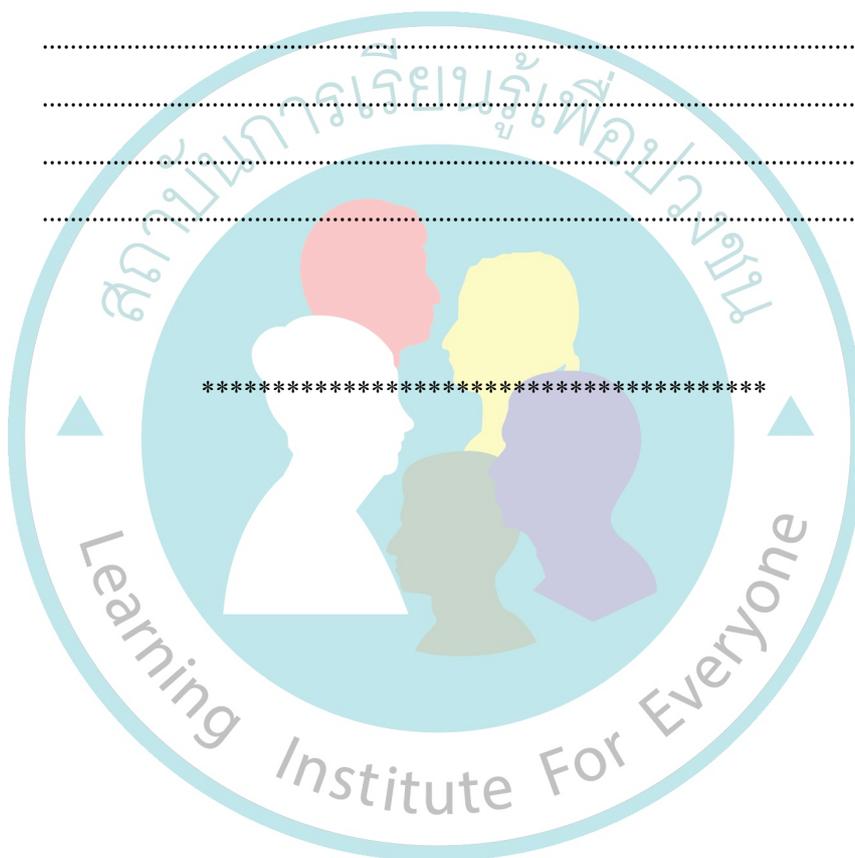
2.2 การมีส่วนร่วมในพื้นที่ พืชชุมชนดงบ้านเต้ ตำบลอึ่งอ่อง

.....  
.....  
.....

3. แนวทางการอนุรักษ์ พื้นที่ พืชชุมชนบ้านเต้ ตำบลอึ่งอ่อง

ท่านคิดว่าควรใช้แนวทางการอนุรักษ์ พื้นที่ พืชชุมชนบ้านเต้ ตำบลอึ่งอ่อง อย่างไร

.....  
.....  
.....  
.....



## ภาคผนวก ข.

แบบแบบสังเกตการศึกษาวิจัย เรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการ  
อนุรักษ์ ฟื้นฟู ป่าชุมชนดงบ้านเต้ ตำบลอึ่งอ่อง อำเภอจตุรพักตรพิมาน  
จังหวัดร้อยเอ็ด

ชื่อผู้สังเกต.....สถานที่ทำงาน.....

สถานที่สังเกต.....

วัน เวลา ที่สังเกต.....

**ส่วนที่ 1** ข้อมูลทั่วไปผู้กรอกแบบสังเกต

1. ชื่อผู้กรอกแบบสังเกต.....

2. เพศ.....

3. อายุ.....ปี

4. การศึกษา.....

5. ศาสนา.....

6. อาชีพหลัก / อาชีพรอง.....

7. รายได้ครัวเรือนเฉลี่ยต่อเดือน.....

**ส่วนที่ 2** ประเด็นการสังเกต

1. สภาพป่าและการเปลี่ยนแปลง

1.1 สภาพทรัพยากรในป่าดงบ้านเต้ ตำบลอึ่งอ่อง ในอดีต

.....

.....

.....

.....

1.2 สภาพทรัพยากรในป่าดงบ้านเต้ ตำบลอึ่งอ่อง ในปัจจุบัน

.....

.....

.....

.....

**2. การสังเกตการณ์มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ฟืนฟู ป่าชุมชนบ้านแต่ ตำบลอิงอ่อง**

**2.1 สังเกตการณ์มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนดงบ้านแต่ ตำบลอิงอ่อง**

.....

.....

.....

.....

**2.2 สังเกตการณ์มีส่วนร่วมในการฟื้นฟูป่าชุมชนดงบ้านแต่ ตำบลอิงอ่อง**

.....

.....

.....

.....

**3. สังเกตแนวทางการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ฟืนฟู ป่าชุมชนดงบ้านแต่ ตำบลอิงอ่อง เป็นอย่างไร**

.....

.....

.....

.....

**4. สังเกตแนวทางการมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนดงบ้านแต่ ตำบลอิงอ่อง เป็นอย่างไร**

.....

.....

.....

.....

\*\*\*\*\*

## ภาคผนวก ค.

แบบสัมภาษณ์การศึกษาวิจัย เรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการ  
อนุรักษ์ ฟื้นฟู ป่าชุมชนดงบ้านเต้ ตำบลอึ่งอ่อง อำเภอจตุรพักตรพิมาน  
จังหวัดร้อยเอ็ด

ชื่อผู้สัมภาษณ์.....สถานที่ทำงาน.....

สถานที่สัมภาษณ์.....

วัน เวลา ที่สัมภาษณ์.....

**ส่วนที่ 1** ข้อมูลทั่วไปผู้ให้สัมภาษณ์

1. ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....

2. เพศ.....

3. อายุ.....ปี

4. การศึกษา.....

5. ศาสนา.....

6. อาชีพหลัก / อาชีพรอง.....

7. รายได้ครัวเรือนเฉลี่ยต่อเดือน.....

8. บทบาทหน้าที่ในหมู่บ้าน.....

**ส่วนที่ 2** ประเด็นการสัมภาษณ์

1. สภาพป่าและการเปลี่ยนแปลง

1.1 สภาพทรัพยากรในป่าดงบ้านเต้ ตำบลอึ่งอ่อง ในอดีต

.....

.....

.....

.....

1.2 สภาพทรัพยากรในป่าดงบ้านเต้ ตำบลอึ่งอ่อง ในปัจจุบัน

.....

.....

.....

.....

2. การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ป่าชุมชนบ้านเต้ ตำบลอึ่งอ่าง

2.1 การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนดงบ้านเต้ ตำบลอึ่งอ่าง

2.1.1 การสร้างจิตสำนึกของประชาชนอย่างไร / ทำไม

.....

.....

.....

2.1.2 วิธีการอนุรักษ์ป่าชุมชนดงบ้านเต้ ตำบลอึ่งอ่าง ทำอย่างไร /  
ทำไม

.....

.....

.....

2.1.3 การฟื้นฟูป่าชุมชนดงบ้านเต้ ตำบลอึ่งอ่าง ทำอย่างไร / ทำไม

.....

.....

.....

2.1.4 สภาพปัญหาในการอนุรักษ์ป่าชุมชนดงบ้านเต้ ตำบลอึ่งอ่าง เป็น  
อย่างไร (ประเด็นการสัมภาษณ์ : จิตสำนึก, กฎระเบียบ, ทักษะคดีต่อเจ้าหน้าที่, ความเข้าใจ  
ในสิทธิหน้าที่

.....

.....

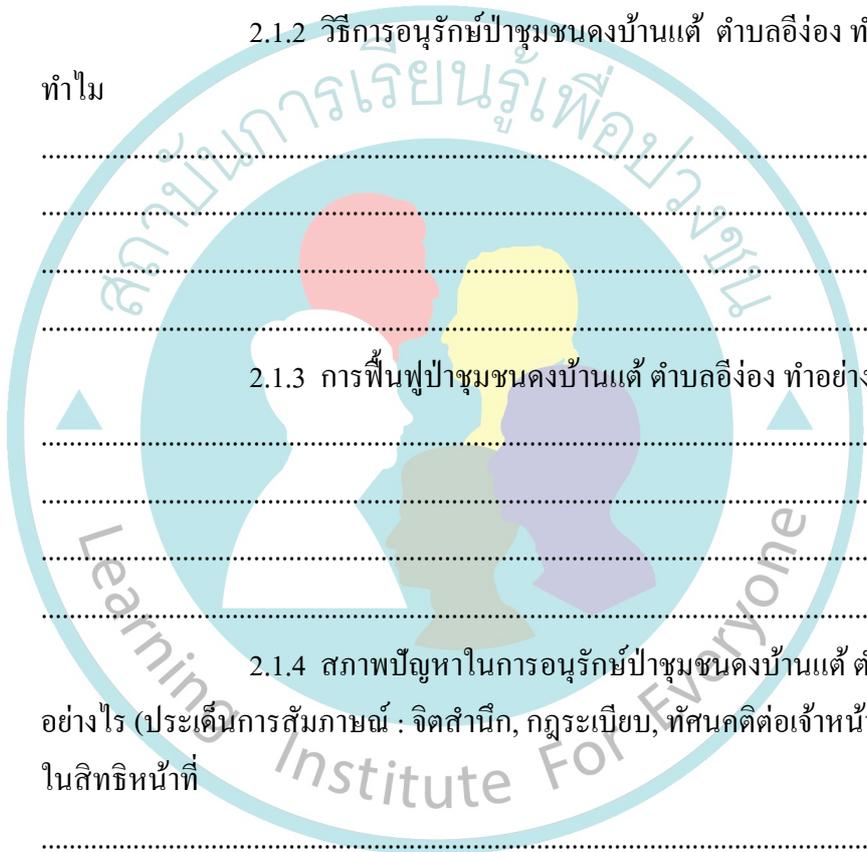
.....

2.1.5 มาตรการในการอนุรักษ์ป่าชุมชนดงบ้านเต้ ตำบลอึ่งอ่าง  
(ประเด็นการสัมภาษณ์ : จิตสำนึก กฎระเบียบ, กิจกรรมการอนุรักษ์)

.....

.....

.....



2.2 การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชุมชนดงบ้านเต้ ตำบลอิงอ่อง

2.2.1 บทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญ (ทราบหรือไม่)

.....

.....

.....

2.2.2 บทบาทของชุมชนในการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชุมชนดงบ้านเต้ ตำบลอิงอ่อง เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

2.2.3 แนวทางในการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชุมชนดงบ้านเต้ ตำบลอิงอ่อง เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

2.2.4 กฎระเบียบ ข้อบังคับของชุมชนในการจัดการป่าดงบ้านเต้ ตำบลอิงอ่อง เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

2.3 การมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนดงบ้านเต้ ตำบลอิงอ่อง

2.3.1 สภาพปัญหาในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนดงบ้านเต้ ตำบลอิงอ่อง เป็นอย่างไร (ประเด็นการสัมภาษณ์ : จิตสำนึก, การควบคุมการใช้ประโยชน์, กฎระเบียบ, ทักษะติดต่อเจ้าหน้าที่, ความเข้าใจในสิทธิหน้าที่)

.....

.....

.....

.....

2.3.2 ความต้องการแก้ไขปัญหในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนดงบ้านแต่ ตำบลอิงอ่อง เป็นอย่างไร (ประเด็นการสัมภาษณ์ : การผ่อนปรนกฎระเบียบ, การปรับปรุงกฎระเบียบ, การมีส่วนร่วมในการออกกฎระเบียบ)

.....

.....

.....

2.3.3 แนวทางการมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนดงบ้านแต่ ตำบลอิงอ่อง เป็นอย่างไร(ประเด็นการสัมภาษณ์ : การมีส่วนร่วมในการปลูกจิตสำนึก, กรรมการ, การกำหนดทิศทางการพัฒนา)

.....

.....

.....

2.4 บทบาทของหน่วยงานหรือองค์กรชุมชนที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ป่าชุมชน ดงบ้านแต่ ตำบลอิงอ่อง

2.4.1 หน่วยงานภาครัฐ (ประเด็นการสัมภาษณ์ : ลักษณะบทบาทหน้าที่ที่เกี่ยวข้องของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ป่า ได้แก่ โรงเรียน, ส่วนราชการอื่น)

.....

.....

.....

2.4.2 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ประเด็นการสัมภาษณ์ : ลักษณะบทบาทหน้าที่ที่เกี่ยวข้องขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น)

.....

.....

.....

2.4.3 ประชาชนหรือองค์กรชุมชน (ประเด็นการสัมภาษณ์ : ลักษณะบทบาทหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง)

.....

.....

.....

.....

**3. ปัญหา อุปสรรค ในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ป่าชุมชนดงบ้านเต่า ตำบลอึ่งอ่าง เป็นอย่างไร**

3.1 ปัญหาจากตัวประชาชนเอง (ประเด็นการสัมภาษณ์ : ความขัดแย้ง, การแย่งชิงผลประโยชน์, การวางแผนการใช้ประโยชน์, การปฏิบัติตามกฎ, ความรู้ ทักษะ การปฏิบัติ การประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, ข้อมูลข่าวสาร)

.....

.....

.....

3.2 ปัญหาจากตัวประชาชนเอง (ประเด็นการสัมภาษณ์ : มีองค์กรชุมชนหรือไม่, การประสานงาน, ความคิดริเริ่มขององค์กรชุมชน, องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทราบบทบาทตามรัฐธรรมนูญหรือไม่)

.....

.....

.....

3.3 ปัญหาจากตัวประชาชนเอง (ประเด็นการสัมภาษณ์ : การเข้มงวดด้านกฎหมาย, การมีแผนงานและงบประมาณสนับสนุน, การยอมรับของประชาชนต่อเจ้าหน้าที่, การสนับสนุนของชุมชน, กฎระเบียบต่างๆ, ความใกล้ชิดของชุมชนกับเจ้าหน้าที่)

.....

.....

.....

\*\*\*\*\*

## ภาคผนวก ง.

การประชุมกลุ่มย่อยการศึกษาวิจัย เรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชน  
ในการอนุรักษ์ ป่าชุมชนดงบ้านเต้ ตำบลอีง่อง อำเภอจตุรพักตรพิมาน  
จังหวัดร้อยเอ็ด

## ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

1. ชื่อผู้ดำเนินการ .....
- สถานที่ดำเนินการ.....
2. ชื่อผู้บันทึกประเด็น.....
- สถานที่ดำเนินการ.....
3. สถานที่ทำการประชุมกลุ่มย่อย.....
4. ผู้ร่วมประชุมกลุ่มย่อย ประกอบด้วย (ประมาณ 44 ราย/รูป)
- 1.....
- 2.....
- 3.....
- 4.....
- 5.....
- 6.....
- 7.....
- 8.....
- 9.....
- 10.....
- 11.....
- 12.....
- 13.....
- 14.....
- ฯลฯ

## ส่วนที่ 2 ประเด็นการสนทนากลุ่ม

1. ประวัติความเป็นมาของป่าชุมชนดงบ้านเต้ ตำบลอีง่อง

1.1 สภาพทรัพยากรในป่าชุมชนดงบ้านแต่ ตำบลอึ่งอ่าง ในอดีต

.....

.....

.....

.....

1.2 สภาพทรัพยากรในป่าชุมชนดงบ้านแต่ ตำบลอึ่งอ่าง ในปัจจุบัน

.....

.....

.....

.....

2. กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ ป่าชุมชนดงบ้านแต่ ตำบลอึ่งอ่าง อำเภอดุสิต จังหวัดร้อยเอ็ด

2.1 การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนดงบ้านแต่ ตำบลอึ่งอ่าง

2.1.1 การสร้างจิตสำนึกของประชาชนอย่างไร

.....

.....

.....

.....

2.1.2 วิธีการอนุรักษ์ป่าชุมชนดงบ้านแต่ ตำบลอึ่งอ่าง ทำอย่างไร

.....

.....

.....

.....

2.1.3 การฟื้นฟูป่าชุมชนดงบ้านแต่ ตำบลอึ่งอ่าง ทำอย่างไร

.....

.....

.....

.....

2.1.4 สภาพปัญหาในการอนุรักษ์ป่าชุมชนดงบ้านเต้ ตำบลอิงอ่อง  
เป็นอย่างไร

.....  
.....  
.....  
.....

2.1.5 มาตรการในการอนุรักษ์ป่าชุมชนดงบ้านเต้ ตำบลอิงอ่อง

.....  
.....  
.....  
.....

2.1.6 สภาพปัญหาในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนดงบ้านเต้  
ตำบลอิงอ่อง เป็นอย่างไร

.....  
.....  
.....  
.....

2.1.7 ความต้องการแก้ไขปัญหาในการใช้ประโยชน์จากป่าดงบ้าน  
เต้ ตำบลอิงอ่อง เป็นอย่างไร

.....  
.....  
.....  
.....

**3. แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ ป่าชุมชนดงบ้าน  
เต้ ตำบลอิงอ่อง อำเภोजตุรพัทธรพิमान จังหวัดร้อยเอ็ด**

3.1 แนวทางการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ป่าดงบ้านเต้ ตำบลอิงอ่อง เป็น  
อย่างไร

.....  
.....

.....  
.....

3.2 แนวทางการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟู ป่าดงบ้านแต่ ตำบลอิง่อง เป็น  
อย่างไร

.....  
.....  
.....

3.3 แนวทางการมีส่วนร่วมในใช้ประโยชน์จากป่าดงบ้านแต่ ตำบลอิง่อง  
เป็นอย่างไร

.....  
.....

3.4 แนวทางการมีส่วนร่วมตามบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญ (ทราบหรือไม่)

.....  
.....

3.5 กฎระเบียบ ข้อบังคับของชุมชนในการจัดการป่าดงบ้านแต่ ตำบลอิง่อง  
เป็นอย่างไร

.....  
.....  
.....

3.6 แนวทางในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ป่าดงบ้านแต่ ตำบลอิง่อง เป็นอย่างไร

.....  
.....  
.....



4. ปัญหา อุปสรรค ในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ป่าชุมชนดงบ้านเต้ ตำบลอิงอ่อง เป็นอย่างไร

4.1 ปัญหาจากตัวประชาชน

.....

.....

.....

.....

4.2 ปัญหาจากชุมชน

.....

.....

.....

.....

4.3 ปัญหาจากหน่วยงานราชการ

.....

.....

.....

.....

4.4 ปัญหาจากองค์การบริหารส่วนตำบล

.....

.....

.....

.....

\*\*\*\*\*



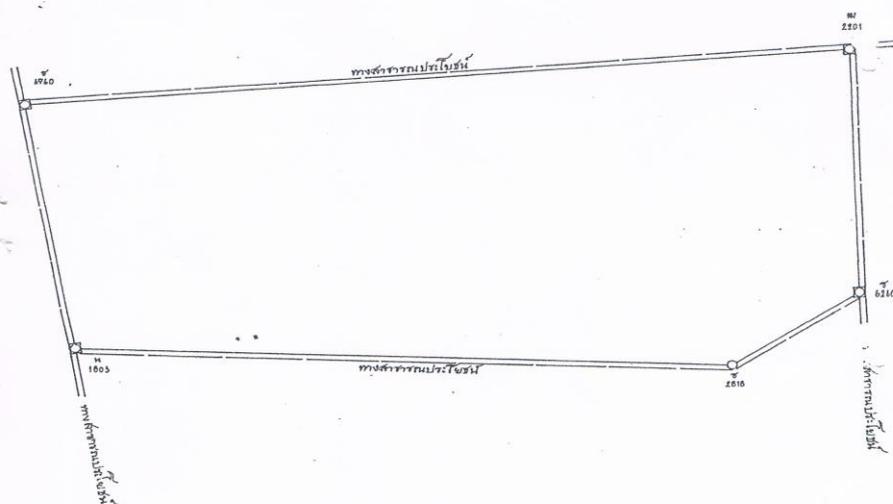


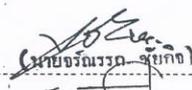
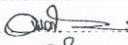
รูปแผนที่

120

มาตราส่วนในระนาบ ๑ : ๕๐๐๐

มาตราส่วน ๑ : ๑๐๐๐๐



  
 (นายจรัมพร ชัยภักดิ์)  
 เจ้าพนักงานที่ดิน  
 สำนักงาน  
  
 ผู้ตรวจแผนที่  
  
 ผู้เขียนแผนที่

๒๗ ก.ย. ๒๕๓๕

๒๕๓๕

ภาคผนวก ฉ  
ภาพกิจกรรมการลงพื้นที่ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล  
ประกอบการจัดทำวิจัย













## ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ - นามสกุล นายศักดิ์ศรี คณะเจริญ  
วันเดือนปีเกิด 20 สิงหาคม 2504  
ที่อยู่ 30 หมู่ที่ 4 ตำบลอึ่งอ่อง อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด

เบอร์โทรศัพท์ 0898632564

อีเมล Saksri02504@gmail.com

สถานที่ทำงาน ที่ทำการกำนันตำบลอึ่งอ่อง 30 หมู่ที่ 4 ตำบลอึ่งอ่อง  
อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด

ประวัติการศึกษา ปริญญาตรี ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาสหวิทยาการเพื่อการ  
พัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร เมื่อ พ.ศ. 2552

